

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN'DAMEKR KAVRAMI
Şefik PARLAK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI
HAZİRAN- 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DAMEKR KAVRAMI

Tez Yazarı
Şefik PARLAK

TEZ DANIŞMAN
Doç. Dr.Nesrişah SAYLAN

HAZİRAN
ELAZIĞ-2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı : KUR'ÂN'DAMEKR KAVRAMI

Yazarı : Şefik PARLAK

Tez Öneri Tarihi :

Savunma Tarihi :

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman :
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye :
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye :
..... Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**KUR’ÂN’DAMEKR KAVRAMI**” Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’mın içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

...../.....2023

ÖNSÖZ

İnsanoğlu, fitrattan gelen güdüler, sonradan edindiği bilgiler ve tecrübelerle hayatını devam ettirir. İnsanoğlunun hayata dair asla ulaşamayacağı birçok bilgi vardır. Gayb, insanın aciz olduğu bir âlemdir. Bu itibarla insan geleceği bilemediğinden başına geleceklere karşı önlem almada yetersizdir. Yaptığı her iş ve aldığı her kararın sonucunda başına gelebilecekleri kesin olarak kestirebilmesi imkânsızdır. Nitekim sayılamayacak düzeyde insanın aciz olduğu hususlar bulunmaktadır. Örneğin doğduğu yeri belirleme ve öleceği mekânı seçme iradesi söz konusu değildir.

İslam inanç sisteminde gayb ancak yaratıcı tarafından bilinir. Gayb âleminin içerisinde kader ve kazanın tayini de bulunmaktadır. Buradan hareketle musibet ancak O'nun izniyle isabet edebilir. İnsan her ne kadar başına gelebilecekleri karşı önlemler almaya çalışsa da Allah'ın murat ettiğini başından savamamaktadır. Yaratıcıya karşı aciz olan insan, varlığını ispat sadedinde gücünü diğer varlıklara karşı ortaya koymakta yani insan güç yetirebildiklerine hükmetmeye çalışmaktadır. Denk güçte olduğunu düşündüğü varlıklara karşı tuzak ve hileye başvurmaktadır. Ancak ilahi otorite her şeyi kuşattığından bütün tuzak ve hileleri boşa çıkarmakta ve dilediği musibeti dilediğine isabet ettirmektedir. İnsanın hem bu hayatta hem de ahiret hayatında kendini kalıcı musibet ve azaptan koruyabilmesi için elbette yaratıcıyı ve sünnetini tanıması ve arzu edilen ölçülerden haberdar olması gerekir.

Bu çalışmada Mekk/tuzak ve bu kelimenin anlam açısından ilişkili olduğu kavramları inceleyerek ilahi mesajda taşıdığı mana çerçevesini çıkarmaya çalıştık. Ayrıca insanın tuzak kurmasını ve çeşitliliklerini ele aldık. Akabinde daha ehemmiyetli olan Allah'ın plan kurmasının taşıdığı manayı inceledik.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Girişte araştırmanın konusu, önemi, amacı, kaynakları ve metodu üzerinde durduk. Birinci bölümde Mekk kavramını lügat ve ıstılahi açıdan ele aldık. İkinci bölümde Kur'an'da Mekk kavramının istatistiklerini ele alıp ayrıca bu kavrama müteradif olan diğer kelimeleri izah ettik. Üçüncü bölümde ise Mekk olayına dair örnekler verip somutlaştırmaya çalıştık. Ele aldığımız bu kavramın Kur'ânî diğer kavramlara yönelik yapılacak çalışmalara ilham olmasını ümit etmekteyiz.

Çalışma boyunca desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN ve her daim yanımda olan aileme ve eşime müteşekkirdiğimi belirtmek isterim. Şüphesiz gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Şefik PARLAK
ELAZIĞ-2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Kaynakları	3
1.4. Araştırmanın Metodu	3
2. MEKR KAVRAMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
2.1. Mekk (المكر) Kavramının Lügat Anlamı	5
2.2. Mekk-المكر 'in İstilah Anlamı	6
2.3. Sözlükte Mekk Anlamında Kullanılan Kavramlar	8
2.3.1. المحال (el'Mihal)	8
2.3.2. التفليح (et'Teflih):	9
2.3.3. الكيد (el'Keyd):	9
2.3.4. التجبؤ (et'Tecabbu'):	9
2.3.5. العندأوة (el'Înde'vete):	9
2.4. Arapça'da Mekk Kavramının Kullanımı	9
2.5. Kur'ân'da Mekk Kavramının Anlamıyla İlişkili Konular	12
2.5.1. Sünnetullah Anlamında Mekk Kavramı	12
2.5.2. Ba's'ı Reddetme Anlamında Mekk Kavramı	13
2.5.3. Peygamberi Öldürme Anlamında Mekk Kavramı	13
2.5.4. Allah'a Ortak Koşma Anlamında Mekk Kavramı	14
3. KUR'ÂN'DA MEKR KAVRAMI VEMÜTERADİF SÖZCÜKLER	16
3.1. Kur'ân'da Mekk Kavramı	16
3.2. Kur'ân'da Mekk-المكر Kavramın Analiz Ve İstatistikleri	16
3.3. Mekk Kavramının Ayetlerde Kullanıldığı Kalıplar Ve Farklı Manalar	16
3.3.1. مَكْرًا - مَكْرًا (Mekera-Mekra)	16
3.3.2. مَكْرَتُمْؤُهُ (Mekertumûh)	17
3.3.3. مَكْرًا - مَكْرًا (Mekernâ-Mekerû-Mekran)	17
3.3.4. لَيَمَكُرُوا - يَمَكُرُونَ - يَمَكُرُونَ (Temkurûne-Yemkuru-Yemkurûne-Liyemkurû)	18
3.3.5. مَكْرِهِمْ (Mekrihim)	19
3.3.6. بِمَكْرِهِنَّ (Bimekrihinne)	19
3.4. Mekk Manasına Gelen Eşanlamlı (Müteradif) Sözcükler	21
3.4.1. الخدعة (el'Hud'a)	21
3.4.2. الكيد (el'Keyd)	24
3.4.3. غَرَر (Ġarr)	25
4. MEKRTÜRLERİ VE ÖRNEKLERİ	29
4.1. Mekk Çeşitleri	29
4.2. Kapsayıcılık Açısından Mekrin Çeşitleri	29
4.2.1. Mekk-î Külli	29
4.2.2. Mekk-î Cüz'î	33
4.2.2.1. Mümin'in Mekri	33

4.2.2.2. Şeytanın Mekri	35
4.2.2.3. Müşrik ve Kâfirlerin Mekri	35
4.2.2.4. Münafık'ın Mekri.....	36
4.2.2.5. Ehl-i Kitab'ınMekri.....	38
4.3. Mahiyet Yönünden Mekrin Çeşitleri.....	40
4.3.1. Mekk-i Hasen.....	40
4.3.2. Mekk-i Sû'	41
4.4. Mekk Örnekleri.....	42
4.4.1. Hz. Âdem ve Şeytan Mücadelesinde Mekk	43
4.4.2. Hz.Nuh'un Kavmiyle Mücadelesinde Mekk	43
4.4.3. Hz İbrahim ve Nemrut Mücadelesinde Mekk	45
4.4.4. Hz.Musa ve Firavun Mücadelesinde Mekk.....	48
4.4.5. Yahudilerin Hz İsa'ya Karşı Mekk	52
4.4.6. Hz.Muhammed ve Müşriklerin Mücadelesinde Mekk	55
5. SONUÇ	60
KAYNAKÇA	62
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

KUR'ÂN'DAMEKR KAVRAMI

Şefik PARLAK

Yüksek Lisans Tezi

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Haziran - 2023; Sayfa: VII+64

Allah'ın kanunları ve insanoğlunun iradesinin dışında muhatap olduğu musibetler, nasıllığının kavranamadığı bir konudur. Allah'ın insanoğluna dair ortaya koyduğu plan, tedbir, takdir ve ceza Mekr olarak isimlendirilmektedir. İnsanoğlunun kurduğu plan, tuzak ve hileye de Mekr denmektedir. Kur'ân'da geçen kavramlardan olan Mekr, Allah'a ve insanoğluna nispet edilmektedir. İnsanlara nispet edildiğinde ekseriyetle olumsuz mana içeren Mekr kavramı, Allah'a izafe edildiğinde olumlu anlamlar yüklenmektedir. Allah'ın Mekr'i küllî olup kapsam ve etkinliği her şeyi kuşatmaktadır. İnsanoğlunun Mekr'i cüzî olup kapsam ve etkinliği sınırlıdır. Allah'a nispet edilen Mekr'in mahiyeti mutlak iyi yani Hasen'dir. İnsana nispet edilen Mekr'in mahiyeti ise ekseriyetle kötü yani Sû'dur. Kur'an'da kıssalarına değinilen peygamberlerin, kavimleriyle yaşadıkları mücadelede Mekr olayı tezahür etmektedir. Mekr'in anlamı ve mahiyetiyle ilgili olarak her kıssada benzer ilkeler ortaya çıkmaktadır. Geçmiş kavimlerin peygamberlere ve iman edenlere yönelik kurdukları tuzaklar her dönemde mevcuttur. Bu hususlara dayanarak çalışmamızda Mekr kavramının incelikleri, Mekr ile aynı veya yakın anlamlar içeren kavramların taşıdığı manalar ve ortaya çıkan soruların cevapları dilbilimleri ve Kur'ân açısından ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekr, Kur'ân, Tefsir, Hile, Keyd.

ABSTRACT

MEKR IN THE QURAN

Şefik PARLAK

Master Thesis

The University Of Firat

The Institute Of SocialScience

TheDepartment Of Basic İslamicSciences

Commentary

June – 2023, Page: VII+64

The laws of Allah and the calamities that human beings deal with outside their will is a subject that cannot be comprehended. The plan, precaution, discretion and punishment that Allah has revealed for human beings are called Mekk. The plan, trap and deceit established by human beings are also called Mekk. Mekk, one of the concepts mentioned in the Qur'an, is attributed to Allah and human beings. The concept of Mekk, which usually has a negative meaning when compared to people, has positive meanings when it is attributed to Allah. The Mekk of Allah is universal and encompasses everything in scope and effectiveness. The Mekk of mankind is small and its scope and effectiveness are limited. The nature of Mekk, which is attributed to Allah, is the absolute good, that is, Hasen. The nature of Mekk, which is attributed to man, is mostly bad, namely Sü'. In the struggle of the prophets, whose stories are mentioned in the Qur'an, with their tribes, the Mekk event is manifested. Similar principles emerge in every tale regarding the meaning and nature of Mekk. The traps that the past tribes set against the prophets and believers are present in every period. Based on these issues, in our study, the intricacies of the concept of Mekk, the meanings of concepts that have the same or close meanings with Mekk, and the answers to the questions that arise are discussed in terms of linguistics and the Qur'an.

Keywords:Mekk, Qur'an, Commentary, Trick, Keyd.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.s.	: Aleyhisselam
Yyt.	: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
b.	: bin
Bkz	: Bakınız
md.	: Madde
c.	: cilt
c.c.	: Cellecclaluhu
h.	: hicri
H.z.	: Hazreti
Mtb.	: Matbaası
Tyek	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu
Ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallahuanh
s.	: Sahife
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Sy.	: Sayı
Thk.	: Tahkik
Trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok
vb.	: ve benzerleri
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, tüm zamanlara seslenen, derinliği ve mana yoğunluğu olan ilahi vahiy olduğu için insanlığın araştırmaya yöneldiği bir kitaptır. Kur'ân'ın kendine has usul ve sunuşu, bir konunun mahiyetinin kavranması için araştırma ve inceleme gereğini ortaya koymaktadır. Her kavramında derin manalar barındırması ve insanlığın çağdaş sorunlarına seslenmesi kendisine olan ilgiyi arttırmaktadır. Kur'ân'ın bu derinliği, artan ilgiyle beraber zaman ve mekânâ göre anlaşılmasını kolaylaştıracak yüz binlerce kaynağın yazılmasını da sağlamıştır. Her toplumda ve her dönemde bu ilahi kitabı araştırmaya ve incelemeye yöneliş olmuştur. Hâlihazırda bu çalışmam gibi Kur'ân ile ilgili nice araştırma da devam etmektedir. Ancak her araştırmacı, başka gayeler yüklenerek böyle bir çabaya girmektedir. Kimi, özüne ve niteliğine yönelip hakikat avcısı olmuşken, kimi de sadece niceliksel verilerle ilgilenerek metafizik derinliğe inememiştir. Bu yöneliş ve inceleme, kiminin imanını arttırırken kiminin de inkârını arttırmıştır. Nitekim yüce Allah *“Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir” de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette arttıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme*” (Maide, 5/68). şeklinde buyurmuştur.

Kâinat, insanoğlunun yaratılışıyla beraber çevresini inceleyen, yaptıklarının farkında olabilen ve sanat icra edebilen bir varlıkla tanıştı. Kâinatta var olan bütün kanunları çözememiş ve de bütünü çözemeyecek olan bu varlık, hayatta karşılaştığı ve anlamakta aciz kaldığı birçok durumla karşı karşıya gelmiştir. Bu durumların başında kader olgusu gelmektedir ki, buna Kur'ân sünnetullah demektedir. Bu olgu, Kur'ân da mevzu bahis olan geçmiş toplumlar ve o toplumların psikolojisi incelendiğinde biraz daha anlaşılır olacaktır. Allah'ın kanunları ve insanoğlunun muhatap olduğu musibetler, nasıllığının kavranamadığı bir konudur. Allah'ın Mekri de nasıllığı bilinmeyen konular arasında addedilmektedir. Nitekim bu olgunun geçtiği ayetlerle ilgili müfessirlerin yaptığı açıklamalar da bunu göstermektedir.

İnsanoğlunun kurduğu kötü planlar gizli bir şekilde boşa çıkarılmaktadır. Aslında planları boşa çıkaran bu güç, insanı aciz bırakmaktadır. Kişi veya toplulukların diğerlerine karşı kurdukları veya kurguladıkları tuzaklar çoğu zaman akim olmaktadır. Bu güç her şeyi kuşatan Allah'tır. Mekk konusunda asıl araştırılması veya çözüme kavuşturulması gereken temel mesele *“Allah'ın tuzağı mı, yoksa insanoğlunun tuzağı mı?”* gibi sorulardır. Bu itibarla *“Allah tuzak kurar mı?”* sorusu önemli olup kanaatimizce incelenmeye değerdir. Nitekim birçok âlim bu sorular üzerinde kafa yormuş ve nihayetinde birbirinden farklı görüşler beyan etmişlerdir. Allah'ın tuzak kurup kurmayacağı kadim ilim geleneğimizde tartışılmışsa da konuya dair söz söyleyenlerin nezih bir dil kullanmaya çalıştıkları görülmektedir. Allah'a izafe edilen Mekrin müteşabih ayetlerden olması, konuyla ilgili yorum yaparken daha dikkatli olmamızı gerektirmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Kavramlar insanların gönül ve zihin dünyalarında bir etki oluşturur. Şüphesiz ilahi kavram ve cümlelerin, insanların zihin ve gönül dünyalarını etkilemesi, Kur'ân'ın her daim güncel ve sıra dışı bir mesaj olduğunun göstergesidir. İlahi vahyin, mana derinliğinin insanlarda farklı tepkiler ortaya çıkarması bu konunun önemi bakımından kritik bir ipucu sağlamaktadır. Aşağıda sıralayacağımız ayetler, Kur'ân'ı anlamak adına, her türlü araştırmanın yapılması gerektiğini ve bu araştırmanın hakikatinin korunmasına dikkat edilmesi gerektiğine işaret ediyor. *“Onlar Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?”* (Muhammed, 47/24). *“Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir”* (Lokmân, 31/27). *“De ki: Rabbinin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbinin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir”* (Kehf, 18/109). *“Eğer şeytan seni dürtirse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, iştiridir, bilendir”* (A'râf, 7/200). Birçok benzeri bulunan bu ayetler, vahyin nüzul sebebini, hidayet, beşir(müjdeleyici), nezir(uyarıcı) ve rahmet oluşunu göstermektedir. Bununla beraber ibret, nasihat ve tefekküre yönlendirmektedir. Allah Resülü (s.a.s), furkan sahibi olup fitneden korunmanın yolunu soran sahabeye, Kur'ân'ı işaret ederek *“Kim ondan başka yol ararsa Allah onu saptırır.*

Kim kibirden ötürü ona arkasını döner ve ondan başkasıyla hükmederse Allah onun belini kırar. O, hikmetli öğüt, apaydınlık nur ve dosdoğru yoldur. Onda sizden öncekilerin ve sonrakilerin haberi ve de aranızdakilerin hükmü vardır. O hakkı batıldan ayırandır. Şaka ve eğlence değildir. Ve o, cinlerin dinlemekten alıkonulmadığı bir kitaptır. Reddedenlerin çokluğu onu eskitmez, ibret ve öğütlerini naksetmez, şaşırtıcılık ve acayipliklerini nefyetmez. Onu bilen ileri gider. Onunla hükmeden adalet eder. Ona sımsıkı sarılan doğruyu bulur”(Tirmizî, *Fezâ'ilü'l-Kur'ân*, 4/2831).şeklinde cevaplamıştır. Bu hadisin, vahyi anlamının önemini yeterince ifade ettiği görülmektedir. Kur'ân, okuyucusuna, araştırma konusu ve fırsatı sunan tükenmez bir hazine, sahili olmayan bir denizdir. Bu denizin her kavramının birbiriyle ilişkili olduğu göz önünde tutulursa, araştırma yapılacak bir konunun, ciddi bir çaba gerektireceği görülür.

Araştırmamıza konu olan Mekk kavramı, Kur'ân'da 13 formda 42 defa zikredilmiştir. İnsanoğluna nispet edildiği gibi Allah'a da izafe edilmiştir. Mekrin tüm formları hak-batıl mücadelesi ile ilgili ayetlerde zikredilmiştir. Ancak her zikrediliş arasında manada nüans farklılıklar sergilemiştir. Kur'ânî bir kavram olan Mekk kelimesi, tarih içerisinde yatay ve dikey mana çeşitliliği göstermiştir. Döneme göre ıstılahi değişimlere uğrayarak dikey bir fonksiyon göstermiştir. Aynı dönemde yaşayan kişi ve toplumların ilişkileri neticesinde Mekrin bir mana çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Buna binaen Mekk kavramı, Kur'ân'ın bütünlüğü ve düşünce sistemi içerisinde irdelenmesi gereken anahtarbir kavramdır. Ülkemizde birçok alan ile ilgili, akademik olarak yapılmış birbirine benzer çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmamızda Mekk kavramı, Kur'ânî bağlamda ele alınarak incelenmiştir. Kur'ân'da Allah'ın tuzak kurmasıyla ilgili birçok ayetle karşılaşırız. Karşılaştığımız bu ayetlerin marifetullahı dair kimi ipuçları vermesi son derece önemlidir. Allah'a zanni isnatlar ortaya koymaya sebep olacak Mekk kavramının mana çerçevesinin belirlenmesi bu tehlikeli iddialardan sakınmaya yardımcı olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak marifetullahı dair ortaya çıkmış birtakım sorulara cevap aramak ve sonuca ulaşmak, konuyu son derece önemli kılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tarihin akışı içerisinde, toplumlardaki mekânsal ve teknolojik gelişmeler birtakım etkiler ve değişimler meydana getirmiştir. Kültürel unsurlar da bu değişim ve gelişimden payını almıştır. İnsanlık için önemli olan diller de bu değişim ve gelişimin bir parçasıdır. Zaman içerisinde kavram ve kelimelerde, anlam daralması, benzeşmesi ve genişlemesi ortaya çıkmıştır. Elbette bir kavramın öz manası ilk çıkışta yüklenmiş olduğu anlamdır. Kavramlar, özünü tanımadaki ve eylemlerimizi yönlendirmede esas olundaki. Kavram, bir olgunun zihindeki tasavvuru olarak tarif edilebilir. Zira beyin, kelimeler ve kavramlarla düşünür, kendini yine bu şekilde ifade eder. İnsanın düşüncelerini de kendisinden önceki lisana dair unsurlar şekillendirmektedir. Ancak her insan da etki altında olduğu kavramları, zaman içerisinde yaşamış olduğu tecrübelerle etkilemektedir. Dolayısıyla zihin ve kelimeler sürekli bir etkileşim içerisinde. Keza söylem ve eylemler de buna göre şekillenmektedir. Düşünce ürünü olan ve eyleme dönüşen her fikir akım insanın eylemlerini yönlendirmektedir. Buna binaen kavramların mana değişimi, eylemlerinde farklı yansımasını ortaya koymaktadır. Bütün bunlarla beraber her kavram kendi özünü tamamen kaybetmez. Özellikle tevatür olan kavramlarda daha çok anlam genişlemesi yaşanmıştır. Söz konusu kavramımızı da bu yönüyle ele alacağız. Mekk ile ilgili yapılan bu çalışmada temel gaye, kavramın anlam çerçevesini belirlemektir. Ortaya koyduğumuz bu çalışmada, Mekk kavramı hakkında bir sözcük tanımlaması ve mana çerçevesinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızdaki amacımız, Mekk kavramının Kur'ân'da kullanıldığı durumlarda ifade ettiği manaları, Kuran'dan önceki anlamı ve mana alanına giren diğer kavramları ortaya koymaktır. Mekk kavramının yaşadığı ıstılahi manaları tespit etmektir. Bu bağlamda Kur'ânî çerçevede Mekk kavramını tanımlamayı hedeflemekteyiz. Mekri, kavramsal olarak tahlil etmek, muhtevasını detaylandırmak ve fonksiyonlarını ortaya koyarak sınıflandırmak arzusundayız. Son olarak, Mekrin tezahürünü ve meydana geliş biçimini tespiti çalışacağız.

1.3. Araştırmanın Kaynakları

Kavram tahlili yapacağımız araştırmamızda öncelikli başvuracağımız kaynakları tespit etmeye çalıştık. Konuyla ilgili literatür taraması yaptıktan sonra araştırma konumuz olan Mekr'in Arapça kökenli olmasından dolayı ilk olarak kullanabileceğimiz sözlükleri tespit ettik. Bu konuda İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab*'i, Firûzâbâdi'nin *Kamus'u* ve İsfahanî'nin *Müfredat*'ı vb. araştırmamızda faydaladığımız sözlükler oldu. Mekr kavramı hakkında yazılmış tez ve makaleleri araştırarak yüksek lisans tezleri ile karşılaştık. Kavramımızı dilbilimsel açıdan araştırma konusu edinen Abdulvahhab'ın *el'Mekr* isimindeki dilbilimsel çalışmasını inceleyerek ve yerine göre bundan faydalanarak çalışmamızın özgünlüğüne dikkat ettik.

Araştırmamızın Kur'an merkezli olmasından dolayı çalışmamızda çokça ayete yer verdik. Bu ayetleri Türkçeye aktarırken Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an Meali'ni esas aldık. Konuyla ilgili olan ayetlerin mana ve tevillerini birbirinden farklı bakış açısına sahip olan müfessirlerin kaynaklarından araştırmaya çalıştık. Razi'nin *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*'i, Zemahşeri'nin *Keşşaf*'ı, Taberî'nin *Câmi'ul-Beyân*'ı ve Mevdudî'nin *Tefhim'ül-Kur'ân*'ı gibi daha bir çok tefsir kaynağından yararlandık. Buharî'nin *Sahihi*, Ebu Davud'un *Süneni*, İbn Hanbel'in *Müsned*'i vb. gibi hadis kaynaklarından da araştırmamıza katkılar sağladık. Tarihi vukuatlara ve konunun anlaşılmasına dair Matta ve Barnabas İncillerinden de alıntılar yaptık. Bunlarla beraber günümüze yakın dönemlerde tefsir ve sosyolojik eserler ortaya koyan müfessir ve fikir insanlarından da yararlandık.

1.4. Araştırmanın Metodu

Kur'an'ın muhakeme usulünde kıyas bulunmaktadır. Yaşanmış bir olay etraflica irdelendiğinde, her dönem ve zamana uyarlanabilir olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, Kur'an'ın taşıdığı dönemsellik motifler ve vakıalar, kendisinin anlaşılmasında önemli bir alan oluşturmaktadır. Bu husus, tefsiri yapılacak bir ayette titizlikle dikkat edilmesi gereken yönlerdendir. Vahiy anlamının belki de en önemli ölçütü, Kur'an'ın kullanmış olduğu dildir. Zemahşeri'nin Kur'an'ı anlamak ve açıklamak adına Keşşaf'ında özellikle üzerinde durduğu husus, dilin hassasiyetle incelenmesidir. Çünkü kavramlar bir meselenin özünü anlamının yegâne kaynağıdır. Yüce Allah, ilk insana eşyanın esmasını öğretmiştir. Yani insanların kendi aralarında anlaşabileceği bir vasıtayı lütfetmiştir. Her yaratılışta bir ölçü olduğu gibi lisanda da elbette bir ölçü vardır. Bugün her dilin kendine has kurallarının olması bu ölçünün bir göstergesidir. Dili, “anlaşmak için kullanılan sesler ve işaretler sistemi”, “seslerle duygu ve düşüncelerin aktarılması”, “mesleklere, ilim dallarına, bazı işlere has anlaşma sistemi”, “duygu, düşünce ve davranışları anlatmaya yarayan araç ve tarz” olarak düşünmekteyiz. Kur'an da insanlara mesajını ulaştırmak, onlarla sağlıklı bir iletişim kurmak için bu “sistem”, “tarz” ve “vasıtayı” kullanmaktadır. Muhakkak Kur'an, anlaşılmayı amaçlayan ve bu yüzden gönderildiği toplumun dilinde nazil olan bir kitaptır.

Kur'an, muhatap aldığı topluma, onların kullandığı dil ve kavramlarla seslenmiştir. Vahiy, kavramların içeriklerini daraltmak veya genişletmek yahut da kavrama farklı anlamlar yüklemek suretiyle, bir nitelik zenginliği oluşturmuş. Bu yönüyle vahiy dili kısır olmayıp sürekli bir mana genişlemesi yaşamaktadır. Kur'anî kavramlar, vahyin tamamlanmasından sonra, gelişen olaylara bağlı olarak öz manadan kopmadan bazı değişik anlaşılma ve yorumlamalarla karşı karşıya kalmış olduğu bir gerçektir. Doğal olarak sonradan meydana gelen oluşumlardan hareketle, Kur'an ifadelerini anlamak ve anlamlandırmaya çalışmak, anlam kaymalarına ya da anlam daralmasına sebep olmuştur. Vahyin muradını anlamada sorunların yaşanmaması ve bir vesveseye maruz kalınmaması için bir usulün takip edilmesi gerekir. Her bir kavramın, vahiy öncesi Arap toplumunda taşıdığı mananın irdelenmesi ve bilinmesi elzemdır. Kur'an ile beraber mevcut kavramın hangi sebep üzere nazil olduğunu ve hangi anlamlar yüklendiğini tespiti çalışmak doğru çıkarımlar yapmak adına önemlidir. Bu usul ile beraber sorunların olmaması için, Kur'an'ın kullandığı dilin kavramlarını, Kur'an öncesi kullanıldığı anlam ve Kur'an bütünlüğü içerisinde yüklendiği anlam açısından tespitine çalışmak gerekir. İzutsu'nun da zamana göre sınıflandırdığı kavram incelemesini, dönemine göre şu şekilde kategorize etmemiz mümkündür:

1-Kur'ân öncesi kullanım; cahiliye çağının kullandığı yapı-şekil.

2-Kur'ân çağı; Kur'ân'ın kullanımı ve yüklediği anlam.

3-Kur'ân sonrası kullanım; değişen-gelişen ve oluşan yeni hadiselerle göre yüklenilen anlam. Araştırmamıza konu olan “Mekr” kavramını, bu perspektiften değerlendireceğiz. Özellikle Kur'ân'ın yüklemiş olduğu anlam açısından Mekrin mana alanını belirlemeye çalışacağız. Kur'ân'da Mekrin yüklendiği manayı, öyle ya da böyle ilişkili olduğu kelimeleri de ele alarak, ortaya çıkan anlam ağını göstermeye çalışacağız.

Mekr kelimesini, kökbilim ve anlambilim açısından incelemeye almakla beraber bizim için asıl olan, Kur'ân'da Mekr sözcüğünün kullanılışı ve bu kullanımla yüklendiği mana alanıdır. Yukarıda da üç dönem ile kategorize ettiğimiz gibi ilk adım olarak sözcüğün Arap dilinde ne tür kullanımlara sahip olduğunu tespit etmekle başlayacağız. Bu tespit, çalışmamızda Arapça sözlüklerin, dildeki kullanımını tespit etmemize yardım edecektir. Daha sonra da kavramın Kur'ân'daki kullanımını ve Kur'ân'ın yüklediği anlamı tespite çalışacağız. Mekr kelimesi, Arap dilinde ne anlama gelmektedir? Hangi anlamda veya anlamlarda kullanılmıştır? Kur'ân, bu anlamların hangisini kullanmıştır? Bu kullanımda Kur'ân, nasıl bir tasarrufa gitmiştir? Arap dilinde kullanılmayan yeni bir anlam yüklenmiş midir? İlk adım olarak, bunu tespit edeceğiz. Lügat ve dil kaynaklarını Kur'ân'dan ayet harmanı ile birleştirerek “Mekr” kavramının anlam çerçevesi ile ilgili bir sonuca ulaşmaya çalışacağız. Mevzu kavramla ilgili olarak mana yargısına ulaştıktan sonra konuyla ilgili ortaya çıkan soruları tespit edip cevabını arayacağız. Bu çalışmamızda Mekr kavramının inceliklerini, Mekr ile aynı veya yakın anlamlar içeren kavramların taşıdığı manaları, dilbilimleri ve Kur'ân'daki kullanımları açısından ele alacağız.

2. MEKR KAVRAMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Yüce Allah, her dönemde insanlara hakkı ve hakikati anlatan ve yol gösteren bir elçiler göndermiştir. Bu elçilerin temel kaynağı ise vahiydir. Hatemü'l Enbiyâ'ya vahyedilen Kur'an, ilk insan Âdem'den bu yana süregelen vahiy olgusunun son halkasını oluşturmaktadır(Bkz; Mâide, 5/3, 48; Ahzâb, 33/40).Kur'an, vahyin son halkası olduğundan kendinden önceki vahyin özünü ve karakterini de içinde bulundurmaktadır(Bkz; Nisâ, 4/163; Nahl, 16/123; Şûrâ, 42/13). İlk insanla başlayan vahiy süreci Kur'an'la nihayete ermiştir. Allah Teâlâ'nın son peygamberle gönderdiği risalet mesajlarını anlamak, ancak Kur'an'a müracaatla, yani yeni nazil olmuş gibi onu okumak, anlamlandırmak, idrak etmek ve hissetmekle mümkün olmaktadır. Diğer bir deyişle tedebbür, tezekkür ve tefekkür ile mümkün olmaktadır. Bu üç kavramın gereği olarak Mekk kavramının lügat anlamını ve bu bağlamda müteradif kavramlarla yaşadığı anlam ilişkisini ele alarak giriş yapmak hem zorunlu hem de bir gerekliliktir.

2.1. Mekk (المكر) Kavramının Lügat Anlamı

“el-Mekru” -المَكْر- kelimesi “مَكَرَ” fiilinden türemiş isimdir. “مَكَرَ”nın ismi faili مَكِرٌ olup “aldatan ve hileci” anlamında kullanılmaktadır. Tef'il babında ise ismi faili mübalağa sığası olarak مَكْرًا ki “çok hileci, çok aldatıcı” manasındadır. Dilbilimciler, المَكْر kavramı için birçok anlama yer vermektedir. Bu anlamların ortak noktası “kapatmak, tedbir amacıyla örtmek ve yaratıcı veya yaratılanlardan hakka uygun ceza vermek” olarak ifade edilmiştir.Bazı dilbilimcilerine göre bu kelime hile ve aldatma anlamına da gelmektedir(İbn Manzûr, V/183; Âsım Efendi, III/2346; Abdulvahhab, 10). İbn Manzûr'agöre ise “gizlice hile yapma anlamındadır(İbn Manzûr, V/183). Firûzâbâdi'ninKamus'unda ise Mekre bir aldatma çeşidi olarak değinilmektedir(Firûzâbâdi, 614; Hasîrîzâde, II/360).Filologların bu tahlillerine bakıldığında Mekrin, gizlice yapılan bir hile yahut gizli bir aldatma manasına geldiği görülecektir.Müfessir Elmalılı'ya göre Mekk, “gizli, karanlık, anlaşılmayacak hile ve aldatmayla başkasını zarara uğratmaktır”(Yazır, II/ 331). Başka âlimlerin ifadesiyle, “Kişiyi kastedilen bir şeyden ayırmayı sağlayan hiledir”(Bağdadi, I/460; Firûzâbâdi, IV/516; İsfahâni, 772; Bağdadi, I/460). Kermî Mekri şu şekilde tarif etmektedir: “İhanet kastıyla kişinin, arkadaşına hile yapması veya arkadaşını aldatmasıdır”(Kermî, IV/214). Aynı zamanda Mekk, “gizlice fesada çalışmaktır”(Cürcânî, 258; Beğavi, I/460; Râzî, VI/344; Yûsuf,12/102; Nûh, 71/22). Ya da insanları yoldan çıkarmak adına hilekârlık yapma, aldatıcı oyunlar tezgâhlamaktır.” Veya “diğerlerine karşı gizli, anlaşılmaz bir şekilde kötü bir şey ortaya koymaktır”(Yazır, III/448, IV/580; Cürcânî, 258; Râzî, VI/346; Mâverdi, I/396). Ancak bu tarifler sadece bir konuda aldatma ve hileden ziyade genel manayı ifade etmektedir. Yine burada belli bir konu, durum veya amaca has bir hile ve aldatmanın ötesinde Mekre umum ifade edecek mana yüklenmiştir. Ancak Mekk kavramından anlaşılabilecek olan umum ve belirsizlik, hiçbir amaca matuf olmayacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla genel olarak her türlü amaç için “hile ve aldatma” ifade eder diyebiliriz.

Mekk kavramı başka dillere çevrildiğinde çevrildiği toplumun diline göre birbirinden farklı anlamlartaşıdığı görülmektedir. Örneğin bu kelime; dilimizde kullanıldığında “düzen, hile ve aldatma” manalarını ifade eder(Komisyon, III/932; Doğan, 758). Arapçada, Mekre eş veya yakın anlamlı sözcükler olduğu gibi, dilimizde de Mekrin lügat manasının eş ya da yakın anlamlı sözcükler bulunmaktadır. Bunlarla eş anlamlı olarak plan, dümen, dolap, tasarı, tuzak, desise, tedbir gibi sözcükler kullanılır. Bu kavramların hepsi de nispeten “birini zarara uğratma maksadıyla bir planın içine girme” manası taşır. Ancak diğerlerinden farklı olarak tasarı, plan ve tedbir kavramları her zaman zarar vermeyi hedefleme kastıyla kullanılmaz. Bilakis temelde olumlu bir mana yüklenir. Tedbir, olabilecek zararı ya da olumsuz sonucu engellemeyi ve bir işin arzulan sonuca ulaşması için alınan önlemleri ifade ederken, plan ve tasarı, herhangi bir olayla ya da kararla ilgili düzenlemeyi ifade eder.

Mekk kavramı, her olay ve durumda kendine has bir tavır ve tedbirin kelimelere ve lafza dökülmüş halidir. Bu yüzden Mekk sözcüğü her durum ve olayda farklı mana ve görev yüklenmektedir. Bu kelimenin farklı fonksiyonlarının ortaya çıkmasının temel sebebi de budur. Fakat bu gerçeğe rağmen Mekk yani hile ve

aldatma olayı hedefsiz olduğu söylenemez. Bir başka tabirle hile ve aldatma olayının mutlaka bir amacı vardır. Buradan hareketle Mekrin bazı maksatların gerçekleştirilmesi için başvuru bir yol olduğu söylenebilir.

Bazı gayelerden hâsıl olan Mekrin yüklendiği anlamları belirtmemiz, tespit etmiş olduğumuz manalarda güdülen bazı amaçlar için daha açıklayıcı olacaktır.Örneklendirdiğimiz bu tariflerde, her Mekrin içinde bulunduğu şartlara göre iyi ya da kötü bir takım gayesi vardır(Abdulvahhab, 10). Olaylar incelendikçe Mekrin genel anlam çerçevesinden ziyade özel anlamlara büründüğü netleşmektedir. Umumi kullanımdan hususi kullanıma doğru yol izlemektedir. Tanımlara bakıldığında, Mekk olayında hedeflenen, amaca engel olmak, birini zarara uğratmak, birine ihanet etmek, birini yoldan saptırmak, kerih bir eylem sergilemek, fesat çıkarmak gibi maksatlar sergilenmektedir. Farklı kaynaklardan verdiğimiz örneklerden anlaşılacağı üzere Mekk kelimesi, birbirinden farklı anlamlar yüklenmiştir.

Türkçe meallerde genel olarak Mekk için “tuzak” kelimesi kullanılmıştır. Bu mana, bazı olaylarda doğru bir anlamlandırma olsa da genel manada doğru olmaz. Bu gibi kavramlar meallendirilirken daha has durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Zira Allah Teâlâ için tuzak ifadesini kullanmak doğru değildir. Kur’ân’da Mekrullah ifadesi kullanılıyor. Şayet birebir tuzak diye anlamlandırırız bu kavramı, farkında olmadan Allah Teâlâ hakkında haksız bir tanımlama yapmış oluruz. Bu endişeyi bertaraf etmek için Allah Teâlâ ile ilgili kullanımda yerine göre tedbir, yerine göre de plan sözcüklerinin kullanılması daha uygun olur. Tuzak ve hile sözcükleri ise Allah’a karşı duranlar için kullanılmalıdır. Bu sözcüklerden hiçbiri de aslında Kur’ân’da kullanılan Mekri tam anlamıyla karşılamamaktadırlar. Kur’ân’ın nazil olmasıyla beraber Mekk kavramı Allah ile ilişkilendirilince daha başka manalar yüklenmiştir. Yani dil kökeni ve literatürüne bambaşka manalar ilave olmuştur. Kurani çerçeve de Allah ile ilişkilendirilmiş olan Mekk kavramı “tedbir” anlamı yüklenmiştir(Kutub, I/355).Ayetlerde “onlar tuzak kurdular, Allah da plan kurdu”, “onlar tuzak kuruyorlardı, Allah da plan kuruyordu”(Enfâl, 8/30).ifadeleriMekk kavramına, diğer anlamlarla beraber plan ve tedbir anlamları da kazandırmaktadır. Mekrin kazandığı bu mana, lügat anlamlarda kullanılmış olsa da büyük ölçüde Allah ile zikredilmesinden dolayı kazandırılmıştır.Her ne kadar muhtelif durumlarda çeşitli manalar yüklenmiş olsa da temel olarak lügat kaynaklarında “hile ve aldatma” anlamlarıyla karşılaşmaktayız. Tabi ki yer, durum ve olaya göre bazı nüans farklılıklar kendini göstermektedir. İleriki başlıklarda bu ince detayları sunmaya gayret edeceğiz.

2.2. Mekr-المكر ’in Istılah Anlamı

el-Mekkالمكر , başkasını hileli bir yöntemle ve yanıltarak hedefinden uzaklaştırmaktır(Ezherî, 245; Abdulvahhab, 15). Cümle ve anlam kritiği açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere Mekr-المكر ikiye ayrılır:

1. Olumlu Mekk

Olumlu Mekk, başvuru yöntem ile güzel bir sonucun elde edilmesidir.

“وَمَكْرُواْ وَكَرَّ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ”*Onlar hile ile tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Ve tuzak kuranların en hayırlısı Allah ’tır(Âl-i İmrân,3/54).*

Bu ayette yukarıda belirttiğimiz gibi bir takım kötü insanın Hz. İsa’yı öldürmek istemeleri üzerine kurulmuş bir tuzağın Allah tarafından bozulması ve onlar farkında olmadan kendilerine başka bir tuzağın kurulmasını ifade eder. Bu ayetle ilgili olarak tafsilatlı değerlendirmelerde bulunan RâzîMefâtihi’l-Gayb’da“Mekk” kelimesinin Arapçadaki asıl manasını, “gizlice ve karanlıkta fesat çıkarmaya uğraşmak” olarak açıklamaktadır.Râzî, Aynı kaynakta Mekk ile ilgili olarak Zeccâc’ın, “Gecenin karanlığı ortalığı kapladığı zamana denilir” görüşüne yer verir(Râzî, VI/344). Nitekim Yüce Allah, “*Hani bir zamanlar, kâfirler sana tuzak kuruyorlardı (Mekk)*” (Enfâl Suresi, 8/30) ve “*O (Yûsuf’un kardeşleri) hile (Mekk) yaparak planlarını yaparlarken sen yanlarında değildin*”(Yûsuf, 12/102).buyurmuştur. Hz. İsa’nın kendisini öldürmek veya çarmıha germek için tuzak kuran İsrailoğullarının tuzak kurma amaçlarını sezdiği ve buna karşılık Allah’ın da tuzak kurduğuna kani olduğu söylenebilir.

Nesefî, Allah'ın tuzak kurmasına farklı bir perspektiften bakar. Tuzak kurmayı Allah'a nispet etmek yerine “ancak Allah onların tuzaklarını kendi başlarına geçirdi” şeklinde ifade eder. Yüce Allah(c.c) Hz. İsa'yı öldürmek isteyenler arasından birini ona benzeterek Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini engelledi. Böylece tuzak kurmak isteyenlerden biri öldürülerek kendisinin kurduğu tuzağa kendisi düştü. Nesefî'ye göre, tuzak kurmak gibi bir durum Allah'a izafe edilemez. Ayetteki bu durum ise, Allah'ın onları cezalandırması manasında kullanılır. Zira hile ve tuzak ifadesinin Allah için kullanılmasını doğru kabul etmek mümkün görünmemektedir. Nitekim aldatmak ve alay etmek gibi ifadeler Allah hakkında söylenemez. Yani, “Allah tuzak kurdu, Allah aldatı, Allah alay etti” türünden ifadeler genelde, “Allah cezalandırdı” olarak anlamlandırmak edep açısından daha uygun düşmektedir. Nesefî, “eş-Şerhu'l Te'vilât” adlı eserde de bu düşünceleri destekler nitelikte açıklamalarda bulunmaktadır. Cezalandıranların en kudretlisi Allah'tır. Allah, cezalandırılan kimsenin bilemeyeceği ve farkına varamayacağı yerden cezalandırmaya, tokadı indirmeye güçlü olanların en kadir olanıdır(Nesefî, II/282-283).

2. Olumsuz Mekk:

Olumsuz Mekk ise başvuru yöntem ile olumsuz bir sonucun ve çirkin bir neticenin elde edilmesidir. Kur'an-ı Kerim'den olumsuz Mekk ile ilişkili olarak şu ayet misal verilebilir;

“اسْتَبْرَا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرُ السَّيِّئِ وَلَا يَجِئُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا” *Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır. Onlar ancak öncelilere uygulanan yasaı bekliyorlar. Sen Allah'ın yasında hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen, Allah'ın yasında hiçbir sapma bulamazsın*(Fâtır, 35/43).

Bu ayette görüldüğü gibi tuzak kurucunun kendi hilesinin menfi sonucuna uğraması olumsuz Mekk kavramına açık bir örneklik göstermektedir. Burada kişinin kendi eliyle kurduğu hilenin kötü sonucuna uğraması söz konusudur. Örneğin bir bireyin başkasına tuzak kurmak ve ona zarar vermek gayesiyle yaşam alanına karbonmonoksit salması o kişinin kendini zehirlemesi gibi bir sonuca yol açması kaçınılmazdır. Bu örnekte olduğu gibi kötü tuzağın olumsuz sonuçlarına kendisi katlanmak durumunda kalır. Dolayısıyla olumsuz Mekk, şer üzere kurulan hilenin planlayıcıya şer getirmesidir. Taberî'nin bu ayetle ilgili tefsiri de olumsuz Mekk tanımlamamızı destekler niteliktedir. Yukarıdaki ayeti Taberî, müşriklerin peygambere kurduğu kötü tuzak olarak açıklar. Müşrikler, kendilerine elçi gelmeden önce “Eğer bir elçi gelirse, yemin olsun ki geçmiş ümmetlerin en doğru yolda olanlarından olacağız” diye en ağır tabirde yemin ediyorlardı. Fakat Hz. Muhammed, Resul olarak gelip onları uyarınca Resulün daveti, müşriklerin nefretini arttırdı. Onların öfke ve nefretlerinin artmasının sebebi kibirlenerek, içlerinden birinin elçi olarak gönderilmesini gururlarına yedirememeleri ve de kötü tuzaklara başvurmalarıdır. Bu hilelerinin diğeri de şirki yani Allah'a ortak koşmayı, kendilerine tabi olan zayıflara şirin göstermeleridir. Hâlbuki kötü niyetle tuzak kuran kimseler, kurdukları hileye kendileri düşerler. Nitekim kurdukları tuzaklar kendilerini kuşatmıştır. Bunlar da kurdukları şirk tuzağına kendileri düştüler. Bu itibarla geçmişte Allah'a şirk koşanların hak ettikleri cezayı onlar da hak ettiler. Artık bunlar, kendilerinden önceki ümmetlerin cezalarından başka bir şey mi bekleyecekler?(Taberî, VII/29).

Seyyid Kutub, ayetin “Oysa kötü niyetli komplolar sadece düzenleyicilerini tuzağa düşürür” bölümüyle ilgili benzer kabulü farklı cümlelerle açıklar. Onların şer niyetli komploları kendilerinden başka hiç kimsenin başına çorap örmez. Bu komplolar onları kuşatır, kısıvrak bağlar; iyi amellerini boşa çıkarır. Vaziyet böyle olunca, onlar neyi bekleyebilirler? Neyi bekleyecekler? Sorularını soran Kutub, bu sorulara cevaben; doğal bir kanun olarak, kendilerinden önce ki, nebileri yalanlayan toplumların başına gelen kötü akıbeti beklemektedirler. Bu akıbetin ne olduğunu kendileri de biliyorlar. Yüce Allah'ın değişmez ve yolundan sapmaz kanunu onlar hakkında da işleyecektir. Kutub, ayetin “Allah'ın yasının değiştiğini göremezsin. Allah'ın yasında herhangi bir sapma göremezsin” bölümünü “Toplumsal olayların akışı geliş güzel ve rastlantısal değildir” şeklinde açıklayarak devam eder. Dünyadaki hayat bir oyun veya eğlence değildir. Hakikat ile var olan değişmez, sapmaz, bozulmaz ve işlerliğini yitirmez kesin kanunlar vardır. Kur'an bu gerçeği sık sık vurgular, onu insanlara belletmek ister. Bu kanunların bir amacı vardır. İnsanlar olayları tek tek ve birbirlerinden kopuk görmesinler, hayatın köklü kanunlarından habersiz yaşamasınlar, kısa

bir zamanın ve dar bir yörenin sınırları içinde tutsak kalarak kendilerini kısa görüşlülüğe esir etmesinler. Ufuklarını genişleterek hayatın çok yönlü ilişkilerini, varlığın çok sayıdaki yasasını idrak etmeye gayret etsinler. Varlık her zerresine egemen olan kanunların değişmezliğini, doğal yasaların sürekliliğini hiç unutmasınlar. Eski toplumların uğradığı akıbetlerin, bu hakikatin hayata ve yaşama yansımış bir doğrulaması olduğunu bilsinler. Geçmişte yaşanan olayların, ilahi kanunlarının değişmezliğinin ve doğal yasaların sürekliliğini kanıtladığının farkına varsınlar(Kutub, XII/159).

Her birini ayrı başlıkta ve örneklerle ele alıp açıkladığımız olumlu ve olumsuz Mekri bazı durumlarda aynı ayette birbiri ardınca geldiğini görmekteyiz. Olumlu ve olumsuz Mekrin aynı cümlede yer aldığını şu örnekle gösterebiliriz:

“وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ” *Onlar bir tuzak kurdular. Farkında değillerken Allah da bir tuzak kurdu.* (Neml, 27/50).

Bu ayet, siyak ve sibakına ilişkin temasına göre Salih ve kavmi arasındaki mücadelenin konu alındığı bir bölüme aittir. Ayetlere konu olan Semud kavmi bir gece ansızın baskın yaparak peygamberlerini öldürmek üzere planlar yaptı. Ancak kararlaştırdıkları gece Salih’e baskın düzenleyemeden Allah (c.c) onların üstüne, hepsini tamamıyla yok eden, azabını indirdi. Konuyla ilgili Kur’ân’da geçen diğer ayetlere bakıldığında Semud kavminin bu komployu Salih’in mucizevi dışı devesini sakatladıktan sonra hazırlamış oldukları anlaşılmaktadır. Hûd Suresi’nin 65. ayetine göre Semud kavmi dışı deveyi öldürdüğü zaman Salih onlara üç gün yurtlarında istediklerini yapabileceklerini söyledi. Semud kavmi, Salih’in kendilerini korkuttuğu ve üç günlük bir mühletlerinin kaldığını haber verdiği azabın gelip gelmeyeceği hakkında bir ikileme girdiler. Bu ikilemden dolayı azap gelmezden önce tuzaklarını kurdular. Lakin peygamberi öldürerek azap tehdidinden kurtulmak istedikleri gece, azabı başlarına indirmek için Allah’ın (c.c) tayin etmiş olduğu gece oldu. Oysa onlar da bu geceyi Peygamber’e saldırmak için planlamışlardı. Böylece Salih’e ulaşmadan önce Allah (c.c) onların kötü tuzaklarını (olumsuz Mekk) boşa çıkararak bir kötülüğü ortadan kaldırma (olumlu Mekk) adına Semud kavmini helak etmiştir (Mevdûdî, IV/ 85).

Ayette Salih’e tuzak kuranlar şer gayesi güderken olumsuz Mekri görmekteyiz. Yüce Allah’ın gizlice uyguladığı plan ise zulmü bertaraf edecek olumlu Mekre örnektir.

2.3. Sözlükte Mekk Anlamında Kullanılan Kavramlar

“el’Mekk- المکر ”, gizlilik içerisinde yapılan bir tür hiledir (Ferahidî, V/270). İsfehânî’ye göre “المکر”, kişinin kastettiği şeyi hile ile saklamasıdır (İsfehânî, 940). “المکر” kavramının bu anlamda kullanılan birçok örneğine rastlamaktayız. “el’Mekk- المکر ” kavramı lügat kaynaklarından genel olarak “hile ve aldatma” şeklinde tanımlanmaktadır (Bkz: Ferahidî, V/270; İbn Manzûr, XI/618; İsfehânî, 940). Aynı zamanda bu mana ile birlikte buna yakın birçok farklı mana içermektedir. Bu manalar, sözcüğün kullanıldığı cümlelerden veya beraber kullanıldığı kelimelerden yan anlamlar yüklenerek oluşmaktadır. “el’Mekk- المکر ” beraber kullanıldığı kimi kavramlardan etkilenecek anlam genişlemesi yaşarken bazı kavramları da etkileyerek kendi manasını yüklemektedir. Buna dair “hile ve aldatma” anlamı taşıyan ve aynı zamanda “المکر” kavramını ifade eden birçok örnek vardır.

2.3.1. المحال (el’Mihal)

Sözlüklerde محل kökünden türediği beyan edilmekle beraber bazı dilbilimciler bu sözcüğün حول ve حيلة kelimelerinden türediğini ve م harfinin ek olarak geldiğini söylemişlerdir. Bu kök üzerine oluşan mana, herhangi bir şeye veya duruma gizlice varmayı sağlayan şeyi ifade eder (Bkz: İsfehânî, 313, 974). وهو شديد المحال Allah’ın tuzağı son derece şiddetlidir (Rad, 13/13). ayetinde bu mana kullanılmıştır.

İbn Manzûr’a göre; المکر بالحق, Hak ile tuzak kurmak, yerinde tuzak kurmak veya haklı yerde tuzak kurmak anlamlarını yüklenmiştir (İbn Manzûr, XI/618). المحال kavramının المکر yerine kullanılması veya tam tersinin yapılması anlam bakımından ortaklık gösterdiği görülür. Burada yüklendiği mana kurulacak olan tuzağın hakkaniyetle kurulması içerisinde Türkçe’de olumsuz manada kullanılan hilenin aksine, olumlu ve

haklı bir gerekçeyle kurulan tuzağı ifade etmektedir. Nasıl ki adalet, hak edene hakkının yerinde verilmesini ifade ediyorsa burada da tuzak, hak edene hak ettiği bir şekilde ve yerli yerinde kurmak anlamında kullanılır.

2.3.2. التفليح(et'Teflih):

التفليح kökünden türemiştir. فلح kalıbıyla “yarmak” anlamına gelir. Bir şeyi başka bir şeyle yada aynı şeyle yarmak demektir. فلح kalıbıyla ise toprağı yarıp ekin eken ve üstünü örten çiftçi için kullanılır. Ezheri'ye göre, arap şiirinde المكر ile beraber kullanıldığında alay etmek, tuzak kurmak anlamına gelmektedir.

Örneğin; وقال أعرابي: قد فلحوا: أي مكروا بي

Çöl Arabı dedi: Bana komplo kurdular, yani bana tuzak kurdular(Abdulvahhab, 12).

Bu örnekte görüldüğü gibi فلحوا ve مكروا kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Dil bakımından kırsalda yaşayan arapların kendi aralarında komplo kurulmasını ifade etmek için kullandıkları التفليح kavramının المكر kavramının yerine kullanılmakta olduğu görülmektedir.

2.3.3. الكيد(el'Keyd):

الكيد kavramı da Meker – المكر manasında kullanılan hile ve tuzak anlamına gelen eş anlamlı bir kelimedir(İbn Manzûr, VI/243). Bu kavram aynı zamanda Kur'ân'da da zikredilen bir kavramdır. Tuzak, düzen, kurnazlık, hile anlamlarına gelen Keyd- الكيد bir çeşit kandırma anlamına gelir. Bu kavram iyi görülen(Memduh) ve kötü görülen(mezmûm) şeklinde iki kısma ayrılır. “كَيْدًا لِيُؤْسَفَ” *Yûsuf'a böyle bir oyun öğrettik* (Yûsuf, 12/76). “وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ” *Ben onlara mühlet veririm. Muhakkak benim tuzak kuruşum pek çetindir.*” (A'râf, 7/183). Kimi ilim ehli burada kullanılan tuzağın azap olduğu görüşündedir. İsfahânî ise burada yapılan kötü amellerin kayıt altına alınıp mühlet verilmesi ile kişinin yaptığı kötülüklerin cezasını çekmeye götürülmesi şeklinde anlamlandırır(İsfahânî, 940). Bu kavramla ilgili biraz daha detay bilgi ikinci bölümde verilecektir.

2.3.4. التجبؤ(et'Tecebbu')

Tuzak kurmak manasına gelen bu kavram “المكر” manasını ifade etmektedir(Talkânî, I/199). Bu kavramda “المكر” ile aynı anlamda kullanılan deyimler arasında yer alır. Bu kavram tuzağın gizliliğini ve örtülü olduğunu ifade etmektedir. جبب kavramından türeyen bu kelime elbiseyle örtünmesi ve bu örtüyle beraber sahip olunan kuvvelerin kesilmesi anlamı da taşımaktadır. İsfahânî, Müfredat'ın جبب maddesinde, erkeğin cinsiyet uzvunun kökünden kesilmesi anlamını da yükler. Cinsiyet hasletlerinin örtülü olması, kişinin sahip olduğu ama ayan olmayan her hangi bir kuvvenin istemeden ortadan kaldırılmasını ifade eder(İsfahânî, 217).

2.3.5. العندأوة(el'Înde'vete):

العندأوة sözcüğü kök anlamından farklı olarak arap kaynaklarında “kurulan tuzak” manasında da kullanılmıştır. Örneğin bir darbı meselde;

لمطاول ليأتي بدهية إن تحت طريقك العندأوة يقال هذا للمطرق “Geçtiğin yolda senin için tuzak kurulmuştur” şeklinde tuzak anlamında kullanılmıştır(İbnSeyyide, II/209). Bu meselde geçen ifade komplo manası taşımaktadır. Geçilmiş bir yolda kişinin düştüğü tuzağın farkında olmaması veya geçilecek bir yolda kurulu tuzakların farkında olmaması anlamlarını ifade etmek için bu sözcük kullanılır.

2.4. Arapça'da Meker Kavramının Kullanımı

Toplumların kültürel yapıları ve yaşantıları konuşulan lisan üzerinde etkisini göstermektedir. Kültür ve yaşantı farklılığı bulunan iki toplum aynı dili konuşuyor olsa bile kullandıkları sözcükler farklı manalara gelebilmektedir. Kavramlar kullanıldıkları yere ve alana göre yeni anlamlar kazanmaktadır. Aynı kavram, toplumda belli bir mana taşıırken şairlerin şiirlerine konu olunca bambaşka anlamlar kazanmaktadır. Dil

kullanımı, sanatı ve grameri açısından bakıldığında bir sözcük, kullanıldığı cümleye göre farklı mecaz manalar yüklenebilmektedir. Bu mana farklılığının oluşmasının bir sebebi de diller arasındaki etkileşimdir. Zira

Kullandığımız her kelimeyesözlükte belli manalar yüklenir. Bazı manalar, sözcüklerin kök anlamlarından farklı olarak sözcüklerden oluşmuş terkiplerde ve sözün bütününde tezahür eder. Bu terkipler, dilin bütünlüğü içerisinde kavrama mana zenginliği katar. Bir kavram esas mana zenginliğini dilin bütünlüğü içinde açığa çıkararak zenginleştirir(Cündioğlu, 76).Kullanıldığı duruma ve yere göre oluşan bu tür anlamlara, kelimenin asıl lügat anlamından ziyade yan anlam demeyi uygun bulduk. Çünkü mevzu bahis olan kavramımızArapça dili içerisinde etkileşime girdiği durumlara göre yan anlamlar yüklenerek mana zenginliği kazanmaktadır.

رجل المکر kavramı kullanılan yer ve duruma göre birbirinden farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. رجل مكرى şeklindeki bir kullanım, adam için bir nitelik olarak kullanılır. “Yaratılış olarak, ayıplanan kısılaktaki adama böyle denir(Zebîdî, VIII/494; İbn Manzûr, V/183).Yahut bir küfür veya sövgü sözü olarak “ابن مكرى” denir ki, zina etmeyi ifade eden bu sözün karşılığı şayet hakikat değilse haddi kazf(İftira haddi) gerektirir. Çünkü bu sözle insan, zina ile vasıflandırılmış olur(İbn Manzûr, V/183).المکر kavramı gerektirdiği duruma göre tedbir ve ceza anlamında kullanılır. Bu kullanımKur’ân’dada yer almaktadır.

“وَمَكْرُوا اللَّهَ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ”Onlar hile ile tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Ve tuzak kuranların en hayırlısı Allah’tır(Âl-i İmrân, 3/54).

Bu ayette Yüce Allah dilediği kimseyi kendisine isabet edecek kötülükten korumak için her türlü tedbir ve cezayı uygulayacağı ve galip geleceği vurgulanmaktadır. Meker-المکر’in kullanıldığı bu ayette tedbir ve ceza anlamı yüklendiğigörülmektedir. Diyanet tefsirinde yer alan Razi’nin görüşüne göre “Tuzak” diye Türkçe’ye çevrilen Meker kelimesi sözlükte “bozgunculuk için gizli gizli çaba harcamak, plan yapmak, tuzak kurmak, tedbir almak, bir işi dört başı mâmur yapmak” gibi anlamlara gelir. Nüzul sebebine göre, “Tuzak kurdular” cümlesiyle Hz. İsa’yı öldürmek isteyenlerin kurdukları hileli planlara işaret edildiği kabul edilir(Kur’ân Yolu, I/426-428).Râzî, burada Allah’ın Hak olarak gönderdiklerini gizleme ve yok etme amacıyla kurulan hilelerin kastedilmiş olabileceğini de belirtir. Hak düşmanlarının kurdukları hilelerinin karşılıksız kalmayacağını vurgulanmasına veneden geldiğini anlayamayacakları biçimde hainleri cezalandırmasına binaen “Yüce Allah’ın planları boşa çıkaran tedbirleri” manasında Mekera -المکر fiili kullanılmıştır. Bu tür karşılık vermeye Arap edebiyatında “müşakele” denir. Bir tuzağa karşılık olmaksızın gelen tedbir ve cezaya ise Takdiri Müşakele denir(İbn Manzur, III/168; İsfahâni,462). Müşakele sanatına dair başka bir ayette Meker-المکر kelimesi “kurulan bir tuzağa karşılık olmaksızın” manasında Yüce Allah’a izafe edilmiş ve O’nun azabına karşı emin olmanın ne kadar yanlış olduğu belirtilmiştir(Bkz; A’râf, 7/99). Meker-المکر kavramı Kur’ân’da olumsuz ve kötü sıfatlarla birlikte de kullanılmıştır. Bu kullanım zalim ve kötü insanların plan ve tuzaklarını ifade eder. Sözlükte “tedbir alma ve bir işi sağlam yapma” anlamları ise Allah’a izafe edilir. Cenâb-ı Allah’ın tuzağı kulların hilelerine benzemez; hayra ve adaletle yönelik ve hak iledir. Bundan dolayı “Allah en iyi tuzak bozucudur” şeklinde çevrilebilir. Allah’ın tuzak bozuculuğunun nasıllığına ve mahiyetine tam olarak vakıf olunamaz, tedbir ve takdiri kesinlikle engellenemez. Bir başka kullanıma göre ise مكر الرجل الحبوب şeklindeki bir kullanım “fiyatı artırmak için malı stok etti” anlamını ifade eder. Ayrıca “el-Mekratu- المكرة”, “harpte hile ve tedbir”için de kullanıldığı görülmektedir(Zebîdî, VII/494; Kermî, IV/214).

Meker-المکر kavramının bir diğer kullanımı ise Arapçada bacakların veya ayakların tutmaması ve takatten düşmesi olarak görülür(İbn Manzûr, V/184). Bacakların kuvvetten düşmesi, kişinin çökmesi ve yenik düşmesine sebep olur. Bununla beraber kuvvetten düşmesinin sebebine de vakıf olamaz. Varlığıyla övünen insan bu durumda aciziyet ile acının içinde bocalar. Nitekim beden otoritesi kimin elinde ise hüküm de onun elindedir. Birçok plan ve tuzağı olan birey hedefe ulaşmak için her ayrıntıya dikkat eder. Ancak kötülük üzerine kurulan tuzaklar hiç hesapta olmayan gizli bir el tarafından kurulan hakikat tuzağına yenik

düşer. Bu anlamda kullanılan Meker-المكر kelimesi, insan kaynaklı tuzak ve hilenin sağlam olmamasına bağlanmaktadır.

Meker-المكر sözcüğümüz “وامرة ممكور” formunda kullanıldığında kadının bacaklarını tasvir eden bir manaya bürünür. “وامرة ممكور” ifadesi “yuvarlak, dolgun bacaklı kadın” demektir (Cevheri, I/819; Zebîdî, VII/49 5; İbn Manzûr, V/184). Bilinmelidir ki bu tanımlama, erkek üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiyi kastetmektedir. Aynı ifade olgunlaşmamış sert hurmayı ifade etmek için de kullanılır (İbn Manzûr, V/185). Bu tür bir hurma, yedikten sonra ağızda hoşnut olunmayacak bir tat bıraktığı için bir durum veya olayın görünen ile görünmeyen yönlerinin farklı olduğunu gösterir.

Meker-المكر kavramının bir diğer anlamı ise bitki veya bitkinin yeşermesidir. Ezherî, Meker-المكر ’in bitki anlamına geldiğini, çoğulunun ise مكور olduğunu söylemektedir (Ezherî, X/126; Talkânî, VI/263). Bitki topraktaki su ile buluştuğunda yeşerme gerçekleşir. Bundan dolayı bu kullanımda “kana kana içmek, suya kanmak” mana karşılığı esastır. Bitki ya da bitki yeşermesinin, Meker-المكر temel anlamı olan “tuzak kurma ya da plan yapma” fiilleriyle irtibatı vardır. Bu irtibat, direkt gözlemlenebilir olmayan bitkinin yeşermesi sürecine benzer. Bitkinin yeşerme sürecinde toprak bir örtü gibidir. Toprak örtüsünün kendisiyle beraber neler taşıdığını incelemeyen bu aşamaları anlamak mümkün değildir. Ölçü, denge ve mizan koyucu olan Yüce Allah, insanın farkında olmadığı sebepler dairesinde şartlar oluşturarak toprağın örttüğü bitki tohumunu yeşertir. Bitki toprak üzerine filizlenmeden varlığından haberdar olunamamaktadır. Çiftçi hazanda buğdayını kara ve ölü toprağa serper. Onun serptiği tohum sadece buğdaydır. Ancak şartlar oluşup da bahar geldiğinde ölü toprak canlanır ve içindeki her çeşit nebatatı dışarıya aksettirir. Çiftçi bir bakar ki buğday ile beraber birçok çeşit yabancı ot filizlenip çıkmıştır. Hasadın veriminin ne olacağı ise ancak her şeyi kurup düzenleyen elindedir. Meker kavramının bu manayı taşıması elbette ilahi otoritenin kudretini göstermektedir.

Meker-المكر kavramı başka bir kullanımda aşı boyası, toprak boyası, koyu sarı renk anlamına gelir. Aşı boyası, toprak boyası, koyu sarı renk gibi tariflere karşılık gelen Meker, hakikatin farklı bir renkle sunulmasıdır. Ayrıca Arap dilinde aslan için Meker sıfatının kullanılması aslanın kabiliyetlerini ortaya koymak içindir. Aslanın diğer hayvanları avlamak için kurduğu tuzak, görünenden farklı bir renge bürünmesi anlamına gelir (Ezherî, X/126). Aslanlar avlanma esnasında kendini gizleyebileceği her oyuna kalkışır. Bu duruma Türkçede iki farklı manaya gelen “renkten renge girmek” deyimini kullanılır. Bu deyim kimi zaman heyecanlanma, sıkıntının hissedilmesi ve zora girilmesi gibi durumları ifade ederken bazen de kişinin hileli durumu için kullanılır. Bir başka örnekte ise Meker kavramı, “bulanıklık, kırmızı çamura bulanmış” anlamını, “وثوب ممكور” şeklindeki bir kullanım ile kazanır. Yani bu ifade “kırmızıya boyanmış” anlamına gelir. Hatta bu anlamda, Kutami'nin bir beytinde şöyle geçer; “بضرب تهاك الأبطال منه وتمتكر الله منه امتكاراً” Yani, boyasında renk verdi. Kırmızı boya ile kan kırmızısına boyanmışa benzedi (döndü). “Kahraman ona öyle bir vurdu ki sanki yüzü kızıla boyanmıştı.” “Sanki o, kırmızı ile boyandı, kıpkırmızı oldu.” Görüldüğü gibi, bu şiirde “kızardı” anlamında kullanılmıştır (İbn Manzûr, V/185). Türkçede halk dilinde hilebazlar için kullanılan “fırıldak” kavramı tam da aradığımız manayı vermektedir.

Meker kavramının diğer bir manası da sulamaktır. Arap şiirlerine bakıldığında Meker kelimesi, “yeri (toprağı) sulamak” anlamına da kullanıldığı görülmektedir. Denilir ki;

امكروا الارض، فانها صلبة، ثم احثوها يريد: اسقوها “Yeri sulayın, çünkü o kurudur” (Ezherî, X/126). Bu ifadeyle o yerin sulanması kastedilir. Yani “اثقوها مررت بزرع ممكور” ifadesiyle de “o yerin sulanmışlığı” anlatılır. Burada ki anlamda, toprağın veya yerin sertliğinin dikkate alınarak sulama eyleminin gerçekleştirilmesi, toprağı sertliğinden istemsiz bir şekilde bertaraf edilmesini sağlamıştır. Yani sulama eylemi toprağı sahip olduğu sertlik mukavemetinden alıkoymuştur.

Yer verdiğimiz tüm anlamlara baktığımızda genel olarak örtme ve gizleme anlamlarının yer aldığını görmekteyiz. Birbirine eş anlamları barındırmakla beraber derin ve ince araştırmalar yapıldığında latif bir farklılığın olduğunu görmekteyiz. Meker maddesinin dizilişi her ne kadar farklılık arz etse de anlam olarak gizlemek, gerçeği örtmek, farklı bir vecih ile zuhur etmek manasında olduğunu belirtmek mümkündür.

2.5. Kur'ân'da Mekk Kavramının Anlamıyla İlişkili Konular

Terim ve sözcükler ait oldukları dilin kuralları içerisinde anlamlandırılır. Her dil kendi kuralları içerisinde bir anlam çerçevesi oluşturur. Bundan ötürü birkavramın manatahlili yapılırken kullanıldığı dilin anlambilim yansımalarına dikkat edilmesi gerekir. Anlam bilim açısından tahlilini yapacağımız Mekk kavramı, Kur'ân'da kullanılan Arapça kökenli bir sözcüktür. Arapça da kullanılan bazı deyim ve kavramların Kur'ân'da da kullanıldığını görebiliyoruz. Arapça dili ile nazil olan ve kendine has bir üslubu olan Kur'ân, kavramlara var olan kök anlamlarını kaybettirmeden daha geniş ve derin manalar katmıştır. Hatta anlam açısından tahrif edilmiş kimi kavramları vahyin diliyle öz manasına döndürmüştür.

Bir sözcük vahiy diliyle kullanıldığında anlam derinliği ve zenginliği kazanmaktadır. Kelimenin dildeki asıl anlamını içinde barındırmakla beraber yeni anlamlar yüklenmektedir. Ancak kelimeye yepyeni bir anlam vermekten ziyade kavramın kullanıldığı ortam, zaman ve bağlama göre bir bütünlük içerisinde bir mana kazandırmaktadır. Bu şekilde basit manaya sahip olan bir sözcük bambaşka bir hale bürünmektedir. İşte kelimenin vahiy dilinde kullanıldığı ortam ve biçimden dolayı kazanmış olduğu anlam dereceleri Kur'ân'ın semantiği olarak adlandırılmaktadır (Toshihiko, 15). Bir terimi anlambilimi açısından doğru tespit etmemiz Kur'ân'ı doğru anlamamızı sağlayacaktır. Mekk kavramının Kur'ân'da kullanılmaya başlanması ve yaşadığı kavramsal süreç önemlidir. Mekk sözcüğünün ilk olarak kullanıldığı ayetlere bakarak, hangi zaman, ortam, süreç ve olaylar üzerine nazil olduğu tespit edildiğinde kavramımızın neye vurgu yaptığını tespit etmemiz kolaylaşacaktır.

Kur'ân'da Mekk kavramı ilk olarak Mekke döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönem müşriklerin daveti kabul etmeyerek tamamen kapalı oldukları bir dönemdir. Mekke müşrikleri daveti inkâr etmekle beraber hakka karşı topyekûn bir mücadele başlatmışlardır. İman edenlere karşı zulüm, baskı ve işkence doruğa ulaşmış ve bu durum yeni muhatapların aranmasını elzem kılmıştır. Doğal olarak yeni muhatapların aranması İslam'a daveti başka toplumlara doğru yönlendirmiştir.

2.5.1. Sünnetullah Anlamında Mekk Kavramı

Sünnetullah, Allah'ın kanunu anlamına gelmektedir (Fetih, 48/23). Mekk ise Yüce Allah'ın takdir ettiği ve kimsenin tebdil etmeye güç yetiremeyeceği kanunudur. Dolayısıyla Mekk, Sünnetullah'ın bir çeşit tezahürüdür. Sünnetullah'ın tezahürü olarak anlamlandırmaya çalıştığımız Mekk kavramına dair ayetlerden bazıları A'râf, Neml ve Fâtır surelerinde bulunuyor (Bkz; A'râf, 7/97-99; Neml, 27/50-52; Fâtır, 35/43). Bu ayetler, Müminlerin zulüm, işkence ve baskıya maruz kaldığı ilk dönemde nazil olmuştur.

"Peki, (o) ülkelerin toplumu, geceleyin uyurlarken azabınızın gelmeyeceğinden güvende midirler? Veya (o) ülkelerin toplumu, kuşluk vakti eğlenirken azabınızın onlara gelmeyeceğinden güvende midirler? Allah'ın azabından (Mekrallah) kurtulabileceklerinden emin mi oldular? Hüsrana uğrayan kavimden başkası Allah'ın azabından (Mekrallah) emin olamaz" (A'râf, 7/97-99).

Bu ayetlerde anlaşıldığı gibi Allah'ın, her zaman ve mekânda geçerli kanunlarının var olması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bu kanunlar, Allah'ın değişmez dediğimiz yasalarıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi bu yasalara terim olarak "Sünnetullah" denmektedir. Her durum ve ortamda devrede olan bu yasaların dışına çıkmak mümkün değildir. Nasıl ki insan, yerçekimi, güç, kütle gibi fiziksel yasaların dışına çıkıp Allah'ın bu kanunlarını iptal edemiyorsa, aynı şekilde bireysel ve toplumsal yasalarından da kaçmamakta ve bu yasaları iptal edememektedir. Bu ayetlerden ve benzer kullanımların bulunduğu Kur'ân'ın diğer ayetlerinden anlaşılabileceği gibi "Mekrallah" ifadesi Allah Teâlâ'nın hükmü, insan ve toplum için değişmez yasası ve sünnetullahı mahiyetinde kullanılmaktadır (Bkz; Neml, 27/50-52; Ahzâb, 33/62; Fâtır, 35/43; Fetih, 48/23; Alûsi, V/13; Mâverdi, I/396; Esed, I/295). Buradaki Mekk, insanın başka birini hileyle aldatması boyutunu aşarak yeni bir rol kazanmıştır. İnsan sınırlı bir varlık olduğu için kurduğu Mekk (hile ve plan) de sınırlı kalmaktadır. Bir durum ve vakıa cüz-i irade sınırlarının dışına çıktığında insanın fahmedemeyeceği bir şekilde her şey Küllî iradeye teslim olmaktadır. İnsanın Mekri cüz-i irade kapsamının dışına çıkınca Allah Teâlâ'ya izafe edilen Mekre dâhil olmaktadır. Bu izafeyle beraber Mekk sözcüğü, zulmeden bir toplumun

bilmeyeceği ve hissedemeyeceği şekilde cezalandırılmaları anlamını yüklenmektedir. Tabiri caizse kavram, maddi boyuttan çıkarak metafizik bir boyut kazanmaktadır. Buna binaen Mekk kavramı, sınırlı bir anlam çerçevesinden daha zengin bir mana çerçevesine dönüşmektedir. Allah'ın otoritesini hissettiren bu yeni mana derinliği, zalim ve sapkınlarda tedirginlik uyandırırken Müminlerde ise güven sağlamaktadır. Buradan anlaşılıyor ki bir sözcük, kendisiyle kullanılan kişinin niteliklerine göre muhatabında bir duygu oluşturmaktadır. Böyle bir kullanım panik yerine teenniyi, tedirginlik yerine güveni, tehlike yerine emniyeti sağlamaktadır.

2.5.2. Ba's'ı Reddetme Anlamında Mekk Kavramı

Kur'an'daki kullanıma baktığımız da Mekk sözcüğü müşriklerin ba's'ı reddetmelerini belirtmek için kullanılmaktadır. Müşriklerin alaycı tavırlarla öldükten sonra yeniden dirilişi inkâr etmelerini ve bu hakikate karşı durmalarını onların kurguladığı Mekk olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda kullanıldığını idrak ettiğimiz Mekk, farklı ayetlerde tezahür etmektedir. "Ölü yerin diriltilmesi" ve "insanın yeniden yaratılması" hakikatlerinin bahsedildiği bir ortamda Mekk kavramı geçmektedir. Müşriklerin "biz toprak olduktan sonra mı diriltileceğiz", "bunlar, evvelkilerin masalları" gibi bir tavrı anlatmak için kullanılmaktadır (Esed, II/887). İnkarcılar istihza temelli tavırlar sergileyerek öldükten sonra dirilmeyi etmektedir. Aşağıda örnek olarak vereceğimiz ayetlerde bu durum daha açık bir şekilde gözükmektedir.

"İnkâr edenler dediler ki: "Biz de, babalarımız da toprak olduktan sonra mı diriltilip çıkarılacağız? Bu tehdit, bize de, önceden atalarımıza da yapıldı. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir. De ki: Yeryüzünde yürüyün de, suçluların nasıl olduğunu görün. Onların sözlerine üzülmeye, tuzaklarından da (يَمْكُرُونَ) sıkılma" (Neml, 27/67-70).

"(Onlar) yeminlerinin şiddetiyle: "Allah, ölen kimseyi diriltmez" diye Allah'a ant ettiler. Hayır, diriltecektir. Bu, Onun hak olarak verdiği sözdür. Ama insanların çoğu bilmezler..." (Nahl, 16/38).

"Allah'tır ki, gönderdiği rüzgârla bir bulut kaldırır, onu ölü bir ülkeye sürer, ölmüş olan yeri onunla diriltir. İşte diriltme de böyledir. Kim şeref istiyorsa bilsin ki şeref tamamen Allah'ındır. Güzel söz Ona çıkarır, iyi amel onu yükseltir. Kötü Mekrkurgulayanlara (يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ) gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Ve onların tuzağı bozulacaktır. Allah sizi önce topraktan, sonra nutfeden yarattı..." (Fâtır, 35/9-11).

"Kötü tuzaklar/Mekk kuranlar (kötü Mekri tasarlayanlar) (أَلْمَكْرُ السَّيِّئِ) Allah'ın kendilerini yere geçirmeyeceğinden yahut hiç ummadıkları bir yerden kendilerine azabın gelmeyeceğinden güvende midirler? ..." (Nahl, 16/45).

Ayetlerde görüldüğü gibi, "öldükten sonra dirilişi" inkâr etmek, delilsiz ve ispatsız reddiyede bulunmak, Mekk terimiyle ifade edilmektedir. Dolayısıyla Mekk, aynı zamanda öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerin düşünce dünyalarında kurdukları planları ifade etmektedir.

2.5.3. Peygamberi Öldürme Anlamında Mekk Kavramı

Peygamberler gönderildikleri kavimlere hak ve hakikati bütün açıklığıyla tebliğ ediyorlardı. Bu tebliğden toplumun müstekbirleri rahatsız oluyordu. Bütün rahatsızlığına rağmen bu davetin önüne geçemiyorlardı. Davetin önünün alınamaması üzerine peygambere yönelik öldürme teşebbüsüne kalkışıyorlardı. Kavimlerin bu kalkışmalarının mevzu bahis olduğu ayetlerde konuyla ilgili olarak Mekk kavramı kullanılmaktadır. Peygambere yönelik öldürme teşebbüsü manasında kullanılan Mekk, diğer örneklerden farklı bir ortamda anlam kazanmaktadır. Bu durum ve ortamda kullanıldığında yeni bir manaya dönüşmektedir. Bu mana ise "peygamberi öldürme" teşebbüsü ve tuzağıdır. Ayetlere baktığımızda bu manayı hangi şart ve ortamda kazandığını tespit etmemiz mümkündür. Tespitimize delil olacak örneklerden biri Semud kavminin Hz. Salih'i öldürmeye teşebbüsü ile ilgilidir.

"Şimdi, o şehirde bozgunculuk yapıp düzen ve uyuma karşı olan dokuz kişi vardı. Bunlar Allah adına ant içerek, aralarında anlaşır; "ona ve ailesine geceleyin baskın yapalım (ve hepsini öldürelim), sonra da ona arka çıkacak olan kimseye, rahatlıkla, onun ailesinin uğradığı kıyıma biz katılmadık, çünkü biz haktan yana kimseleriz diyelim" dediler. Ve böylece bir tuzak kurdular (مَكْرًا مَكْرُوا)" (Neml, 27/48-50).

Bu ayetlerden anlaşıldığı gibi Mekrin yüklendiği anlam, Hz. Salih'in kavminden bir çetenin onu ve ailesini öldürme planları ve öldürmeye teşebbüs etmesidir. Allah'ın elçilerine karşı kalkışılan buna benzer teşebbüsler, Kur'an'ın diğer ayetlerinde Mekk olarak ifade edilmektedir.

“Ve (hatırla, ey peygamber) hakikati inkâra şartlanmış olanlar seni (tebliğden alıkoymak) durdurmak, katletmek yahut sürgün etmek için sana karşı nasıl tuzaklar/planlar kuruyorlardı(يُنْكَرُ)”(Enfâl, 8/30).

Enfâl suresindeki bu ayetten münkirlerin tuzaklarından niyetlerinin ne olduğu anlaşılmaktadır. Onların esas niyetleri düşman oldukları hakikati ortadan kaldırmaktır. Ancak peygamberin hakikati yayma ve ayakta tutma erdemi münkirlerin öfkelerini arttırmaktadır. Bu öfke, engelleme ve sürgünle sonuca ulaşamayınca peygambere öldürme arzusunu ortaya çıkarmaktadır. Hakikatin engellenmesi adına peygambere her türlü zorbalığı yapabilecekleri açık bir şekilde görülmektedir. Münkirlerin hedefe ulaşmak için bir takım çirkin planların içine girmekte olduklarını görüyoruz. Kur'an, inkârcıların bu zelil hile, tuzak ve planlarını Mekrsözcüğüyle dile getirmektedir.

Bu ayetin peygamberimize nazil olduğu dönemi ve şartları incelediğimizde Mekk kelimesine bu mananın verildiğinden daha net görebiliriz. Ayet, siyer kronolojisine göre işkence dönemi olarak bilinen dönemde ve hicret esnasında nazil olmuştur(Çetiner, 1/418). Hz. Peygambere ve sahabelerine reva görülen zulüm ve baskıya ilişkin bir gönderme olduğu görülmektedir. Semud kavminin Hz. Salih'i öldürmeye kalkıştıkları gibi müşriklerin de peygamberimize karşı öldürme teşebbüsü olmuştur(Taberî, IX/146). Dolayısıyla Semud kavmi ve müşriklerin kalkıştıkları eylem aynı olduğundan her iki teşebbüste Mekk olarak nitelendirilmiştir.

Hz Salih üzerinden Peygamberimize ve dönemin Müminlerine verilen mesaj tüm zamanları kapsamaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ilahi vahyi inkâr edenlerin, onu tebliğ edenlere karşı her dönemde tekrarladıkları ve de tekrarlayacakları bir kurguya dikkat çekilmektedir. Münkirlerin her dönemde ya fiilen ya da dolaylı yoldan Müminleri hor görme, küçük düşürme ve alay yoluyla onları zayıf ve etkisiz bırakma planları olmuştur(Râzi, 11/301-303). Bu gayeyle hakikati büsbütün yok etmek yolunda, düzen, hile, tuzak ve tertip içinde oldukları ve olacakları gerçeğine işaret ediyor(Esed, I/328). Örnek olarak sunduğumuz ayetler münkirlerin bu tavrını ve kirli planlarını Mekk olarak ifade ediyor. Aynı kurgu başka ayetlerde de ifade ediliyor.

“(İnanmayanlar İsa'ya) tuzak/Mekk kurdular (يُنْكَرُوا)”(Âl-i İmrân, 3/54).

Burada da Mekk kurmaktan kastedilenin Hz. İsa'yı öldürme teşebbüsü olduğu ilgili bütün kaynaklarda ifade edilmektedir(Beğavi, I/460; Râzi, VI/345; Ateş, II/48; Esed, I/100; Yazır, II/331).

2.5.4. Allah'a Ortak Koşma Anlamında Mekk Kavramı

Allah'a ortak koşma anlamında Mekk kavramının farklı bir mana yüklendiği bir başka kullanımdır. Bu kullanım “Allah Teâlâ'ya nankörlük etme, Ona ortak koşma” anlamındadır(Abdulvahhab, 34). Allah Teâlâ'ya nankörlük etme ve O'na ortak koşma, Mekk olarak ifade edilmektedir. Kur'an'da bu manada kullanılan Mekri aşağıdaki ayetlerde görmekteyiz.

“Onlar, Allah'a şirk koştular. Hayır, inkâr edenlere kurdukları tuzakları (يُنْكَرُهُمْ) süslü gösterildi ...”(R'ad, 13/33).

“Siz beni, Allah'a nankörlük etmeğe ve bilmediğim şeyleri Ona ortak koşmağa çağırıyorsunuz; ben ise sizi o aziz ve çok bağışlayana çağırıyorum. Allah onu, onların kurdukları tuzakların (يُنْكَرُوا) kötülüklerinden korudu ...”(Mümin, 40/42-45).

“Zayıf düşürülenler, büyüklük taslayanlara: “Hayır, gece gündüz Mekk tasarlar (يُنْكَرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ), Allah'a nankörlük etmemizi, Ona eş koşmamızı bize emrederdiniz.”(Sebe', 34/33).

Bu ayetlerde kullanılan Mekk, Allah'a nankörlük etmek ve Ona ortak koşmak anlamlarında kullanılmıştır(Kurtubi, 9/486-489). Sıraladığımız bu örnekler gösteriyor ki Mekk kavramı, Kur'an'ın kendine has kavram ve düşünce sistemi içerisinde farklı bölümlerde farklı anlam örgüsü oluşturmaktadır. Ayetin kullandığı kavram ile kastettiğini doğru anlamak için nüzul olduğu ortamı ve bağlam çerçevesini görmek

gerekir. Bu kullanım, kavramların farklı anlam açılımlarını ve anlam örgüsünü göstermektedir. Bu anlam örgüsü düşünce sistemi içerisinde kavramsal bütünlüğün belirgin bir şekilde var olduğunu ifade etmektedir. Mekk kavramına tenzildeki bu anlam örgüsü dikkate alınarak bakıldığında münkirlerin, İslam'ın ve ilkelerinin anlaşılmasını engellemek ve ona iman edenleri etkisiz kılmak ya da yok etmek için giriştikleri açık veya gizli bütün hile, tuzak ve tertipleri kastettiği görülmektedir.

Genel olarak yukarıda bir anlam çerçevesine oturtmaya çalıştığımız Mekk kavramının daha başka anlamlar yüklendiği durumlar da söz konusudur. İnşallah ileriki bölümlerde bunun izahını yapacağız. Ancak işin bu noktasında Mekre dair belirtilmesi gereken bir nokta daha vardır. Mekk ile ilgili bir anlam penceresi daha açmak gerekir. Belirtmek istediğimiz bu anlam perspektifi esasen Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde belirginleşmiştir. Yukarıda anlamlandırmaya çalıştığımız Mekk kavramına genel olarak sözlükler ve dilbilimciler penceresinden değerlendirmeye çalıştık. Bu anlamlandırma büyük ölçüde Mekk sözcüğünün Allah ismi ile birlikte zikredilmesinden dolayı kazandırılmıştır. Kur'ân'ın izahı ile görülen ve gelişen olaylar da bu tanımlamanın doğru olduğunu göstermektedir. Kur'ânî izahla Mekrin yüklendiği mana “tedbir” anlamındadır (Zebîdî, VII/490; Kutub, I/355). Kur'ân'da, “onlar tuzak kurdular, Allah da plan kurdu” (Âl-i İmrân, 3/54). “onlar tuzak kuruyorlardı, Allah da plan kuruyordu” (Enfâl, 8/30). ifadeleri, Allah'a izafe edilecek eylemlerde daha dikkatli olunması gerektiğini öğretecek cinstendir. Bu yüzden buradaki Allah'a izafe edilen Mekri “plan” veya “tedbir” anlamın da kullanmak daha yerindedir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız hususla beraber, görüldüğü gibi dil kaynaklarına baktığımızda, bazı farklılıklarla beraber yukarıda sunmaya çalıştığımız anlamlarla karşılaşmaktayız. Tabi dillerdeki aksiyonun düşündüğümüzde kavramların ifade yerlerine göre kısmi farklılıkların olması gayet normaldir. Kavramımız nerede kullanılırsa kullanılsın, kurgulanmasındaki amaçları da dışarıda tutulursa, Allah ile ilgili kullanımı dışında özünde “hile ve aldatma” anlamını barındıran bir mana ve tavır vardır. Mekrin eyleme dönüşmüş halinde ortaya çıkan bu tavır ve mananın kime, nasıl ve ne amaçla olduğunu çalışmamızın ileriki bölümlerinde ele alacağız.

3. KUR'ÂN'DA MEKR KAVRAMI VEMÜTERADİF SÖZCÜKLER

3.1. Kur'ân'da Mekk Kavramı

İlk bölümde Mekk kavramının tahlilini, kökenbilim, anlambilim ve Arap dilinde kullanımı gibi başlıklar altında yapmaya çalıştık. Mekk kavramının ifade ettiği anlam çerçevesi ve mana derinliğini açıkladık. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir kavramın Kur'ân literatürüne girmesi o kavramın çok daha zengin bir mana yolculuğuna çıkması demektir. Yine bir kavram Allah'a isnat ediliyorsa bambaşka manalar taşıması kaçınılmazdır. Sonsuz yaratıcıya isnat edilen bir kelime, anlam ve derinlikte zirveye ulaşır. Açıkçası bizler elimizdeki kaynaklar ölçüsünde değerlendirmeler yapabilmekteyiz. Bu yüzden Allah ile ilgili bir konu söz konusu olduğunda daha dikkatli olmak durumundayız. Zira bütünüyle idrak edilemeyen Yüce Allah'ın, eylemleri de bütünüyle idrak edilemez. Ancak bize yol verdiği kadar anlamaya çalışmaktayız. Bununla beraber bize sunulmuş vahiy rehber edinerek bu bölümümüzde Mekk kavramının niteliğiyle beraber niceliğini de ele alacağız. Kur'ân'da geçtiği formları ele alıp mana değerlendirmesinde bulunacağız.

3.2. Kur'ân'da Mekk- المکر Kavramın Analiz Ve İstatistikleri

Mekk- المکر kavramı, Kur'ân'da kırk iki (42) yerde geçmektedir. Mekrin geçtiği yerlerde ayetin, konu ekseni, sebebi-nüzul ve siyak-sibakı incelendiğinde genel olarak yukarıda zikrettiğimiz anlam çerçevesinde manalar yüklendiği görülmektedir. Mekrin Kur'ân'da geçtiği formlar halinde verdiğimiz başlıklar, bize Mekrin sözcük türevlerinin nasıl şekillendiğini tanımlamamıza kolaylık sağlayacaktır. Özellikle Mekk kavramının muhataplarının kimler olduğu Allah'ın kanunun nasıl, kimler için ve hangi durumlarda tecelli ettiğini anlamada önemli bir etken olacaktır.

Aşağıdaki başlıklarda Kur'ân'da geçen Mekk maddesinin kavram türevlerini ya da sözcük kalıplarını göreceğiz. Sözcük formu, kavramın geçtiği sureler ve ayetler, ayetin Mekki ya da Medeni oluşu belirtilmiştir. Bir kavramın Kur'ân'da tahlil edilirken ki şartları, o kavramı anlamada en önemli unsurlardan biridir. Kavram analizi yapılırken göz önünde, karşılaştırmalı sentez yapabilme imkânı sağlayabilecek bir gözlem tablosu oluşturmak, bize son derece kolay bir araştırma imkânı sunmaktadır. Kur'ân'da geçen ilgili kavramın farklı formları, ayet bahsi ve anlam çerçevesine göre farklı ve birbiriyle bağlantılı mana ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bazı derin ve ince farklılıkları Kur'ân'ın icazının letaifini ve inceliklerini bizlere sunmaktadır. Bu yönüyle hayranlık uyandırmakta ve uçsuz bucaksız mana okyanuslarıyla bizi tanıştırmaktadır.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, ardından yedi deniz daha ona eklense, onlar tükenir ama Allah'ın kelamı yine de tükenmez. Şüphesiz Allah yüceler yücesi, hüküm ve hikmet sahibidir”(Lokmân, 31/27).

Bu ayet Allah'ın kelamının sınırlı kitabî ayetler içerisinde sonsuz manaların varlığını gösteren sadece bir delildir. Elbette her bir vahiy kavramı tıpkı bir atom gibi içerisinde bir mana kâinatı barındırmaktadır. Nasıl ki aynı karbon atomu dizilimiyle bambaşka elementler meydana getiriyorsa aynı şekilde aynı harflerden oluşan bir vahiy kavramı diziliminin farklılaşmasıyla bambaşka bir mana derinliğini bize sunmaktadır. Dileğimiz de bu derinlikten bir zerre kapabilmektir.

3.3. Mekk Kavramının Ayetlerde Kullanıldığı Kalıplar Ve Farklı Manalar

3.3.1. مَكْرٌ-مَكْرٌ (Mekera-Mekra)

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ

“Onlardan öncekiler de tuzak planlamışlardı. Bütün plan ve tuzaklar Allah'a aittir. O, her nefsin kazandığını bilir. İnkâr edenler de dünya hayatının sonunun kime ait olduğunu bileceklerdir”(R'ad, 13/42).

Diğer nebilerin yaşadığı dönemde, Nemrut ve Firavun gibi zalimlerin her biri kendi zamanındaki peygambere tuzak kurup ve şeytanca planlar yapmıştır(Râzî, XIX/68). Ancak Allah'ın yardımıyla bunların hileli planları boşa çıkmıştır. İşte yüce Allah küfür ehlinin Hz. Peygamber'e karşı tutumunu bunlara benzeterek Hz. Peygamber'i teselli etmektedir. İslam düşmanlarına ise meydan okumaktadır. Allah Teâlâ öncekilerin hile ve tuzaklarını boşa çıkararak peygamberlerine yardım ettiği gibi Hz. Peygamber'e de yardım edip İslam düşmanlarının tuzaklarını boşa çıkaracağına işaret etmektedir(Karaman, III/270).

أَقَامُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

"Yoksa Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz."(A'râf, 7/99).

Bu ayette de kullanılan مَكْر kavramı diğer ayetlerle bir bütünlük ve tamamlayıcılık arz etmekte olduğu görülmektedir. Aynı formda Âl-i İmrân 3/54, Nahl 16/26, Yunus 10/21, Rad 13/42, Sebe 34/33, Fâtır 35/10, Fâtır 35/43 ayetlerinde geçen مَكْر ve مَكْر kavramları, kurulan hile ve tuzağın akabinde ceza getireceği bildirilmektedir. Netice de sonu cezaya dayanan bir tuzak ve hile manasına geldiği görülmektedir.

3.3.2. مَكْرُتُمْو (Mekertumûh)

قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آدَنْ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرُتُمْو فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

"Firavun, "Benim iznim olmadan ona iman ettiniz ha!" dedi. "Muhakkak bu plan halkı oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Size yapacağımı bileceksiniz!"(A'râf, 7/123).

Râzî'ye göre, Firavun'un Musa karşısındaki bu yenilgisi, onda aynı zamanda siyasi bir endişe de doğurdu. Zira bu olay halkın huzurunda cereyan etmişti ve bu gelişmeler karşısında halk da sihirbazları takip ederek Musa'nın peygamberliğine inanıp onun peşine düşecekti. İşte bunu önlemek için onların Musa'dan kuşku duymalarını sağlayacak iddialar ortaya attı. Firavun'a göre sihirbazlar bir "tuzak" peşindeydi. Yani Musa'nın tebliğini kabul etmeleri, onun delilinin güçlü olmasından ileri gelmiyordu. Aksine onlar, sihir gösterilerine girişmeden önce "Şu şartlarımızı yerine getirirsen sana inanırız" diye Musa ile anlaşmışlardı. Ayrıca Musa ile sihirbazlar bir kısım insanları ülkelerinden ayırmak hususunda da daha önce anlaşmış bulunuyorlardı. Bu ise insanların vatanlarından kopmalarına ve bir yığın sıkıntılarla karşılaşmalarına yol açacaktı. Şu halde olabilecekleri düşünerek onun peşinden gitmemeleri gerekiyordu(Râzî, XI/14). Bu form, ayetin temasına göre birden çok şahısın beraberce organize ettiği sonu hayr olan tuzak anlamına gelmektedir. Karşılıklı kurulan plan manasında kullanılan bu form olumlu Mekk kategorisinde değerlendirmek gerekir.

3.3.3. مَكْرًا - مَكْرًا (Mekernâ-Mekerû-Mekran)

وَمَكْرُوا مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

"Onlar bir tuzak(hile) kurdular. Allah da bir tuzak kurdu. Ancak onlar işin şuurunda değillerdi."(Neml, 27/50).

Ayetin önceki olay akışına bakıldığında Semud halkından dokuz kişilik bir çete vardı. Onlara göre peygamber ve iman edenler uğursuzlardı(Bkz; A'râf, 7/131). Hz. Salih ve ailesini öldürüp yok etmeyi planlamışlardı. Katledilenlerin kan davasında bulunacak olan akrabalarına da "Biz Salih ailesinin katledildiği esnada orada değildik" veya ayetin farklı okunuşuna göre "Onun ailesini kimin öldürdüğünü görmedik" demeyi planlamışlardı. Onlar bu hilelerin hesabını yaparken Hz. Salih kendisine inananlarla birlikte şehri terk edip kurtulmuştu. Ancak Semud kavmi ise şiddetli bir depremle yok olup gitti(Bkz; A'râf, 7/78; Hûd, 11/66-67).

Vahyedilen bu kıssa, Hz. Peygamber için bir teselli, Kureyş müşrikleri için de bir ikazdır. Zira Semud kavminin Salih peygamber hakkında söylediklerinin benzerini müşrikler Hz. Peygamber hakkında söylemiş ve onu öldürme girişimine kalkışmışlardı(Bkz; Enfâl, 8/30; Karaman, IV/196-197). Genel çerçeveye bakıldığında Mekrin bu formları, sonu hakkaniyetle verilen ceza ve helak olan gizli tuzak veya plan anlamı taşımaktadır. Allah'a nispet edilen bu form, aynı zamanda kul için olumsuz Mekk kategorisinde değerlendirilir.

وَقَدْ مَكَرُوا مَكَرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكَرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكَرُهُمْ لِيَتْرُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ

“Onlar gerçekten hile ve tuzaklarını kurmuşlardı. Azgın hilelerinden ötürü dağlar yerinden oynayacak olsa bile, tuzakları(Takdir) Allah katındadır”(İbrahim, 14/46).

Bu ayette çoğul kalıpla gelen “tuzak kuranların” kimler olduğu hakkında farklı yorumlar mevcuttur. Ne şekilde bir hile ve tuzak kurdukları konusunda da tefsirlerde farklı yorumlar görülmektedir(Râzî, XIX/144). Taberî bu tuzak kuranları, ayette zalim oldukları bildirilen önceki kavimler olarak görmektedir. Bu zalimler, uyarılara rağmen Allah’a şirk koşmaya ve O’na karşı alay ve azgınlığa mütemadiyen kalkışmışlardır(Taberî, III/160). Bununla birlikte ayet müşriklerin, peygamberleri ve onlara inanan Müminleri etkisiz hale getirmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte onları ortadan kaldırmaya ve Allah’ın dinini yok etmeye çabaladıklarına da işaret etmektedir. Kur’ân, Hz. Peygamber zamanındaki inkârcıların bu tür tuzaklar kurmaya çalıştıklarını bildirmiştir(Enfâl, 8/30).“Oysa onların tuzaklarıyla dağlar yıkılıp yok olacak değildi!” mealindeki cümle dolaylı olarak inkârcıların kurduğu tuzaklarla Allah’ın dininin yok olamayacağını belirtir. Çünkü Allah(c.c) gönderdiği kitabı muhafaza edeceğini(Bkz; Hicr, 15/9). ve peygamberini yardımıyla zafere kavuşturacağını ayetleriyle müjdelemiştir(Bkz; Mümin, 40/51; Mücadele, 58/21).

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

“Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke’den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır”(Enfâl, 8/30).

Bu ayetin konusuna bakıldığında önceki ayetlerle özdeş bir hitabın olduğunu görmekteyiz. Aynı kalıpta Âl-i İmrân 3/54, Nahl 16/45, Neml 27/50, Nuh 71/22, Mümin40/45. Ayetlerde de yer alan “Mekeru-” “مَكَرُوا”, şuursuzca ve akıbeti bilinemeyen kontrol dışında kurulan hile anlamını yüklenmiştir. Bu form da olumsuz tuzak kategorisinde değerlendirilir.

3.3.4. لِيَمْكُرُوا - يَمْكُرُونَ - يَمْكُرُ — تَمْكُرُونَ (Temkurûne-Yemkuru-Yemkurûne-Liyemkurû)

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا فَلْيُأْمَرْ لِيُؤْمَرْ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُمُونَ

“Kendilerine sıkıntı ve darlıktan sonra, insanlara bir rahmet(huzur) tattırdığımız da, bir de bakarsın ki ayetlerimiz hakkında onların bir tuzaklar kurarlar. De ki: “Allah, daha seri ve süratli tuzak kurar” Muhakkak elçilerimiz kurmakta olduğunuz tuzakları yazıyorlar”(Yûnus, 10/21).

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ

“İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.”(Yûsuf, 12/102).

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَارَ مَحْرَمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“İşte böyle, her memlekette günahkârları oranın ileri gelenleri kıldık ki oralarda hilekârlık etsinler. Hâlbuki onlar hilekârlığı ancak kendilerine yaparlar. Ama farkında olmuyorlar.”(En’âm, 6/123).

Dünya hayatı adeta Allah’ın ayetlerinin sergilendiği bir meydandır. Hayat içerisinde ancak gaflette olmayanların farkında olduğu kevnî, sosyolojik ve psikolojik ayetler insanı çepeçevre kuşatmıştır. İnsanoğlunun kendince kurguladığı hesapların çok sınırlı bir şekilde hayat bulmasını ilahi bir otoritenin hâkimiyetini gösteren en büyük delil olarak göstermek mümkündür. Bununla beraber insan hedefe ulaşma adına hilelere başvurmaktadır. “Allah’a mahsus ayetler ve deliller üzerinden hile yapmak” çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Ayette zikredildiği üzere Allah’ın rahmetiyle sıkıntıdan kurtardığı böylece onlara vahdaniyet işaretini gösterdiği halde müşrikler bu lütfun putlardan geldiğini ifade etmekteydiler. Dara düştükleri ve musibete uğradıkları zaman Allah’a sığınıp bir daha kötülük yapmayacaklarına dair söz veriyorlardı. O’nun rahmetiyle selâmete çıkınca yine hilekârlık ve günahkârlık yoluna sapıyorlardı. Bu gaflet ve körlük onların tipik karakterleridir(Karaman, III/111).

Bu ayetlerde Mekk, rahmet otoritesini hileli bir şekilde putlara nispet etme anlamını yüklenmiştir. Aynı formda başka ayetlerde de Mekk kavramının farklı çekimleri kullanılmıştır(Bkz; En'âm, 6/123-124; Enfâl, 8/30; Nahl, 16/127; Neml, 27/70; Fâtır, 35/10).

3.3.5. مَكْرِهِمْ (Mekrihim)

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاَهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ

“Bak, onların tuzaklarının(Hilelerinin) sonucu nasıl oldu! Biz onları ve topluluklarını topyekûn helak ettik”(Neml, 27/51).

Bu ayette “onların tuzakları” kalıbıyla gelen Mekk kavramı, ayetin genel muradına bakılarak yüklendiği mananın, insanlar tarafından kendi aciz, cahil hesap ve hilelerinin akıbetinde uğratıldıkları cezayı ifade etmek olduğu görülmektedir. Zira insan kendi bilgi ve birikiminin elverdiği ölçüde hesap ve planlar yapabilmektedir. Gaybı bilemeyen ama bu ölçüde çokbilmişlik kibrine sahip olan insanoğlu kendi ellerinin yaptığı yüzünden Yüce Allah'ın koyduğu kanun gereği kendi sonunu getirmektedir. Buna rağmen şımarıklığı had safhaya ulaşan insan helaki hak eder noktaya gelmektedir. Esasen yaratıcı kendi takdirini ve kanunlarını haber vermektedir. Ancak bunları göz ardı eden topluluklar maalesef ibret verici bir akıbeta uğramışlardır. Bakara Suresi'ndeki sihir konulu ayet bu durumu daha net açıklayan bir örnektir;

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında şeytanların uydurduğu yalanların peşine takıldılar. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve Babil'deki Harut ve Marut adlı iki meleğe ilham edileni öğretmek suretiyle küfre düştüler. Hâlbuki melekler, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre düşme” şeklinde uyardıkça, kimseye sihri öğretmiyorlardı. Böylece onlardan, kişi ile zevcesini birbirinden ayıracakları sihri öğreniyordu. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye bir şey yapamazlardı. (Onlar böyle yaparak) kendilerini ziyana uğratan, faydasız şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, o sihri satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilseleldi!”(Bakara, 2/102).

Görüldüğü gibi Harut ve Marut adındaki her iki melek kendilerine öğretilcek sihrin akıbetini bildiriyorlar. Adeta imtihan kapanı hükmü gören içi boş sihir, sahibini acı bir tuzakla karşılamaktadır. Allah'ın buradaki kanunu başka insanların hayatı üzerine kurulan kötü niyetli planların ancak ilahi kanun gereği tuzak sahibini kuşatan bir cezaya dönüşmesidir. Yani zehir, yaratılışı itibarıyla yutanı kahreder. Kötülükte ve hileli tuzaklarda aynen zehir gibi sahibini kahreder.

Başka ayetlerde de Mekk kavramının aynı formda geldiği görülmektedir(Bkz; Rad 13/33; İbrahim 14/46; Neml 27/51).

3.3.6. بِمَكْرِهِنَّ (Bimekrihinne)

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

“Kadın, bunların kendisi hakkında konuşulanları(tuzakları) işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları bir mekân oluşturdu. Her birine birer de bıçak verdi ve Yusuf'a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler”(Yûsuf, 12/31).

Hikâyesi çokça bilinen bu ayette, بِمَكْرِهِنَّ formuyla gelen Mekk kavramı, karşılıklı tuzak kurmak anlamı yüklendiği görülmektedir. Bir takım insanın başka biri hakkında çokta gizli olmayan ama fısıltılı hileleri anlamı yüklenmektedir. Dilimizde buna benzer örnek olarak kişinin sevmediği veya haset ettiği başka birisi hakkında dedikodu yapması veya karalaması gösterilebilir. Nitekim burada da gizli bir plan kurulmaktadır.

Hileye başvurarak ve karalayarak başkasının insanlar nezdindeki makam ve mevkisini zedeleme gayesi kurulan planı göstermektedir. Mağdur kişi de karşı atağa geçerek savunma tuzakları kurmaya başlamaktadır. Bu mücadelede tabi ki Allah'ın muradı neyse o tecelli etmektedir.

Görüldüğü gibi Kur'an, Mekk kavramının kullanılmış olduğu birçok formdan sadece birinci baptan olanı tercih etmiştir. "Tuzak, aldatma, hile, engelleme" manalarında kullanılan bu forma, yepyeni anlam pencereleri açarak manada daraltma ve genişletme yoluna gitmiştir. Bu şekilde ideal bir düşünce sistemi içerisinde mana tekliğinden ziyade bir mana ağı oluşturmuştur. Tabi bu durumu Kur'an'ın kavram sistemi ve haritasını incelediğimizde görebiliyoruz. Kur'an'ın bütünlüğü ile beraber siyak-sibak ilişkisi, ayet bağlamları ve kavram ilişkisi bu sistemin tezahürünü sağlamaktadır. Siyak-sibak ilişkisi ile herhangi bir ifadenin öncesi ve sonrasındaki ifadelerin birbiriyle olan anlam ilişkisi ortaya konmaktadır. Ayet bağlamları ve kavram ilişkisi ile sözün sarf edildiği yere göre temsil ettiği anlam ortaya çıkmaktadır (Albayrak, 43-47; Fazlurrahman, 14). İncelediğimiz kavramın, Kur'an'da kullanıldığı mana öbeklerini, genel hatlarıyla, aşağıdaki gibi belirtmemiz mümkündür.

a) Allah Teâlâ'nın sünnetullahı, tedbiri, cezalandırması ve azabı manasında;

"Tuzak kurdular (مَكْرُوا), Allah da plan kurdu (مَكْرَ)" (Âl-i İmrân, 3/54). "Tuzak kurdular (مَكْرُوا - مَكْرًا), biz de onlara bir plan kurduk (مَكْرًا مَكْرًا)." "Bak işte tuzaklarının (Mekrinin) sonu nasıl oldu." "Biz, onları ve kavimlerini toptan yıktık, yok ettik" (Neml, 27/50-52; Bkz; En'âm, 6/124).

b) Öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmek manasında;

"Allah'tır ki gönderdiği rüzgârla bir bulut kaldırır, onu ölü bir ülkeye sürükler, ölmüş olan yeri onunla diriltir. İşte diriltme de böyledir. Kötü şeyleri kuranlara (يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ) gelince, onlar için çetin bir azap vardır. Allah sizi önce topraktan sonra nutfeden yarattı" (Fâtır, 35/9-11; Neml, 27/70).

c) Aldatma, şirk, inkâr, hidayetden sapma, istihza ve yalanlama manasında;

"Böylece her kentin büyüklerini oranın suçluları yaptık ki orada tuzak kursunlar (لِيَمْكُرُوا). Onlar kendilerinden başkasına tuzak kurmuyorlar (مَا يَمْكُرُونَ) ama farkında değiller." (R'ad, 13/33).

"İnkâr edenlere, Mekrleri (مَكْرُهُمْ) süslü gösterildi. Hak yoldan saptırıldılar." (R'ad, 13/42; Fâtır, 35/43). "Büyük büyük tuzaklar kurdular (مَكْرُوا مَكْرًا كَبِيرًا)" (Nûh, 71/22; Bkz; En'âm, 6/123; A'râf, 7/123; R'ad, 13/33; İbrahim, 14/46; Nahl, 16/45, 127; Sebe', 34/33; Mümin, 40/45).

d) Ayetleri inkâr, Nimetlere ve ayetlere karşı alaycı bir tutum, manasında;

"Onlara bir ayet gelince; "Allah'ın elçilerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe iman etmeyiz" dediler." (En'âm, 6/124). "Kendilerine dokunan bir darlıktan sonra, bir rahmet tattırdığımız zaman, bakarsınız ki yine onların ayetlerimiz hakkında bir tuzakları (مَكْرٌ) vardır." (Yûnus, 10/21; Nahl, 16/26, 127; Fâtır, 35/42).

e) Davete engel olma, elçileri öldürmeye teşebbüs ve sürgün etme manasında;

"İnkâr edenler, seni tutmaları, öldürmeleri ya da sürgün etmeleri için sana tuzak kuruyorlardı (يَمْكُرُونَ)" (Enfâl, 8/30; Bkz; Âl-i İmrân, 3/54; Yûsuf, 12/102; R'ad, 13/13; Neml, 27/49-50).

f) Fitne, fiske, dedikodu, gıybet, manasında;

"Kadın, onların dedikodusunu (مَكْرَهُنَّ) duyunca, onlara davetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yûsuf'a): "Çık karşılarna!" dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil. Bu ancak üstün bir melektir!" (Yûsuf, 12/31; Bkz; En'âm, 6/123-124; Alûsi, VI/418).

Ayetlerde de görüldüğü gibi Mekk kelimesi, Kur'an'ın mana sistemi içerisine girerek yeni bir mana boyutu kazanmıştır. Bu açıklamalara göre İslam inancının ve düşüncesinin temelini oluşturan vahiy, tevhid, ahiret, ba's, nübüvvet gibi konuların anlaşılmasına engel olmak için geliştirilen gizli-açık tuzakları ifade etmektedir. Bu tuzak ve entrikalar için temelinde Kur'an'ın, İslam'ın ve nübüvvetin bütününe yöneliktir. Ancak metafizik mevzuları öne çıkararak halkı manipüle etmek, kafaları bulandırmak onlara göre daha kolay ve etkili oluyor. Mekre araç olanlar veya Mekrin kurgulayıcısı ve uygulayıcısı olanlar, müşrikler, münafıklar,

Yahudiler, Hristiyanlar ve Mekrin yapıldığı bölgenin mele'(Mele', bir yerleşim bölgesindeki kalem ve fikir erbabını, mütref ise o yerin servet sahiplerini ifade eder) ve mütrefleridir(Bkz; Ünal, 420-424). Netice olarak diyebiliriz ki Mekr; tevhid dinini, bu dinin kullandığı kanıt ve delilleri, hakkın yayılmasına çalışan elçileri ve Müminleri etkisiz, bu yoldaki gayretleri de sonuçsuz kılmak için girilen bütün gizli açık tertip ve tuzaklardır.

3.4. Mekr Manasına GelenEşanlamlı (Müteradif) Sözcükler

Yüce Allah hidayet kaynağı ve rehberi olan kitabını insanların açık bir şekilde okuyup anlaması için toplumun kendi dilinden vahyetmiştir. Bu yönüyle fasih, veciz ve açık bir Arapça diliyle nazil etmiştir. Müşköl olacak ayetleri ise tebyin sıfatına sahip Resulü açıklamıştır. Bu yönüyle kimsenin “anlayamadım” diyemeyeceği beyan olarak gönderilmiştir. Kur’ân, nazil olduğu ortamdaki insanların kullandığı sözcük ve kavramlarla muhataplarına hitap etmiştir. Bununla beraber mana genişletmesi ve derinleştirmesi açısından dile bir zenginlik katmıştır. Bundan dolayı ilahî irade, kavramlara, kelimelere ve anlatıma belirgin bir şekilde kendi rengini yansıtmıştır. Sözcükler, kavramlar ve anlatımlar Allah Teâlâ’nın boyası ile boyanmıştır(Bkz; Bakara, 2/138).

Kavramlar, kendi başına kullanıldığında yalın oldukları manayı yansıtır. Fakat bir sözcük başka kavramlarla bir ilişkiye girip bir söz öbeği oluşturduğunda doğal olarak farklı manalar yüklenmektedir. Bir şair bir sözcüğü cümleye dâhil ettiğinde artık onun ifade edeceği manayı da tayin etmiş demektir. Bazı kavramlar ise gerçek formunu ve manasını kelimenin geçtiği cümlelerde ortaya koyar. Zira her sözcük, onu kullananın mührünü taşır. (Cündioğlu, 66). Kur’ân’da geçen bir sözcüğün manasını bilen bir kimse, o sözcüğe Kur’ân’da geçtiği her yerde aynı manayı vermeye kalkışırsa bu kimsenin, ayeti anlamlandırmada büyük bir yanılgıya düşmesi kaçınılmaz olur. Zira kelimeler akışkan ve sıfat olma niteliği taşır ve cümle içinde bahsedilen konuya göre yeni denilebilecek bir manaya bürünür.(Mukatıl, 27). Üzerinde durduğumuz kavramımız da ilahî kullanımla birlikte Arapların kullandığı birçok anlamın dışında birçok yeni manayı da içine almaktadır.

Çalışmamızın bu kısmına kadar Kur’ân’daMekrkavramının nasıl kullanıldığını ve ne tür manalar kazandığını aşamalı olarak göstermeye gayret ettik. Bununla birlikte Kur’ân, Mekr kavramının kullanılmış olduğu yerlerde yüklendiği anlamları veya ifade ettiği anlamları başka ayetlerde başka kelimelerle de ifade etmektedir. Aynı konularda Mekre benzer manaları ya da olayları ifade etmek için müteradif kelimeler de kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan bu kavramlarla beraber Mekr kavramının mana alanı iyice belirlenmiş olmaktadır. Alternatif olarak kullanılan sözcüklerMekrin daha net anlaşılmasını sağlayacak yeni örnekler ortaya çıkarmaktadır. Bu kavramlar ile Mekr olayını kimlerin yaptığı, kime ve neye karşı yaptıkları, Mekri kurguladıklarında nelere başvurarak yaptıklarını daha da netleştirmektedir.

Tespitine çalıştığımız mana benzerliği bulunan kavramlar Mekr ile birebir aynı değildir. Ancak aralarında nüans farkı vardır. Bu farklılık aslında kurgulayıcının karakteristik özelliklerini belirginleştirmektedir. Mana sahasında Mekr ile buluşan bu kavramlar, Mekr ile manada dirsek teması kurmaktadır. Bazen iç içe girmekte kimi zaman da birbirini kuşatmaktadır. Bu sözcükler bir yönüyle Mekrin mana alanına girseler de başka yönlerden farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Bu durumu dikkate alarak bu müteradif kavramların Mekr ile ilişkili yönlerini ele alacağız.

3.4.1. الخدعة (el’Hud’a)

“الخدعة” kelimesi ve türevleri Kur’ân’da toplam beş defa zikredilmektedir(Bkz; Bakara, 2/9; Nisâ, 4/142; Enfâl, 8/62). Bu sözcük, Mekr anlamında kullanılan kavramlardan biridir.Mekrin mana alanına giren her sözcük tahlil edildikçe Mekrin mana bütünlüğünün belirginleştiği görülecektir. “الخدعة”, “خدع” fiilinden türeme bir mastar olup “aldattı, bilmediği bir taraftan (fark ettirmeden) birine bir kötülük yapmaya yeltendi(Hicazî, 187; Firûzâbâdi, 919; Cevheri, IV/1201; Zebidî, XI/84). anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda “kendisini doğruluk ve selamete davet etmekten başka bir muamelesi olmayan birine Mekr düzenlemek” anlamında da kullanılmıştır(Alûsi, I/148; Kermî, I/585).خدع kavramı, aldatmak, hile, oyun,

düzenbazlık, herkese aldanan, safdil, dalavere, kandırmak ve oyuna getirmek anlamlarına gelmektedir. Bir kişiye peşinde olduğu şeyden, gizlediği şeyin tersini göstererek, o kişiyi peşinde olduğu şeyden vazgeçirmektir (İsfahâni, 332).

Yukarıdaki tariflerde sadece “birine bir kötülük yapmayı planlama” manası ifade edilmektedir. Aşağıdaveceğimiz tariflerde ise “Hûd’a”nın bir başka yönü vurgulanmaktadır. “خَدَع” dan türemiş bir isim olan “خَدْعَة -Hûd’a” ise “gizlediği şeyin aksine görüntü sergileyerek, ilgilenir veya meşgul olur gibi görüldüğü şeyi, başka bir yöne, tarafa yöneltmek” (Firûzâbâdi, II/529; Zebîdî, XI/584). manasına gelmektedir. “الخَدَع” veya “الخادع” şeklindeki bir kullanım ise “(içinde) gizlediği şeyin hilafına görüntü sergilemek” (Zebîdî, XI/84-87; Firûzâbâdi, 919; Kermî, I/585; Hicazî, 187; Mâverdi, I/73; Havva, I/77). manasına gelmektedir. “خَدَع” -” şeklindeki bir kullanıma “bir hile çeşidi” denildiği gibi, sadece “hile ve Mekk” olarak da karşılık verilmektedir (Firûzâbâdi, 920; Kermî, I/586).

Bu tanımlamalarda da görüldüğü gibi “خَدَع” fiilinden türeme isimlere verilen anlamlarda “gizlenenin aksine bir görüntü”, “niyetlerin aksine bir davranış”, “olduğu gibi görünmeme” türü ifadeler göze çarpmaktadır.

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah’ı ve Müminleri aldatırlar. Hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.” (Bakara, 2/9).

Hûd’a eyleminde bulunanlar kendilerince Allah’ın elçisini ve dostlarını kandırıyorlar. Ancak ayette bu kavramın Yüce Allah’a izafe edilmesinin sebebi Allah’ın elçisine karşı takınılan tavrın ve muamelenin ona karşı muamele gibi olmasıdır. Yüce Allah, Fetih suresindeki ayetinde “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmektedirler...” (Fetih, 48/10). şeklinde buyurarak peygambere ve Müminlere karşı sergilenen tavrın Allah’a karşı sergilendiğini ifade etmektedir. Dilbilimcilere göre bu durum muzâfı hazfedilmiş (aradan çıkarılmış) ve muzâfun ileyi onun yerine getirilmiştir. Ancak bu şekildeki görüşler doğru bile olsa, bu tür hazflerde verilmek istenen mananın, gizli muzâfın getirilmesiyle elde edilemeyeceği bilinmelidir. Zira bu ifadeyle iki şeye dikkat çekilmiştir. Birincisi, onların elde etmek istedikleri işin çirkinliğini ortaya koymak, böylece Allah’ın elçisini aldatmakla, Allah’ı aldattıklarını bildirmektir. İkincisi, aldatılması hedeflenenin yüceliğine dikkat çekmek ve onunla muamelenin Allah ile muamele gibi olduğuna işaret etmektir. Bu tıpkı Fetih suresindeki “Sana biat edenler...” ayetinde dikkat çekilen biat gibidir (Ebu’l-Bekâ, 133).

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاوُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

“Şüphesiz münafıklar Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalkışları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah’ı da pek az hatıra getirirler.” (Nisâ, 4/142).

Yüce Allah’ın yukarıdaki ayette belirttiği “...Asıl Allah onları aldatır” sözüne gelince, deniliyor ki bunun anlamı, “onları ihanetle cezalandırır” kimileri ise “hile yaptılar, Allah da onların hilesine karşılık hile ile cevap verdi” (Âl-i İmrân, 3/54). ayetinde belirtilen şekilde cezalandırılmasıdır, denilmektedir. El-Ferrâ ve başkalarından rivayet edildiğine göre Yüce Allah’ın kullarına bilmedikleri yerden istidracı (münkirleri farkına varmadan, yavaş yavaş azaba yaklaştırması) demektir. İbn Abbas ise der ki “Onlar yeni bir günah işledikçe, biz de onlara yeni bir nimet verdik” anlamına gelmektedir. Bununla ilgili olarak Zeccâc; Allah’ın tuzağı, onların hilelerine karşılık onları cezalandırmasıdır, şeklinde açıklamaktadır. Bu şekilde onlara verilen ceza niteliğindeki karşılık, onların ilk olarak işledikleri suçun adı ile isimlendirilmektedir (Kurtubi, IV/223). Kur’ân’da Yüce Allah’ın buyurduğu üzere “Allah onlarla alay eder.” (Bakara, 2/15) ve “Hâlbuki O, onları hilelerini başlarına geçirendir” (Nisâ, 4/142). ayetleri buna bir örnektir.

Başka kaynaklarda bu kavram farklı manalarda da kullanılmıştır. خَدَع şeklinde kullanılan deyim, kertenkelenin kendi yuvasında örtünmesi veya saklanması anlamına gelir. Bunun kertenkele için kullanılması onun yuvarının önüne, elini oraya uzatan kişiyi sokması için bir akrebi hazır bekletmesindendir. Hatta العقرب العقب العقب العقب العقب العقب akrep, kertenkelenin kapıcısı ve sözcüsüdür, denmiştir. Ayrıca kertenkelenin aldatma imajı olduğundan خَدَع من خَدَع “kertenkeleden daha düzenbaz” şeklinde bir yakıştırma yapılır. Onun için طريق خادع “kertenkeleden daha düzenbaz ve aldatan” ve “saptıran yol” demektir. Burada sanki yol, kendini izleyeni

aldatmaktadır gibi bir mana verilmektedir. مخدع ise ev içinde yapılan evdir. Bunda sanki onu yapan kişi evde bulunanlara zarar vermek isteyenleri aldatmak istemiştir. خدع الزيق ifadesi de, yine bu manası düşünülerek, tükürüğün azaldığını anlatmak için kullanılır. Boyunda bulunan iki damara, bazen gizlenip/kaybolup bazen ortaya çıktıklarından ve aldatma anlamını düşündürdüklerinden dolayı خدعان adı verilmiştir. Bu anlamda خدع demek “bir kişinin boyun damarını kesmek” anlamına gelmektedir (İsfehâni, 332). Başka bir kullanımda “Kıyametten önce aldatici seneler olacaktır” denmiştir (İbn Hanbel, II/338; Süyûtî, VII/475). Bu söylemden kastedilen, bir keresinde kıtlık bir keresinde ise bolluk getirmeleriyle renkli oldukları için aldatan yıllar diye ifade edilmiştir.

خدع fiilinin, farklı türev ve terkiplerle kullanılan daha değişik birçok anlamlarda kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Buraya kadar anlamlandırmaya çalıştığımız kavramın karşılıklı “bir duruşu” ve “bir tavır alışı” ifade ettiği görülmektedir. Ancak değinmediğimiz diğer yönleri, çalışmamızın ilgi alanında olmadığından örneklendirmeye gerek duymadık. Yukarıdatespitine çalıştığımız anlamlar ile Kur’ân’da kullanılışlarını değerlendirmeye çalışalım. Bu tavır alışı kime, neye, niçin ve nasıl olduğunu tespit etmemiz için kelimenin, çalışmamızın ana kaynağı olan Kur’ân’da kullanıldığı yerleri önce bir gözden geçirelim.

“Allah’ı ve Müminleri aldatmaya çalışırlar (يُخَادِعُونَ) hâlbuki yalnız kendilerini aldatırlar (وَمَا يَخْدَعُونَ) da farkında olmazlar.” (Bakara, 2/9).

“Münafıklar Allah’ı aldatmaya (يُخَادِعُونَ) çalışırlar. Oysa O, onları aldatır (يَخَادِعُهُمْ). Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar; Allah’ı da pek az anarlar.” (Nisâ, 4/142).

“Eğer sana hile yapmak (أَنْ يَخْدَعُوكَ) isterlerse, Allah sana yeter. O ki, yardımıyla seni ve Müminleri destekledi.” (Enfâl, 8/62).

Yukarıdaki ayetlere genel olarak baktığımızda Allah’ı, Resulünü ve Müminleri aldatmaya çalışan bir insan tiplemesi görülmektedir. Bu aldaticılık Kur’ân’da, “خدع” fiili ile ifade edilmektedir. Ayetlerde münafıkların aldaticılığı ortaya konmaktadır. Ancak Allah Teâlâ’nın onların aldatmasına müsaade etmediği ve bu algılarının sadece kendilerini aldattığı belirtilmektedir. Münafıkların, inkârlarını kalplerinde gizleyip, sonra da kavlen iman ettiklerini söyleyerek, Allah’ı ve Müminleri aldatmaya çalıştıkları vahiyle ortaya çıkarılmaktadır. Zira Yüce Allah insanın açığa çıkardıklarını da kalplerinde gizledikleri niyetlerini de bilendir. Çünkü O, insana şah damarından daha yakındır (Kâf, 50/16). Dolayısıyla her şeyi ilmiyle kuşatan Allah, asla aldatılamayacağını ayetlerde belirtmektedir. Bu durum karşısında münafıkların böyle bir aldatmaya başvurmaları ancak kendilerini aldatmaktan ibarettir. Ayetlerdeki bu kavramlar, münafıkların Allah’ı aldatabileceklerini sanmalarını da kapsayabilir. Zira münafık bir kişi gerçek anlamda Allah’ı ve Esmâ’ül Hüsnâ’sını kavrayamamış ve tanıyamamıştır (Zemahşerî, II/360). Buna binaen “münafıkların Allah’ı aldatmaları” sadece mecazi bir söylemdir. Netice olarak zerre hükmünde olsa bile hesabı sorulacak bir günde ve belki de bu dünyada münafıkların bu işlediklerinin cezası kendilerine dönecektir. Bu yüzden onlar, kendilerinden başkasını aldatamamışlardır (El-Cessâs, I/26).

Yukarıdatespitine çalıştığımız kavramın manası, ayetler bütününde bir boyut daha kazanarak “inkârı gizleyip, imanı izhar etmek” (Zebîdî, XI/87; Firûzâbâdî, 919; Kermî, I/585; Yazır, III/44). anlamındaki bir fiil kipine dönüşmektedir. Bu aldatma olayını kimlerin yaptığını ve kime karşı yaptıklarını Besair’in müellifi özetle şöyle ifade ediyor: Hûd’a olayı Kur’ân’da dört şekilde ifade edilmiştir:

Birincisi; خداع الله (Hida’ullah): Allah Teâlâ’nın kâfir ve münafıklara bol nimet vermesi.

İkincisi; خداع الكفار (Hida’ul Küffar): Kâfirlerin, Rasûlullah’ın ahdine (sözleşmesine) görünüşte bağlı olduklarını gösterip de nefislerinde reddetmeleri /inkâr etmeleri,

Üçüncüsü; خداع المنافقين (Hida’ul Münafikin): Münafıkların Müminlere imanlı olduklarını göstermeleri ve inkârlarını gizlemeleri.

Dördüncüsü; خداع اليهود (Hida’ul YeHûd): Yahudilerin, Müminlerle görünüşte barış yapıp, kendi içlerinde harbe hazırlık yapmaları (Firûzâbâdî, II/529).

Hûd’a kavramının kullanıldığı yere göre yüklendiği anlamlar;

- Hile ve aldatma

- Bilinmeyen taraftan birine bir kötülük yapma
- Gizlenen şeye muhalif bir görüntü vermek
- Birini hile yoluyla istikametinden farklı bir yöne yönlendirme
- Hile ve tuzak kurma Niyetlere muhalif niyet beyan etme
- İnkârı gizleyip inancı izhar etme Fayda elde etmek için zararı gizleme
- Allah'ın tedbiri, cezalandırması ve sünnetullah Genelde bütün inkârcıların Allah düşmanlarının

tavrırları

- Peygamberlerin davetine engel olma, onları öldürmeye teşebbüs, sürgün etme
- Allah'ın nimetlerine ve ayetlerine karşı alaylı bir tavır takınma, ayetlere itiraz ve onları inkâr
- Allah'ın ayetlerinin, nebilerinin, dininin ve kitaplarının anlaşılmasına ve onlara iman edilmesine engel olma ve onlardan nefret ettirme çabaları
- Şirk koşma, şirke yöneltme ve aldatma, inkâr, hidayetden saptırma, alay, yalanlama (Toprak, 48).

3.4.2. الكيد (el'Keyd)

الكيد kavramı, المكر manasında kullanılan hile ve tuzak anlamına gelen eş anlamlı bir kelimedir (İbn Manzûr, VI/243). الكيد - Keyd sözcüğü aldatmak, kötülük etmek, hile yapmak, bir başkasına gizlice zarar vermeyi istemek manalarına gelir. Bu kavram aynı zamanda Kur'an'da da zikredilen bir kavramdır. الكيد ve türevleri Kur'an'da toplamda 35 yerde zikredilmektedir (Bkz; Âl-i İmrân, 3/120; Nisâ, 4/76; A'râf, 7/183, 195; Hûd, 11/55; Yûsuf, 12/5, 28, 33, 34, 50, 52, 76; Enfâl, 8/18; Tâhâ, 20/60-69; Enbiyâ, 21/57-70; Hac, 22/15; Sâffât, 37/98; Mümin, 40/25, 37; Tur, 52/42-46; Kalem, 68/45; Mürselat, 77/39; Târık, 86/15, 16; Fil, 105/2). Tuzak, düzen, kurnazlık, hile anlamlarına gelen Keyd- الكيد bir çeşit kandırma anlamına gelir. Bu kavram iyi görülen ve kötü görülen şeklinde iki kısma ayrılır. “كَيْدًا لِيُؤْسَفَ” Yûsuf'a böyle bir oyun öğrettik” (Yûsuf, 12/76). “وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ” Ben onlara mühlet veririm. Muhakkak benim tuzak kuruşum pek çetindir.” (A'râf, 7/183). Kimi ilim ehli burada kullanılan tuzağın azap olduğu görüşündedir. İsfahâni, burada yapılan kötü amellerin kayıt altına alınıp mühlet verilmesi ile kişinin yaptığı kötülüklerin cezasını çekmeye götürülmesi şeklinde anlamlandırır (İsfahâni, 728).

Dilbilimcilerin anlamlandırmalarına baktığımızda el'Keyd الكيد kavramı, Mekk ve kötülüktür (Zebîdî, V/231). ve hilelerden bir hile çeşididir (İsfahâni, 729). Bir başka dilciye göre; birinin ötekine bir zarar vermek için gizlice tuzak kurmasıdır (Kermî, IV/78; Alûsi, IX/58; Yazır, IX/125-126). Yahut sadece hiledir (Zebîdî, V/231). Ya da sadece “Mekk” (Firûzâbâdi, IV/399; Hicâzi, 546). denmiştir. Dilbilimcilerin tanımlamalarından da anlaşıldığı gibi “keyd” sözcüğüne ilk verilen mana, Mekk kavramıyla müteradiftir. Zaten araştırmamızı ilgilendiren ve aradığımız durum da Mekre müteradif olmasıdır. Her iki kavramın mana çerçevesinde ve mana benzerliğinde bir karşılaştırma yapabilmek adına istilahi manalara da bakmak gerekir. Bu şekilde hem keyd sözcüğünün diğer manalarını hem de Mekk kavramı ile rediflik taşıyan yönünün farklılıklarını bulacağız.

“el-Keyd” kelimesine “hile yapmak ve çaba sarf etmek” manaları verilmektedir. Bu bağlamda insanların hile yapma gayretlerinden dolayı harbe de “keyd” sözcüğüyle atıfta bulunmaktadır (Zebîdî, V/231; İbnu'l Esîr, IV/216). Ayrıca keyd kelimesinin öteki manaları lügatteki ve Kur'an'daki kullanımı dolayısıyla inceleme alanımızın dışında kalmaktadır. Bu sebeple kısaca belirtip yerlerini göstermekle yetineceğiz. Bu minval üzere “insanın iftar edecek derecede kusmasına” veya “kusma noktasına gelmesine” ya da “çakmağın ateş çıkarmasına”, “insanın kendisi için kendini feda etmesine” , “karganın ötmeye çabalamasına”, “kadının hayız görmesine” de (Zebîdî, V/231; Firûzâbâdi, IV/399; Karahisârî, 379). keyd denilmektedir. Aynı zamanda bu kavram, efâl-i mukârebe (Fail hesabına haberin ortaya çıkışının yalan olduğuna delalet etmek için vaz edilmiş fiillerdir)” (Bkz; Molla Câmi, 495). olarak da kullanılmaktadır (İsfahâni, 729; Firûzâbâdi, IV/400; Zebîdî, V/232).

الكيد sözcüğünün zikredildiği bazı ayetleri örnek vererek bir sonuca ulaşacağız.

“وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ”... Ama kâfirlerin tuzağı elbette boşa çıkar. (Mümin, 40/25).

“وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ”... Firavun'un hilesi elbette boşa gidecekti.” (Mümin, 40/37).

“...إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا” Esasen şeytanın keydi (hilesi) zayıftır.”(Nisâ, 4/76).

“...وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ” Şüphesiz Allah kâfirlerin tuzaklarını yıpratıcıdır.”(Enfâl, 8/18).

“...يُوسُفُ دَدَى كَى: بۇ، اىزىن يوقلۇغۇدا ئونا ھائىلىك ئەتمەدىغىمىي وە ئاللاھنىڭ ھائىلىرىنى ھىلەسىنى باسقارىغا ئۇلاشتۇرماقچىنى (ھەركەسنى) بىلمەسە ئىچىندۇر.”(Yûsuf, 12/52).

“وَإَكِيدُ كَيْدًا-إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا” Gerçekten onlar düzen kuruyorlar. Ben de bir düzen kurmaktayım.”(Târîk, 86/15-16).

“...فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ”(Kocası, Yûsuf’un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): “Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür” (Yûsuf, 12/28).

“...أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ” Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı?” (Fil, 105/2).

“...يَا بَنِيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ” Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar.”(Yûsuf, 12/5).

Örnek olarak sunduğumuz ayetlerde keyd, genel olarak aldatma, düzenbazlık, kandırma anlamlarında kullanılmıştır. Allah’ın, keydi zatına nispet etmesi ise bu hileleri boşa çıkarma kudreti anlamındadır. Keyd, suikast tertip etmek, başkasına bir zarar vermek için gizli bir şekilde oyun kurmaktır. Türkçe’de keyd sözcüğünün karşılığı olarak hile, hıyanet, desise, fenalık, düzen, oyun, dolap ve tuzak sözcükleri de kullanılmaktadır.

Hûd’a kavramının kullanıldığı yere göre yüklendiği anlamlar;

- Hile ve aldatma
- Kötülük yapma
- Zarar vermek için gizlice tuzak kurma
- Harp
- Çaba ve gayret sarf etme
- Çakmağın ateşlenmesi ya da ateş yakması
- İnsanın kusma ve kusma derecesine gelmesi
- Kadının hayız görmesi
- Kastedilen zararı gizlemeksizin kurulan plan
- Zarar
- İnce tertip
- Allah’ın tedbiri, cezalandırması ve sünnetullah
- Şirk koşma, şirke yöneltme ve aldatma, inkâr, hidayetten saptırma, alay, yalanlama
- Peygamberlerin davetine engel olma, onları öldürmeye teşebbüs, sürgün etme
- Allah’ın nimetlerine ve ayetlerine karşı alaylı bir tavır takınma, ayetlere itiraz ve onları inkâr
- Öldükten sonra dirilişi inkâr
- Allah’ın ayetlerinin, nebilerinin, dininin ve kitaplarının anlaşılmasına ve onlara iman edilmesine engel olma ve onlardan nefret ettirme çabaları(Toprak,48).

3.4.3. غَرَر (Garr)

Kur’ân’da Mekrin mana alanına yansıyan kavramlardan biri de “الغَرَر” kelimesidir. Bu kavram da farklı perspektiflerden “batıla teşvik edilmesi”, “kişinin hakka ulaşmasının engellenmesi” şeklindeki bir aldatılmayı ifade eder. Yine Arapça sözlüklerini incelediğimizde birçok anlamla karşılaşmaktayız.

غَرَرْتُ فُلَانًا: “Falan kişiyi gaflet anında yakaladım ve istediğimi ondan aldım” denir.

غَرَرَة: Uyanık iken gaflete düşmek.

غَرَار: Uyuklamakla birlikte olan gaflet.

غَرَر fiili, birinin ötekini, felakete ve yokluğa atması anlamında da kullanılmıştır(Zebîdî, VII/304). Aynı zamanda “aldatma, batıla teşvik etme” anlamında da kullanılmaktadır(Firûzâbâdî, 577; Cevheri, II/769).

غَرَارُ السَّيْفِ: Kılıcın ağzı.

غَرَّ الْفَرَسَ: Bir şeydeki “belirgin iz anlamındaki “Atın alnındaki beyazlık” sözü de bu manaya gelir.

غَرَّ الثُّوبَ: Elbisedeki bükülme izi.

اطَّوَّهُ عَلَى غَرِّهِ: Elbiseyi, bükülmekten dolayı oluşan izin üzerine katla, denir

غَرَّهْ كَذَا غُرّاً: Falan şey onu kandırdı; sanki onu, kıvrımları üzerine katladı.

Bu sözcüğün aslı, bir şeydeki “belirgin iz” anlamındaki غَرَّ kökünden gelir(İsfehâni, 750).

غَرَّ kökünden gelir ve tehlike anlamı taşır.

Bu kelime, “dünya” diye de tefsir edilmiştir; çünkü onunla ilgili; وَتَضُرُّ وَتَمُرُّ Dünya kandırır, zarar verir ve geçip gider denilmiştir(Firûzâbâdi, IV/401).

وَنُهِىَ عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ Tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen akıbet sebebiyle meçhul satıştan men edildi(Nesâî, VII/262).

Güzel huyluya, aldatılabildiği için غَرِير denmiştir.

فَلَانٌ أَتْبَرَ غَرِيرُهُ وَأَقْبَلَ هَرِيرُهُ: Falan kişinin güzel huyu gitti, kötü huyu geldi ve ahlakı bozuldu, denilmektedir.

Atın alnındaki beyazlık ve onunla meşhur olması açısından, “فَلَانٌ أَغَرَّ” falan kişi, meşhur ve değerlidir” غَرَر denilmiştir.

Aydaki konumlarından dolayı aybaşıdan itibaren ilk üç geceye de Ğarr sözcüğüyle ifade edilmiştir. Zira bu günler, tıpkı alındaki beyazlığın attaki konumu gibidir.

غَرَارُ السَّيْفِ: Kılıcın ağzı.

غَارَتِ السَّيْفِ: Az süt.

غَارَتِ النَّاقَةُ: Devenin sütü azaldı; fakat daha önce azalmayacağı sanılıyordu. Sanki deve sahibini kandırması oldu(Nesâî, VII/262).

Ğarr kavramımıza Kur’ân’da yüklenen anlam esasen daha büyük önem taşımaktadır.

“يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ” (İnfitâr, 82/6).

“يَغُرَّتْكَ الْإِنْكَارُ (refah içinde) diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın!” (Âl-i İmrân, 3/196).

“يَعِدُّهُمْ وَيُمْنِيهِمْ وَيَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا” (Nisâ, 4/120).

“أَمْ أَتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعْذِرُ الْمُؤْمِنُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا” (Fâtır, 35/40).

“وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ” Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdıkları şeylerle baş başa bırak. (En’âm, 6/112).

“كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ”

Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metaından başka bir şey değildir.” (Âl-i İmrân, 3/185).

“وَدَّرَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لِبَآءٍ وَلَهُوَ وَعَرَّتَهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا...” (En’âm, 6/70).

“وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا” (Ahzâb, 33/12).

“فَلَا تَغُرَّتْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ” (Lokmân, 31/33).

Kur’ân’dan sunduğumuz ayetleri ve yukarıda dilbilimcilerin غر sözcüğüne dair anlamlandırmalarını esas alarak Mekkî ile ilgili olan mana benzerliğini ortaya koyacağız. Fakat şunu da belirtelim ki sözcüğümüzün başka kullanımları ve başka manaları da olmakla beraber biz sadece Mekkî anlam sahasına giren yönü ile ele alıyoruz.

Görüldüğü gibi “غرر” fiili farklı kullanımlarıyla, “gaflete düşmek”, “aldatmak”, “aldatılmak”, “batıla teşvik etmek”, “bilmediği bir taraftan helake ve yokluğa sürülmek” manalarına gelmektedir. غرور İnsanı kandıran mal, makam, şehvet ve şeytan gibi her şeydir. Bu kelime, şeytan diye tefsir edilmiştir; çünkü o, kandıranların en habisidir/kötüsüdür. Ğarr kavramının Mücahid, İbn Mace, Katade ve Dahhak (r.a.) tarafından da “Şeytan” olarak tefsir edildiğini İbn Kesir tefsirinde rivayet etmektedir (İbn Kesir, XII/6424). Muhammed Esed, “kişiyi ahlaki ve manevi anlamda saptıran herhangi bir şeydir. Bu, ya şeytan, ya başka bir insan veya soyut bir kavram yahut ta bir kuruntu olabilir” (Esed, II/840). şeklinde yorumlamaktadır. غرور kavramını, “insanı yoldan saptıran, hakka ulaşmasına engel olan ve batıla teşvik eden her şey” olarak kabul görmek daha kuşatıcı ve doğru bir tutum olur. Mevdudî Tefhimin’de; aldatıcı, şeytan da olabilir, bir insan da, bir insan gurubu da olabilir. Hatta insanın kendi nefsi ve yahut başka bir şey de olabilir. Bu kapsamlı ve anlam yüklü bir kelimenin, belirli bir şahıs veya nesneye delalet etmeksizin genel anlamda kullanılmasının nedeni, farklı insanlar için farklı aldanma vesileleri bulunmasıdır. Bir şahsı doğru yoldan yanlış yola sevk etmek ve yönlendirmek üzere ayartıp aldatan sebep ve araçlar, o şahsın özel durumuna uygun düşen “الغرور”u olacaktır (Mevdûdî, IV/342). Gerek dilciler gerekse müfessirler genel olarak bu geniş ve kuşatıcı manayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu geniş ve kuşatıcı manayı tercih etmelerinin sebebi; kelimeyle ilgili olarak belirli bir nesneyi veya ismi örneklendirmektir. Firûzâbâdî’nin ğarr ile ilgili tanımı da bu yaklaşımın bir ifadesidir. “Gerek mal, gerek makam mevki, şân şöret, gerek şehvet ve gerekse de şeytandan seni aldatan her şeydir. Ancak Kur’ân’da geçen “ğarur” şeytan ve dünya olarak tefsir edilmişlerdir. Şeytan ise aldatıcıların en kötü ve en kavi olanıdır.” (Firûzâbâdî, IV/129). Görüldüğü gibi Şeytan, aldatma/ayartma konusunda en öne çıkarılan bir aldatıcı durumundadır. Bu durum böyle olduğu gibi, bizim her aldanış ve ayartmayı Şeytan’a yüklememizden dolayı da olabilir. Genel olarak bu kanaatte olduğumuzu da belirtelim.

Ortaya koymaya çalıştığımız bu bilgilendirme, Mekk ve ğarr kavramları arasındaki anlam ilişkisini karşılaştırma imkânı verecektir. Aşağıda Ğarr kavramının genel anlamlarını vererek mekr kavramına benzer ve farklı yönlerini ortaya koymuş olacağız.

Ğarr kavramının kullanıldığı yere göre yüklendiği anlamlar;

- Hile ve aldatmabirbirine kötülük yapma
- Birini felakete ve yokluğa atma
- Bilmeden kendini felakete ve yokluğa atma
- Gaflete düşerek aldanma ve gaflete düşürerek aldatma
- Gafil olma
- Batıla teşvik etme
- Hakka ulaşmaya engel olma
- Zarar
- Allah’ın adını kullanarak kötülüğe ve günaha sevk etme
- Allah’ın adını kullanarak şirk koşturmak, inkâra, hidayetten sapmaya, yalanlamaya sevk etmek
- Allah’ın nimetlerine ve ayetlerine karşı ilgisiz kalma
- İnsanın kalbini dünya sevgisiyle doldurarak Allah’ın ayetlerinin, nebilerinin, dininin ve kitaplarının anlaşılmasına ve onlara iman edilmesine engel olma ve onlardan nefret ettirme çabaları
- Dıştan gelen bir aldatma/aldanış olmakla beraber içsel bir aldanış (Nefis, mal, makam, dünya sevgisi vs.) (Toprak, 48).

Allah’ın kanunu olan ve insanoğlunun muhatap olduğu musibetler, içinde yaşadığımız bu hayatın henüz bütünüyle kavrayamadığımız bir konudur. İnsanoğlunu tedbiri, Yüce Allah’ın takdirini tebdil edememektedir. Bu hakikate rağmen insan kendi kapasitesi nispetinde iyi ya da kötü tedbirler alarak planlar kurmaktadır. İnsanoğlunun kurduğu planlar “ki buna “Mekk” denilmektedir” bir güç tarafından karşı bir mekr ile devre dışı bırakılmaktadır. Dilbilimciler kimi zaman Yüce Allah’a izafe edilen kimi zaman da insana nispet edilen “Mekk-المكر” kavramı için birçok anlama yer vermektedir. Bu anlamların ortak noktası “kapatmak, tedbir amacıyla örtmek ve yaratıcı veya yaratılanların eliyle hakka uygun ceza vermek” olarak ifade edilmektedir. İnsana ait mekr takdir edilen sınıra ulaşınca Allah’ın Mekri devreye girmektedir. Tekil

halde kuru bir tercüme yapılıncı Mekk kavramı Allah'ın tuzak kurması olarak ifade edilmektedir. Allah'a Mekrin(Tuzağın) nispet edilmesi,âlimler tarafından tahlil edilmeye çalışılan bir konudur. Bazıları, Allah'a izafe edilen Mekri, müteşabih kabul edip hakkında yorum yapmaktan kaçınmaktadır. Bazıları ise şer fiillerinde hile yapmak anlamına geleceğinden Allah'a izafe edilmesinin doğru olmayacağı kanaatine varmaktadır.

4. MEKRTÜRLERİ VE ÖRNEKLERİ

Kur'ân'daki kavramlarda, ilahi tasarruf gereği sözcüklerin şekil ve içeriklerinde değişimler, anlam daralmaları, genişlemeler ve edebi sanatlar gibi ilahi bir rengin yansımaları görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen Mekkî kelimesi, Kur'ânî bir terim olarak kendi üslubuna göre kavramsallaştırıldığında kullanım alanı genişlemektedir. Bu kavram, lügat manasının ötesinde sınırlar aşarak ıstılahi ve zımnî olarak mana sahasını genişletmekte ve çeşitlilik kesp etmektedir. Mekkî kavramı sözlük açısından “hile ve aldatma” temelinde mana ve muhtevaya sahiptir. Kur'ân'da ise Mekkî kavramsal işlevine bakıldığında ve zaman, mekân ve bağlamlar göz önünde tutulduğunda istihza, inkâr, fesad, iftira, yalan, tahrif gibi kavramları da anlam alanına almaktadır. İnsanın davranış ve tepki hamurunda bulunan bu kavram, Kur'ân'dahakkı inkâr edenlerle ilgili kullanıldığında münkirlerle özel bir seciye yüklenmektedir. İnsana ait bu hasletler ilahi bir eyleme isnad edilince mana derinliği kat kat artmaktadır. Bu derinlik ister istemez ilahi ve insani çeşitliliği ve sınıflandırmayı zorunlu kılmaktadır (Toprak, 80). İzahı müşkülleşecek duruma gelen anlam derinliği, kavramın çeşitliliklerine göre tasnif edilmesini elzem kılmaktadır. Bu bölümde Mekkî kavramının isnad edildiği muhataplara karşılık yüklendiği anlamları ve amaçları izah edeceğiz.

Kur'ân'da Mekkî kavramı, farklı zaman ve mekânlarda yaşanmış kıssalarda karşımıza çıkmaktadır. Ayetler, canlı bir şekilde yaşanmış Mekkî vakalarını haber vermektedir. Bu kıssalardan hareketle örneklemeler yaparak çeşitlerinden bahsettiğimiz Mekkî tespit ve tasniflerini illetleriyle ortaya koyacağız. Bu örneklerin tezahürlerinden hareketle hangi insan tiplerinde nasıl bir anlam kazanıldığını izah edeceğiz. Olumsuz tiplerin vasıfları olarak karşımıza çıkan Mekkî eylemi, Allah ve dostlarıyla ilgili kullanımlarda olumlu bir mana yüklenerek olumsuzluklardan arınmış bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Allah'ın ve velilerinin Mekkî; ıslahı, hidayeti, imanı, tevhide bir itikadı, kurtuluşu, kalbi ve akli melekeleri masivaya esaretten azat etmeyi içermektedir. Küffarın Mekkî ise kötülüğü, yalanı, fitneyi, fesadı, hile ve desiseyi, zulmü, entrikayı, sırat-ı müstakimden ayırmayı içermektedir.

4.1. Mekkî Çeşitleri

Mekkî çeşitleriyle ilgili farklı tasniflerle karşılaşmak mümkündür. Kaynaklarda; Olumlu-Olumsuz Mekkî, Mekkî-î Mahmud-Mekkî-î Mezmûm, İyi-Kötü Mekkî gibi sınıflandırmalar mevcuttur (Bkz; Firûzâbâdi, IV/517; Zebîdî, VII/491; İsfahani, 772; Toprak, 81; Abdulvahhap, 56). Ancak irdelendiğinde genelinin de hayır ve şer yönlü bir tasnif olduğu görülmektedir. Her ne kadar isimlendirmeler farklı olsa da mahiyetleri ve içerikleri aynıya yakındır. Biz de çalışmamızda Mekkî tasnifini mahiyet ve kapsayıcılık açısından değerlendirmenin daha belirgin olacağını düşünüyoruz. Bu şekilde Mekkî çeşitleriyle ilgili oluşabilecek düşünce çeşitliliğini kapsama isteğindeyiz. Olabildiğince sistematik bir boşluk bırakmama arzusundaız.

4.2. Kapsayıcılık Açısından Mekkî Çeşitleri

4.2.1. Mekkî-î Küllî

كُلّ sözcüğü, bir şeyin parçalarının bir araya gelmesinden oluşan bütünlüğü ifade eder (İsfahani, 926). Bu sözcük, Mekkî kavramı ile yan yana geldiğinde, her şeyi kuşatan Mekkî/plan, en genel tedbir anlamına gelmektedir. Bu söz öbeği Allah'a nispet edilmektedir. Bu söz öbeğiyle Allah'a nispet edilen Mekkî-î Küllî ile ilgili bilene gereken kıstaslar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi her olay, durum, ceza ve karşı tedbirde ilahi kanunların geçerliliğidir.

Mekkî-î Küllînin mahiyetinin kavranabilmesi için olayları Küllî/genel bir bakış açısına göre değerlendirmek gerekir. Zira bu durum dikkate alınmazsa analizimiz, eksikler olduğu yanlışlığına düşülerek içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Buna binaen Mekkî olayı ele alınırken dünya ve ahiret bağlamının birbirinden koparılmaması gerekir. Mekkî karşılığı bazı durumlarda zahir olsa da mekre uğrayan için en neticede gizlidir. Yani bir olay analiz edilirken ahiretine/sonuna kadar değerlendirilmelidir. Her olayın ahiret bağlantısı dikkate alınmalıdır. Neticede Allah Teâlâ'nın hem dünya, hem de ahiret boyutlu bir

cezalandırmasının olduğunu bilmekteyiz. Aynı zamanda Mekk-i Külli, Allah düşmanlarının oyunlarını geçersiz, etkisiz ve sonuçsuz kılmak ve onların uyanmalarını, doğru yolu görmelerini sağlamayı da içermektedir.

Yüce Allah'a olumsuz mana da bir Mekk isnat edilemez. Bilinmelidir ki bir olayın hayır mı yoksa şer mi getireceği ancak en nihayetinde ortaya çıkmaktadır. Bir olayın gerçekleştiği ilk zahirine bakarak hüküm ortaya koymak yanlış olur. Zira "olur ki hoşunuza gitmeyen bir şeyde sizin için hayır, hoşunuza giden bir şeyde de şer olabilir. Allah bilir siz bilmezsiniz" ayetiyle erken hüküm vermenin yanlış olacağı bildirilmektedir(Bakara, 2/216). İlahi otoriteye dayanan bu Mekk'in, olumsuz bir yöne kanallı olmaması ve bunu idrak edebilmemiz için varlıklarla ilgili sınırlayıcı yasaları tanımlamamız gerekir. Fizikötesini ve insanın idrak sınırının dışındaki her mevzuğu kavramak mümkün değildir. İnsanın algılayamadığı ve tüm işlerin bağı olduğu güç elbette fizikötesindedir. Her şeyi idare eden yegâne kuvvet ancak Yüce Allah'tır. Yüce Allah, insanlara kendini esması ile tanıttırmaktadır. Allah'a dair ilahi bir bilgilendirme olmadan Allah ile ilgili yargılarda bulunmak cehalettir. Bu konuda cahilane yargılamalar yapmak, hayatı ve kâinatı yanlış tanımlamaya sebep olur. Buna bağı yanlış ön kabuller insanların dünya ve ahiret tasavvurunu bozmaktadır. Dolayısıyla hayatı, varlığı ve olayları doğru analiz edebilmek için fizik ve fizikötesi meseleleri kendi mecrasında değerlendirmek gerekir. Dünyaya dair fiziksel ve toplumsal yasalardan yola çıkarak çıkarımlarda bulunmamız mümkündür. Ancak dikkat edilirse yeryüzündeki yasalar atmosferi aştıktan sonra ya da bir rüya âleminde devre dışı kalabilmektedir. Yani bizim kesin olarak kabul ettiğimiz bir yasa, farklı bir zaman ve ortamda varlığını kaybedebilmektedir. Bundan dolayı Allah'a isnat edilecek işlerde, var olan fiziksel ve toplumsal yasalara göre hüküm verilmemelidir. Zira bizim bağı ve mecbur olduğumuz yasalar, sonsuz güç ve kuvvet sahibi olan Allah'ı sınırlamaz. Sonuç olarak bizler Allah'ı, bağı olduğumuz kâinat yasalarıyla ve buna bağı çıkarımlarla tanımlayamayız. Ancak kendisinin bize bildirdiği esmasıyla bir ölçüde tanıyabilmekteyiz. Bu tanışıklık, bizim kavrayabileceğimiz ve Allah'ın dilediği ölçüdedir. Kur'ân'da Yüce Allah'ın bize bildirdiği güzel esmalarıyla O'nu tanımaya çalışıyoruz. Bu yüzen Rahman olma vasfından dolayı merhametiyle tanıdığımız Yüce Allah'a, olumsuz manada bir Mekk isnat etmek cehalettir. Zira o bütün noksanlıklardan münezzehtir. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Haşa Allah hiçbir kuluna haksızca bir muamelede bulunmaz. Allah'ın öncelikli muradı kullarının sırat-ı müstakimde olması ve cenneti kazanmasıdır. Ancak Cüz'i iradeleri dolayısıyla insanlar yoldan çıkıp zalim olabilmektedir. Onlar zalim olsa bile Yüce Allah asla onlara zulmedici değildir. Zulümlerinden uzaklaşması için onlara mühlet vermekte ve nice uyarılarda bulunmaktadır.

Yukarıda zımnî olarak bahsini ettiğimiz "Allah'ın tuzak kurup kurmayacağı" konusu, öteden beri üzerinde durulmuş konulardan biridir. Bazı âlimler, Allah'a izafe edilen Mekk, müteşabih ayetlerden olup hakkında yorum yapmaktan kaçınmışlardır. Bazıları ise, şer fiillerinde hile yapmak anlamına geleceğinden Allah'a izafe edilmesinin doğru olmayacağı kanaatine varmışlardır. Tercih ettiğimiz görüşe göre ise Mekk; tam ve muhkem tedbir almaktır. Aslında bu mananın Allah'a izafe edilmesinde bir sakınca gözükmemektedir. Mekk'in bu tanımlamada mana genişlemesinin ortaya çıkması, aynı kavramın, şerin başkasına ulaştırılması anlamını da yüklenmesini sağlamıştır. Et-Tibyan fî Tefsiri Garibi'l-Kur'ân eserinin müellifi olan Şihabuddin'in tercihiine göre; değerlendirmeler ve teviller yapılırken, Mekk'in temel anlamı göz önüne alınması gerekir(Şihabuddin, 149).

Mekk kavramının diğer âlimlerin görüşleri doğrultusunda biraz daha açmayı gerekli görmekteyiz. Özellikle Cürçânî'nin bu konudaki görüşleri dikkat çekmektedir. O, Allah'ın kullara karşı Mekkini, muhalefete rağmen peş peşe vermesi, kulların Rahman'a karşı saygısız davranışlarına karşın Allah'ın ihsanda bulunması, zorlanmaksızın Allah'ın iyiliği izhar etmesi olarak açıklamaktadır. Kul açısından bakıldığında ise habersiz bir insanı, hoşlanmayacağı bir netice ile karşı karşıya bırakmaktadır(Cürçânî, 293).

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Dünya hayatının misali, gökten indirdiğimiz bir yağmur misali gibidir. Ki, insanların ve hayvanların yedikleri nebatatı o yağmurla yeşerip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün süsünü ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) güç sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte tefekkür eden bir toplum için, ayetleri böyle ayan beyan açıklıyoruz.” (Yûnus, 10/24).

Cürcani, bu ayetteki “ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de bunları sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi kökünden yolunmuş bir hâle getiririz” kısmından hareketle Allah’ın kurduğu Mekri, kulların kendi elleri yüzünden uğradıkları akıbet olarak görmektedir.

Kutlu nebisi vasıtasıyla bizleri ahlaki olarak terbiye eden ve güzel ahlaki emreden Allah’tır. Enes(r.a)’den rivayet edilen bir hadis, zalimlerle mücadelede nasıl bir anlayışta olmamız gerektiğini izah etmektedir. Resûlallah (s.a.s) şöyle buyurdu: “Din kardeşin zalim de mazlum da olsa ona yardım et.” Bir adam:

– Ya Resûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zalimse nasıl yardım edeyim, söyler misiniz? Diye sorunca Peygamberimiz:

– “Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir” buyurdu (Buhârî, *Mezâlim*, 4; Tirmizî, *Fiten*, 68). Bu hadisten de anlaşılacağı gibi zalime dahi yardımın olabileceği görülmektedir. Yani zalimin zulmünden alıkonulması zalim için bir rahmettir. Yüce Allah’ın zalimleşenlerin tuzak, hile ve aldatmalarını boşa çıkarması, daha fazla zulme sebep olmamak adına hayırlıdır. Ancak Allah’ın merhametiyle beraber adaleti de her şeyi kuşatmaktadır. Buradaki Külli Mekk, Allah Teâlâ’nın zatına, elçilerine, vahyine ve velilerine karşı suç işleyen, tuzak kuran, haksızlık ve nankörlük eden, suçlu, günahkâr, asi ve zalim kulları ve toplulukları cezalandırmasıdır. Hakikat nurunun insanları aydınlatmasını engelleyenleri bertaraf etmesi ve cezalandırmasıdır. Bir başka deyişle, Allah Teâlâ’nın, düşmanlarını cezalandırması, onları uyarması, onların kurguladıkları hile ve tuzakları boşa çıkarmasıdır.

Allah Teâlâ’nın yukarıda izah etmeye çalıştığımız merhamet ve adalet tecellisi olan tavrının Mekk olarak isimlendirilmesi, onların tuzak ve hilelerine bir karşılık olmasından ötürüdür. Yüce Allah, Mekre karşı verdiği karşılığı “Mekk”, istihza’ya karşı verdiği karşılığı “istihza” ve Hûd’a’ya karşı verdiği karşılığı da “Hûd’a” olarak ifade etmiştir (Râzî, VI/346; Alûsî, V/13). Haşa ve kellâ Allah Teâlâ ne hilebaz, ne tuzakçı, ne de kullarıyla dalga geçen değildir. Kötü kulların ortaya koyduğu tavırları aynısıyla karşılık bulması bir yasa olarak önümüze çıkmaktadır. Yüce Allah’ın kullarına aynısıyla muamele de bulunma yoluna müşakele denmektedir.

Allah Teâlâ, onların yapmış olduğu kötü muamelelere vermiş olduğu karşılığı müşakele yoluyla anlatmaktadır. Müşakele, “manada ihtilaf olmakla beraber lafızda ittifak olma durumudur.” (Sabuni, I/39). Edebî sanatlarla örülü ifadenin lafız bakımından tam, mana bakımından makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının usul ve kaidelerine uygun olarak kullanılan müşakeleye Arap dilinde şu misaller verilmektedir: Üzerinde giyecek elbisesi bulunmayan fakir bir şairin dostları, ona haber gönderir ve kendisini yemeğe davet ederler. Şair, dostlarının davetlerine şöyle bir karşılık yazar; قالوا اقترح شيئاً نجدلك طبخة Dediler ki: Bir şey öner ki onu sana güzelce pişirelim. Dedim ki: Bana bir cübbe ve bir gömlek pişirin.” Bu beyitte, اطبخوا (pişirin) lafzı, daha önce bahsi geçtiği için طبخة (dikin) lafzının yerine kullanılmıştır. (Sâbûnî, I/36; Akdemir, 304). Benim ev inşa etmeden önce komşu inşa ettiğimi Arap topluluklarına kim ulaştırdı? (Akdemir, 305). Malumdur ki “ev inşa etmek” ile “komşu edinmek” birbirinden farklı şeylerdir. Ama müşakele yoluyla her ikisi de aynı kavramla بنيت (bina yaptım) kelimesiyle ifade edilmişlerdir. Benzer bir örnek olarak Türkçe’de de “ev alma, komşu al” gibi birbirinden farklı iki eylem “almak” mastarıyla anlatılmaktadır.

Türkçe’de de müşakele sanatı kullanılmıştır. Kullanılan müşakele sanatı, bir mastarın anlamının diğer bir lafzın anlamı ile değişmesi ve türeyenlerinin bir ibarede tekrar edilmiş olmasıdır (Tahiru’l Mevlevî, 111).

Seni ol rütbe sever kıskanırım kim güzelim

Kimsekin yâdına gelmezdin elimden gelse

Bu beyitteki “yâdına gelmezdin” ve “elimden gelse” cümlelerindeki mastarlar, malumdur ki “aklına gelmek” veya “hatırlamak” demektir. “Elden gelmek” ise “güç yetirebilmek, yapabilmek” anlamlarında kullanılmıştır. Bu eylemlerin ikisi de “gelmek” mastarıyla ifade edilmiştir. Fakat burada beraberinde gelen “ya da” ve “elden” kelimelerinin yardımıyla asıl anlamı tebdile uğrayarak başka bir şekle bürünmektedir. Binaenaleyh ikisinin birlikte kullanımıyla beraber “müşakele sanatı” gerçekleşiyor. “Kendi bazen gelir amma, Sözü gelmez kaleme” mısrasında aynı durum şiir diliyle kullanılmaktadır (Tahiru'l Mevlevî, 111).

Esas konumuzun temel kaynağı olan Kur’ân’da ise bu durum daha net olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazılarını esas metinleriyle göstermemiz bu sanatı daha iyi anlamamıza vesile olacaktır.

“وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُنَ” *İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler.* Gerçekte Allah onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır); azgınlıkları içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir.” (Bakara, 2/14-15).

“وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ” *Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.*” (Bakara, 2/190).

“وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ” *Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.*” (Âl-i İmrân, 3/54).

“الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمْ” *Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindenidir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah’ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.*” (Tevbe, 9/67).

“وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ” *Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.*” (Şûra, 42/40).

“وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسِفُكُمْ كَمَا نَسِيفُ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ نَّاصِرِينَ” *Onlara şöyle denir: “Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unutuyoruz. Barınağınız ateştir. Yardımcılarınız da yoktur.”* (Casiye, 45/34).

Bütün bu ayetlerde tespit edildiği gibi onların tuzaklarının karşılığını Allah’u Teâlâ, müşakele yoluyla, aynı kavramlarla ifade etmektedir. Bu kavramların ilki zulüm sonraki ise adalet temeline dayanmaktadır (Rıza, I/316). Bu durumu karşılaştırmalı olarak hedeflerine göre göstermek mümkündür.

MÜŞAKELE SANATI

Allah’ın Mekri

- Münkirleri uyarma ve ıslah etme

MEKR

- İnkârcı mücrimleri cezalandırma

- Kötülükleri bertaraf etmek için tedbir

alma

Allah Düşmanlarının Mekri

- Ayetlerle alay ve onları inkâr etme

- Tebliğe engel olmaya çalışma

- Peygamberleri öldürmeye teşebbüs

- Kötülükleri örtmek için hile

- Ayetlerin anlaşılmasını engelleme

- Ayetlerin inanılmasına engel olma

- Kur’ân merkezli oluşumu engelleme

Yüce Allah ile düşmanlarının kullandığı Mekrin içeriğinin şematik görünümü

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Allah'ın Mekri, onun düşmanlarının Mekri gibi şer ve zarar vermeyi hedef edinen bir Mekkî değildir. Bununla beraber Mekr-i Küllî, keşfedilebilir, önüne geçilebilir, akamete uğratılabilir bir Mekkî de değildir. Zira O, akla ve hayale gelmez, sırlarına erişilmez bir yolla, küfre ve Mekre sapanları aciz bırakır ve cezalandırır. Kezalik Mekr-i Küllî Mekrin, lugavi olarak bilinen şer anlamıyla değil, kavram benzerliği yoluyla adaletin tecelli ettiği hayırdır. Bu konunun en önemli hususu ise ilahi Mekrin, Mekr yapanlar içinde hayrı içermesidir. Zira onların, aynada kendilerine bakar gibi tuzaklarının fenalığını ve cezasını görerek gafletten uyanmalarını ve tövbe etmelerini sağlamaları hedeflenir (Mâverdi, IV/220; Yazır, II/331). Daha da önemlisi Allah'ın Mekri, sünnetini ikame etmek, hikmetlerini tamamlamak ve kullarını hayra yöneltmek içindir ki bunların hepsi özü itibarıyla güzeldir. Öz bir ifadeyle söylemek gerekirse Mekr-i Küllî, insanları hayra yöneltmek için, Mekr-i Sû' ise insanları şerre yöneltmek içindir.

Allah'ın Mekrini tezahürünü gösteren ayetler şunlardır;

“Tuzak kurdular (وَمَكُرُوا) Allah'ta plan kurdu (وَمَكَرَ); çünkü Allah, en iyi plan kurandır (الْمَاكِرِينَ).” (Âl-i İmrân, 3/54).

“Onlara bir ayet gelince; “Allah'ın elçilerine verilen bize ele verilmedikçe katiyen inanmayız” dediler. Allah elçiliğini nereye koyacağını bilir. Suç işleyenlere karşı Allah katında bir karşılık ve yaptıkları hileye (يَكْذِبُونَ) karşı çetin bir azap erişecektir.” (En'âm, 6/124).

“Allah'ın azabından (مَكْرُ اللَّهِ) emin mi oldular? Ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah'ın azabından (مَكْرُ اللَّهِ) emin olamaz.” (A'râf, 7/99).

“Böyle bir tuzak kurdular (وَمَكُرُوا مَكْرًا), biz de onlar hiç farkında olmadan onlara bir plan kurduk (وَمَكَّرْنَا مَكْرًا). Bak işte tuzaklarının sonu nasıl oldu, (nasıl) biz onları ve kavimlerini toptan yıktık yok ettik.” (Neml, 27/50-51).

Ayetlere bakıldığında çıkarılacak mesajın, Allah'ın Mekrinin, düşmanlarının Mekrine karşı bir plan ya da tedbir olduğu görülmektedir. Mekr-i Küllî, kötü tuzak sahiplerini etkisiz kılıp uyarmak veya onları cezalandırmak şeklinde tecelli etmektedir.

Mekkî Küllînin ilk andaki tezahürüne bakarak değerlendirme yapmamak gerekir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi olayları dünya-ahiret ve netice bağlamında değerlendirmek yerinde olur. Aksi halde iman ehli durumu idrak edemeyeceğinden yanılgıya düşebilir. Mekr-i Sû'sahipleri kimi zaman yaptıklarının akabinde veya bir adım sonrasında dünya refahına ulaşması onları ciddi bir yanılgıya düşürmüştür. En büyük yanılgı onların Allah'ın Mekrini, kulun ibadet ve taat ile derecesinin yükselmesi ve kulun da yapmış olduklarının doğru olduğu vehmine kapılarak birtakım nimetlerle ödüllendirildiğini sanmalarındır.” (İbnu'l Esir, IV/349). Bu Mekri başka şekilde ifade edenler de olmuştur. “Kulun ceht etmeksizin, gayretinin dışında kerametler izhar etmesi” (Cürcânî, 258). Yahut “Allah ve Resulünü yalanlayanların bedenlerine sıhhat ve bolluk içinde rahat bir yaşam verilmesi, dünya nimetleriyle nimetlendirilmesi” (Taberî, VI/11; Ebu'l-Berekât, 771). olarak Mekrin esas neticesinin gizlenmiş olduğu belirtilmiştir. Bu tarifleri, sadece dünya perspektifinden bakarak Allah'ın Mekri olarak yorumlamak, ayetler ve onların sevk edildiği ortamlar göz önüne alındığında eksik bir değerlendirme olarak kalır. Bu tür değerlendirmede bulunanlar, “Allah Teâlâ'nın ibadet eden kullarını nimetlerle ödüllendirmesi veya imtihan etmesi” (Nisâ, 4/122, 124; Kehf, 18/7; Mülk, 67/2). ile “isyan eden, inkâr eden kullarının azaplarını arttırmasını” (Kalem, 68/44-45). Bir birine karıştırmışlardır (Alûsi, V/13). Buna benzer yaklaşımlarda Kur'ân'ın bütünlüğünden uzaklaşma dikkat çekmektedir. Kur'ân'ı anlama usulünden uzaklaştığı zaman maalesef sağlıklı neticeler alınamamaktadır.

Sonuç olarak Mekr-i Küllî, her şeyi kuşatıcı olarak düşmanlarının planlarını etkisiz kılma, mücrimleri dünya da ve ahirette cezalandırma olarak Kur'ân'da karşılık bulmaktadır.

4.2.2. Mekr-i Cüz'î

4.2.2.1. Mümin'in Mekri

Mekkî kavramı Kur'ân'ın hiçbir ayetinde müminlere izafe edilmemiştir. Bununla birlikte dolaylı olarak ancak şer'i hukuk içinde müminlerin kurabileceği Mekre dair değerlendirme yapılabilir. Bu bilgiyi dikkate

olarak müminin mekrinin incelenmesi ve değerlendirilmesi elzemdir. Zira müminler hayatlarını, davranışlarını ve tepkilerini belli bir sorumluluk içerisinde ortaya koymakla mükelleftir. Bu yönüyle Allah’a iman edenler, Allah’a karşı sorumluluklarının farkında olmak durumundadır. Bu sorumluluğun içerisinde emr-i bil maruf nehy-i ani’l münkerde (İyiliği emretmesi ve kötülüğü men etmesi) vardır. Dolayısıyla peygamberler gibi diğer müminlerde Allah’a ve iyiliğe davetle mükelleftir. Bu mükellefiyet merhametle birleşince insanları dünya ve ahiret azabından kurtarmak adına hakkı hatırlatmaya sevk etmektedir. Azaptan koruma niyetiyle tezahür eden bu uyarıcılık kimi zaman karşıt tarafta bulunanlarda tepki doğurmaktadır. Bazen o kadar büyük bir tepki ortaya çıkıyor ki diğer insanlar bu korumacılık hissinden düşmanca davranışlar sergileyebilmektedir. Oysa müminlerin arzu ettikleri insanların dünya ve ahiret saadetidir. Bu hedefe ulaşabilmek adına bir takım davet yöntem ve planlarına başvurulmaktadır. Örnek olabilecek bu yöntemlerden biri Peygamber döneminde inançsız kalpleri İslam’a ısındırmak için müellefi’l kulub olarak bilinen maddi yardımdır. Elbette burada da bir plan ve Mekrden bahsedilebilir. Ancak bu öyle bir tuzak ki kapılanları dünya ve ahiret kurtuluşuna sevk etmektedir. Müminin Mekri, Allah Teâlâ’nın varlığını, birliğini, hakikati ve felahiyeti insanlara tebliğ etmek, onları zihinsel ve ruhsal bağımlılıktan kurtarıp ve kullara kölelikten Allah’a iman hürriyetine kavuşturan Mekrdır. Kur’ân’a göre insanların uyanması adına yapılan böyle bir planda usul ve hedef bakımından bir yanlışlık yoktur. Bununla ilgili ayetlerden birçok örnek verilebilir. İbrahim’in (a.s) kavminin putlarına karşı kurmuş olduğu planda bunu görmekteyiz. Şöyle diyor İbrahim (a.s); “Allah’a andolsun ki siz dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım. Nihayet (İbrahim) onları (putları) parça parça etti, yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.”(Enbiyâ, 21/57-58). Bu planda İbrahim’in (a.s) insanlara karşı kötü bir emeli ve niyeti yoktu. Sadece görevi olan tebliği yerine getiriyordu. Bu sorumluluğu yerine getirirken de en etkili ve akılcı yolu izliyordu. Kendi elleriyle yonttukları taşlara tapınacak hale gelerek zillate düşen insanları, nasihatle yola getiremeyince böyle bir yönetime başvurmuştu. Hakikat penceresinden bakıldığında İbrahim(a.s) için köleleşen zihinlerin aydınlanma bilmesi adına putları kırmak en büyük eylemdir. Putları kırmak, insanların hürriyeti için yapılmış soylu bir eylemdir. Bu olayın Mekr ile zikredilmesi, kurgulanmış hayırlı bir planın olmasıdır. Putperestlerden habersiz, küçük putları kırarak baltayı büyük putun boynuna asması İbrahim(a.s)’ın planlayarak sergilemiş olduğu olumlu ve güzel Mekrdır. Allah’ın Mekrinin amacı da kötü Mekrde bulunanları bundan vazgeçirmektir.

Peygamber efendimiz Medine’ye geldiğinde yukarıdakine benzer bir olay yaşanmıştır. “Genç bir müslüman olan Muaz b. Amr b. Cemuh ve Muaz b. Cebel (r.a.) geceleyin müşriklerin putlarını gizlice alır, onları kırar, telef eder, kavimleri bununla ibret alsın ve kendi kendileri ne dönerek düşünsünler diye, onları dul kadınlara yakacak olarak verirlerdi.”(İbn Kesir, VII/319). Nitekim bu müminler de İbrahim’in(a.s) sürdürdüğü mücadeleyi sürdürerek bu olayı planlamışlardır.

İnsanları hile, entrika, aldatma, tuzak kurma ve benzeri yollarla kandırmak kötü bir davranıştır. Ancak karşıdakinin iyiliğini arzulamak suretiyle yapılması iyi kabul edilmektedir. Yani Mekr, niyet ve şartlara göre olumlu ya da olumsuz mahiyet kazanmaktadır. Savaşta hilenin helal olduğu fikri de bu olumlu Mekr kabilindendir(EbüDâvûd, 2262-2267). Çünkü burada da Allah dostlarını düşmanlarından koruma ve düşmanlarının tuzaklarını ve zulmünü boşa çıkarma ve etkisiz kılma niyeti vardır. Mekrin olumluluk ve olumsuzluğu, helal ve harama göre değil durum, şartlar ve niyete göre şekillenmektedir. Zira iman edenler “her konuda Mekre başvurmak haramdır”kuralını bilerek hareket etmek durumundadır(İbn Manzûr, VI/243). “Mümin bir kimseye zarar veren ya da ona Mekr düzenleyen kimse melundur”(Tirmizî, *Birr*, 27). hadisi de Mümin-Mekr ilişkisinin mahiyetini belirleyen en önemli ilke olarak görülmelidir.

Sonuç olarak Mümin’in Mekri, müminleri kötü tuzaklarından korumak, insanları fikişel ve ruhsal esareten kurtarmak ve onları hürriyetlerine kavuşturmak içindir. Aksi halde gerekmedikçe ve şartlar oluşmadıkça Mekr yolu kapalıdır.

4.2.2.2. Şeytanın Mekri

Kendi nefsanî arzuların tuzağına düşen iblis, şeytanlaşma aşamasıyla beraber kötü hile, aldatma ve tuzakların esas kurgulayıcısı olmuştur. Bu Mekk, şeytanın kötü emellerini gerçekleştirmeyi umduğu hileleri kapsamaktadır. Âdem'in yaratılışıyla birlikte kibrine esir olan iblis, Yüce Allah'tan yeniden diriliş gününe kadar mühlet istemektedir. Sırat-ı müstakime oturup insanları doğru yoldan saptıracağını(tuzak kuracağını) söylemektedir. Şeytanı Mekre iten neden ise "makam kaybetme" öfkesi ve "aşağılanmışlık" duygusudur. Çünkü meleklerle beraber Allah'ın gözde kuluyken, Allah Teâlâ'yı tesbih ve tahmid ederken yeni ve gözde bir varlık yaratılmaktadır. Bu varlığa Allah Teâlâ özel bir önem atfetmektedir. Dolayısıyla şeytan bu yeni ve gözde varlığı hazmedemeyerek onu Allah'a karşı suça teşvik ederek, Allah katındaki değerini düşürmek ve kendi konumunu korumak için Mekk yolunu seçmektedir. Zaten şeytanın Allah'tan süre istemesinin yegâne sebebi Allah'ın kullarını, Allah'tan, onun yolundan ve şükründen alıkoymaktır. O gün bu gün şeytan, aşağılanmasına sebep olarak gördüğü insanı yoldan saptırmak adına her türlü yolu denemektedir(Bkz; Â'raf, 7/11-24). Bu her türlü yolu Mekk olarak görüyor ve şeytanın bu tür tavırlarını, şeytanın Mekri olarak değerlendiriyoruz.

Kur'an'ın ifadesine göre şeytan, "insanın apaçık düşmanıdır." Bundan dolayı insan alt etmek, esfele safiline düşürmek ve aşağılamak için her yolu denemektedir. Yüce Allah'ın Adem için secde etmesini emrettiği İblisintemel gayesi, insanı Allah katındaki konumunu düşürmektir. Tabi bu yolla kendince insandan üstün olduğunu ispat etmiş olacak. Binaenaleyh Kur'an'da ifade edilen şekliyle insanaasi olup Allah'a karşı gelmeyi, günaha dalmayı, kötülüğü, hayâsızlığı ve azgınlığı emreder. Haramı ve çirkini süslü göstererek günaha düşmesini sağlamaya çalışır. Her yönden insana yaklaşıp kalbine kötülüğü fısıldar. İnsanları tul-i emel ile aldatmak için yaldızlı laflar söyleyerek insanı yoldan saptırır(Bkz; Â'raf, 7/11-24).

Şeytanın Mekri, netice itibariyle diğer kötü tuzaklar gibidir. Ancak varlık olarak insandan farklı konumlarda yaşam sürdürdüğü için Mekrinin yol, yöntem ve hedeflerinde farklılık vardır. İnsanların Mekri daha çok pragmatik bir hedefe doğruyken, şeytanın Mekri intikam alma hedefi güder. İnsan, şeytanın kalbine fısıldadığı ve nefsinin de arzu ettiği menfaatlere ulaşabilmek için kendince planlar yapıp tuzak kurar. Şeytan avını bu tuzağa düşürdüğünde saldırdığı insanı hem bu emellerinden uzaklaştırır hem de onu günah kirine bulayarak ümitsizliğe düşürür. Bu yönüyle aslında şeytanın Mekrine alet olur. İnsan şeytanın vesvesesiyle kurguladığı bu Tuzak/Mekrinde kendi kendisini tuzağa düşürerek olumsuz sonuçlara maruz kalır. Şeytan bu durumda kendisi için arzuladığı yarar edininirken Mekk yaptığı insanı hüsrana uğratar. Bu tuzağıyla şeytan hem kendini hem de ağına düşürdüğü insanı ateşe sürükler. İnsanın Mekrinden farklı olarak şeytanın kendisi ve Mekri soyut iken Mekrinin neticesi somuttur. Şeytan Mekrini kurarken insanın bütün kötü duygularını harekete zorlayan içsel dürtülerinden yararlanır(Toprak, 88). Ancak kesin olarak bilinmelidir ki şeytanın insan üzerinde somut ve zorlayıcı hiçbir etkisi yoktur.

4.2.2.3. Müşrik ve Kâfirlerin Mekri

Bu kitlenin Mekri şeytana yardımcı olma mahiyetindedir. Farkında olarak ya da olmayarak ruhunu şeytana satmış ve azaba müstahak olmuş insanların Mekridir. Bu grup kendi eliyle kendi azaplı sonunu hazırlamaktadır. Kurguladıkları Mekk ancak kendilerine zarar vermektedir. Bunların çabası neticede sadece şeytanı mutlu etmektedir. Münkir ve müşriklerin Mekri, küfre şartlanan ve şirke sapanların Allah'a, onun Resullerine, ayetlerine ve dinine karşı takınmış oldukları çirkin ve yıkıcı oyunlarına karşılık gelir. Mevcut sapkın hayatları kendilerini gaflet bataklığına düşürmüş ve sapkınlıkları onların kutsalları ve davaları haline gelmiştir. Onlar, atalarından devraldıkları batıl inanç ve putları adına peygamberleri, vahyi, ahireti inkâr ederler. Peygamberlerle ve onlardan gelen ayetlerle istihza ederler. Kendilerini ve diğer insanları Allah'tan, peygamberlerden ve mesajlarından uzaklaştırarak saptırmak arzu ederler. Allah'ın dinini yok etmeyi amaç edinerek ayetin ifadesiyle Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek her imkân ver fırsatı değerlendirirler. Temel olarak bu azgın düşmanlıklarının esasını menfi çıkarları oluşturur. Bu çıkarlarda küfrün ayak takımından ziyade elebaşları/müstekbirleri nemalanırlar. Her ne kadar cahiliyenin ayak takımı bağnaz bir

inançla putlarına ve kutsallığına bağlı olsalar da elebaşlarının inanca dair göstermelik ayinler dışında putlara bir bağlılığı yoktur. Cahil ayak takımı aristokratlarca uyutularak sömürülmektedir. İlahi vahyin, insanları fert ve toplum düzeyinde uyanış sağlayarak hürriyete sevk etmesi en başta bu elebaşların çıkarlarını tehlikeye atmaktadır. Bu gürhün saldırganlığının aşırı dozda olması da bundan dolayıdır. İşte bunları yaparken peygamberleri ve Müminleri küçümseyici tavırlar sergilerler. Onları alaya alır, deli veya mecnunlukla itham eder ve daha bunlara benzer birçok aşağılayıcı tavırlar sergilerler. Maksatları ise müminleri ümitsizliğe düşürmek ve birliklerini bozmaktır. Eğer bunu başarabilirlerse alışılmış hayatları ve toplumda edinmiş oldukları çıkarlarını korumaya devam edeceklerdir. Küfrün elebaşlarının ortaya koymuş olduğu ve bu hedefleri uğruna sergilemiş oldukları hile, tuzak, desise, aldatma ve entrikalarını müşrik ve kafirlerin Mekri olarak isimlendirmektediriz. Aslına bakıldığında cüz-i Mekkî olarak Allah'a ve nebilerine düşman olanların kurguladıkları bütün planların ana sebebi ve neticesi aynıdır. Sadece konum farklılıklarından ötürü Mekrlerinin şekli değişmektedir.

4.2.2.4. Münafık'ın Mekri

Münafıkların Mekri, düşmanlıklarını gizleyerek, davranış ve sözlerinde Müminler gibi davrananların Allah'a, onun Resullerine, ayetlerine, dinine ve dostlarına karşı takınmış oldukları hileli ve aldatıcı tutumlarını ifade etmektedir. Müminlere karşı en sinsi düşman münafıklardır. Çünkü münafık, insanın algı dünyasından gizlenerek dostça davranmaya çalışan sinsi bir düşmandır. İslam'a düşman olan küfür milleti içinde, İslam ve müslümanlar için en tehlikeli, en sinsi ve kendisine karşı en fazla dikkat edilmesi gereken toplulukikiyüzlü münafıklardır. Bundan dolayı Allah'ı Teâlâ peygamberine ve müminlere “onlardan sakın” uyarısında bulunmaktadır. Onların kurnaz, kişiliksiz, ikiyüzlü ve iman elbisesi giydirilmiş nifak yolunu seçmelerinin esas gayesi çıkarlarını korumaktan başka bir şey değildir. Çünkü onlar dünya hayatına ve metına adeta taparlar. Dünya menfaatlerini elde edebilmek için her yola başvururlar. Eğer çıkarları mümin olarak gözükmelerini gerektiriyorsa müminlik kılıfına bürünürler. Dünya menfaatleri ve çıkarları tehlikeye girdiği anda direkt düşmanlıklarını ortaya çıkarırlar.

Münafıklar, arzu ettikleri mala ve dünyalığa sahip olabilmek için her yola başvurmaktadır. Azgın emellerine ulaşmaya engel gördükleri İslam'ı yok etmek için her türlü aracı kullanmaktadır. Bunun içi adeta kuzu postuna bürünmüş kurt gibi her kılığa bürünmektedir. Onlar karanlık mahzenlerin ve bataklıkların şeytanlaşmış köleleridir. Ne zaman ne yapacağını kestirmek zordur. Kalpleri kin, nefret, haset ve hilelerle doludur. Yüce Allah'ın ayetlerde durumunu bildirdiği gibi karanlıklarda ufak bir ışıkla yol alırlar, bu da sönünce karanlıkta kalakalırlar. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Müminler bir şey konuşsa ve en ufak bir gürültü veya ses işittiklerinde kendi aleyhlerine sanır, nifaklarının ortaya çıkacağından korkuya kapılırlar. Durumları ortaya çıkınca da örtbas etmek için İslam'ın en belirgin, görünen vasıflarını öne çıkarmaya çalışır, gerektiğinde mescit inşa ederler. Akla gelebilecek bütün haysiyetsiz işlerde parmakları vardır(Bkz; Ünal, 392-400).

Münafıkların ne tür Mekr ve oyunlar çevirdiklerini daha yakından görebilmek için şu ayetleri inceleyelim:

“Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar, “Allah ve Resulü bize, ancak aldatmak için vaatte bulunmuşlar” diyorlardı.”(Ahzâb, 33/12).

“Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Oysa onlar sizden değildir. Fakat onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur. Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, Müminler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resulüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, “Bizim iyilikten başka hiçbir kastımız yok” diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır”(Tevbe, 9/56, 107).

“İnsanlardan, inanmadıkları hâlde, “Allah'a ve ahiret gününe inandık” diyenler de vardır. Bunlar Allah'ı ve Müminleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değildirler. Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır. Bunlara, “Yeryüzünde fesat çıkarmayın”

denildiğinde, “Biz ancak ıslah edicileriz!” derler. İyi bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir. Fakat farkında değillerdir. Onlara, “İnsanların inandıkları gibi siz de inanın” denildiğinde ise, “Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim?” derler. İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler. İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler. Gerçekte Allah onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır); azgınlıkları içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir.”(Bakara, 2/8-15).

“Onlar, yeminlerini kalkan olarak kullanıp, hem kendileri Allah’ın yolundan yan çiziyor, hem de insanları Allah yolundan alıkoymaya çalışıyorlar. Bu yaptıkları, gerçekten pek kötü bir şeydir! Onlara şöyle bir baktığın zaman kalıpları ve kıyafetleri hoşuna gider. Öyle bir ton ve üslupla konuşurlar ki, konuştuklarında sözlerine kulak verirsin. Onlar elbise giydirilip duvara dayanmış kereste gibidir. Her gürültüyü aleyhlerinde sanırlar. Asıl düşman onlardır; onlardan sakın. Allah kahretsin onları! Nasıl da doğru yolu bırakıp bâtıl dâvalar peşinde koşturuluyorlar? Onlar: “Rasûlullah’ın yanında bulunan fakir Müslümanlara bir şey vermeyin ki, dağılıp gitsinler!” diye propaganda yapıyorlar. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah’ındır, fakat münafıklar bunu anlayamıyor. Kalkmış bir de: “Hele Medine’ye bir dönelim, göreceksiniz izzetli ve şerefli olanlar zelil ve alçak olanları oradan mutlaka çıkaracak!” diyorlar. Hâlbuki asıl güç, izzet ve şeref Allah’a aittir, Rasûlü’ne aittir ve Müminlere aittir; fakat münafıklar bunu bilmiyor”(Münafıkun, 63/ 2-8).

Yukarıda verdiğimiz ayetlerden anlaşılacağı gibi münafıkların İslam toplumunun içindeki durumları adeta bir bedene yerleşmiş kanserli hücre gibidir. Müslümanlara acı yaşatmak için her türlü fırsatı değerlendirmektedirler. Münafıklara dair belirgin tanımlamaları ayetler yapmaktadır. Bu ayetleri ele alarak bunları tanımlamak aynı zamanda küfür topluluğunu tanımlamamıza imkân sağlayacaktır. Her türlü kisve büründükleri için bazen çocuğuna eğitim veren bir müderris bazen vaaz kürsüsünde bir hoca, bazen cemaatte bir fert, bazen namaz kıldırın bir imam, bazen de beraber yol yürüdüğü yol arkadaşın olabilmektedir. Bununla beraber müminlere karşı açık düşmanlığı kendisine tehlike arz etmiyorsa azgın düşmanlığını açıktan da sergileyebilmektedir. Bazı ayetlerdeki nitelemelere bakmakta fayda vardır.

“Kibirleri yüzünden imandan kaçınırlar.” (Bkz; Bakara, 2/206; Münafıkun, 63/5, 6).

“Münafıklar inanmadıkları halde inandık derler”(Bkz; Bakara, 2/8, 14; Nisâ, 4/60, 81; Mâide, 5/61; Tevbe, 9/56, 62; Nûr, 24/47; Münafıkun, 63/1-3).

“Allah ve Resulünün hükmüne razı olmazlar.” (Bkz; Nisâ, 4/60-62, 64-66; Nûr, 24/48-50).

“Şeytanın adamlarıdır.” (Bkz; Mücâdele, 58/19-20; Haşr, 59/16-17).

“Kuran ayetleri ve peygamberle alay ederler.” (Bkz; Tevbe, 9/124, 125, 127; Muhammed, 47/16).

“Peygamberi saflıkla suçlarlar.” (Bkz; Tevbe, 9/61-63).

“Fitne çıkarmak için mescit yaparlar.” (Bkz; Tevbe, 9/107-110).

“Peygamberlere iftira ederler.” (Bkz; Âl-i İmrân, 3/161).

“Kalplerinde hastalık vardır.” (Bkz; Bakara, 2/10; Nisâ, 4/143; Mâide, 5/52; Muhammed, 47/29).

“Fesad çıkarırlar.” (Bkz; Bakara, 2/11, 12, 205; Nisâ, 4/83; Tevbe, 9/107; Muhammed, 47/22; Münafıkun, 63/7).

“Yalan konuşurlar.” (Bkz; Bakara, 2/10; Mâide 5/41; Tevbe, 9/74; Nûr, 24/19).

“Ağır fedakârlıklardan kaçarlar.” (Bkz; Nisâ, 4/66-68; Tevbe, 9/42; Ankebût, 29/10-11).

“Mal sevgisi ile doludurlar.” (Bkz; Tevbe, 9/58, 59, 67, 75, 76; Fetih, 48/15; Hucurât, 49/14, 16-17).

“Günah işlemekte, düşmanlık yapmakta, haram yemekte yarış içindedirler.”(Bkz; Mâide, 5/62-63).

“İbadetlerini gösteriş için yaparlar.” (Bkz; Nisâ, 4/142; Tevbe, 9/54, 107; Maûn, 107/4-5).

“Allah’ı ve Müminleri aldattıklarını sanırlar.” (Bkz; Bakara, 2/9; Nisâ, 4/142; Hûd, 11/5).

“Kötülüğü emrederler, iyilikten alıkoymaya çalışırlar.”(Bkz; Tevbe, 9/67; Münafıkun, 63/7).

“Zekât vermezler.”(Maûn, 107/7).

“Sözlerinde durmazlar.” (Tevbe, 9/75-78).

“Yalan yere yemin ederler.”(Bkz; Tevbe, 9/74, 96, 107; Mücâdele, 58/14, 16, 18; Münafıkun, 63/1).

“Akrabalık bağlarını keserler.” (Muhammed, 47/22).

“Müminlerle alay ederler.” (Bkz; Bakara, 2/14; Tevbe, 9/79).

“Müminleri saptırmak isterler” (Âl-i İmrân, 3/69).

Münafıklara ait bu sıfatlar, bu tiplerin ne kadar tehlikeli olabileceklerinin en önemli göstergesidir. Müminlerin içinde yaşayıp onlara düşman olmak idraki zor bir düşmanlıktır. Bütün bu kötü hasletler dost postuna bürünerek müminlerin arasında sergilenen yanıltmalardır. Maalesef bu sinsi düşman her zaman ve her dönemde var olmuşlardır. Bu durum müminlerin imtihanını ağırlaştırmıştır. Zira şeytanın yegâne süvariliğini bu zelil kitle yapmaktadır (Rıza, I/148). Mümintoplumun içinde yaşayıp sinsi bir karaktere sahip bu zümrenin kurguladığı hile ve tuzaklar Mekrin en tehlikeli olanını teşkil eder.

4.2.2.5. Ehl-i Kitab’ın Mekri

Kur’ân’da Ehl-i Kitap olarak ifade edilen kesimin Yahudiler ve Hristiyanlar olduğunu bilmekteyiz. Bu Mekkî, kendilerine kitap verilen toplulukların, insanları Allah’tan ve peygamberden uzaklaştırmalarını ifade eder. Aynı şekilde kendilerine gönderilen kitapları tahrif etmeleri de Mekr olarak değerlendirilmektedir. Ancak her kötü Mekr gibi bu Mekr de ancak sahiplerine zarar vermektedir. Bu grubun Mekri de diğerlerine benzemekle beraber şekil ve eylem açısından farklılık göstermektedir. Mensubu olduklarını ifade ettikleri ilahi kitapları ve peygamberleri olduğundan münkir ve müşriklerden ayrılan yönleri bulunmaktadır (Toprak, 92). Dolayısıyla kitap ehlinin Mekrinin diğerlerinden farklı boyutlarını değerlendirmek gerekir. Önceki bölümlerde Mekr-i Sû’ile ilgili tahlillerde bulunduğumuzdan vahye ve peygambere karşı Mekrin bütün yönlerini anlatmak tekrara gireceği için lüzumsuz olur. Bu sebeple sadece ötekilerden ayrılan yönlerini belirtmek yeterli olacaktır.

Kitap ehlinin vahye ve peygambere karşı tuzağa başvurmalarının temel ve etken sebebi onların daha önceden vahye dayalı inançlarının olmasıdır. Tahrif ettikleri vahye dayalı oluşturdukları inançları menfaatlerini beslemektedir. Halis olan hak dinin tekrardan ikame olması çıkarlarını tehlikeye atacağından istemeyecekleri bir hadisedir. Onların bu durumunu Yüce Allah Kur’ân’da şöyle beyan ediyor:

“Kendilerine ellerindekini (Tevrat’ı) tasdik eden bir kitap (Kur’ân) gelince onu inkâr ettiler. Oysa daha önce (bu kitabı) getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat’tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah’ın lâneti inkârcıların üzerine olsun. Karşılığında nefislerini sattıkları şeyi kıskançlıkları sebebiyle Allah’ın, kullarından dilediğine lütfuyla indirdiği vahyi inkâr etmeleri ne kötüdür! Bu yüzden gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenlere alçaltıcı bir azap vardır. Onlara, “Allah’ın indirdiğine (Kur’ân’a) iman edin” denilince, “Biz sadece bize indirilene (Tevrat’a) inanırız” deyip, ondan sonra geleni (Kur’ân’ı) inkâr ederler. Hâlbuki o, ellerinde bulunanı (Tevrat’ı) tasdik eden hak bir kitaptır. De ki: “Eğer inanan kimseler idiyseyiz, daha önce niçin Allah’ın peygamberlerini öldürüyordunuz?” (Bkz; Bakara, 2/89-91, 101, 105, 109; Nisâ, 4/44; En’âm, 6/124).

“Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar. Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak “İşittik, karşı geldik” “İşit, işitmez olası!” “Râ’inâ” derler. Hâlbuki onlar “İşittik ve itaat ettik; dinle ve bize bak” deselerdi, bu kendileri için daha hayırlı olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lânetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler” (Bkz; Nisâ, 4/46; Bakara, 2/104-105).

“Vay o kimselere ki, elleriyle Kitap’ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, “Bu, Allah’ın katındandır” derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline!” (Bakara, 2/79).

“Bir de dediler ki: “sayılı birkaç günün dışında ateş bize dokunmayacaktır.” (Bkz; Bakara, 2/80; Âl-i İmrân, 3/24).

“Yahudiler ve Hristiyanlar “Biz Allah’ın oğullarıyız ve sevgilileriyiz” dediler.” (Bkz; Mâide, 5/18; Cum’a, 62/6).

Yukarıdaki ayetlerde belirtildiği gibi Hristiyanve Yahudiler öteki Allah düşmanlarından farklı olarak daha önce tahrif ettikleri ilahi vahyi kullanarak peygamberi ve müminleri engellemeye çalışmaktadır. Bunlar dinlerini az bir karşılığa satarak tahrif etmiş ve çıkarlarını koruyan bir araç haline getirmişlerdir. Allah Resulüne gelen vahiy, onların sapkınlıklarını ortaya koydukça ve açığa çıkardıkça öfkeleniyorlardı. Nitekim insanların düşman oldukları yegâne şey, değişime düşman olmalarıdır. Hele de bu değişim sonucunda menfaatleri tehlikeye girecekse düşmanlıklarını kat kat artırıyorlardı. Binaenaleyh ellerinde bir kitap varken yeni bir peygamberi ve ilahi kitabı hazmedemiyorlardı. Kendilerini Allah'ın diğer tüm insanlardan üstün kıldığı gözdesi, sevgilisi olarak görüyorlardı. Kur'an'da bildirildiği gibi kendilerine azap edilmeyeceğini, olsa bile sayılı birkaç günde olacağını söylüyorlardı(Bkz; Bakara, 2/80). Tüm bu mesnetsiz düşüncelerinin ve davranışlarının yanlışlığı ortaya çıkınca, kıskançlıklarını hasede dönüştürerek iman edenleredüşmanlık ediyorlardı. Toplumda gasp etmiş oldukları sosyal statü ve maddi çıkarları kaybetme endişesi tuzak kurmalarına sebep oluyordu.

Aşağıda örnek olarak bahsini edeceğimiz hadiseler hem umumi olarak vahiy karşıtı tepkileri hem de kitap ehlinin bu tepkilerinin temel sebeplerini gösterecektir. Kitap ehlinin, Peygamber ve çağrısı henüz Mekke sınırlarındayken tedirginlikleri arttı. Müminler Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna iman edenlerin sayısı arttıkça daha çok korkmaya başladılar. İnsanlar İslam dinine iman edip kalabalıklar toplanmaya başlayınca savaşı bile göze alarak anlaşmayı bozdular. Dönüp kendi kavimlerine dediler ki; "Savaş, büyük bir fesattır. Lakin hiçbir savaşın zararı, bizi Muhammed'den dolayı uğradığımız hakir duruma düşürmedi. Öyleyse Muhammed'in kavmini onun aleyhine kışkırtın ona karşı gelmeye çağırın"(Rıza, I/185). Öyle ki Yahudilerin önde gelen isimlerden Ka'b b. Eşref öfkesinden içindeki fitneyi açığa vuruyor. Ka'b b. Eşref: "Biz ancak ıslah edicileriz. Muhammed'in aleyhinde mücadele ederek onun kavmine yardımcı oluyoruz. Çünkü biz Araplardan korkmadığımız hususta Muhammed'den korktuk. Biz, dinimizin konusunda onlarla hiçbir tartışmaya girmeden nesiller boyu beraberce yaşıyorduk. Zira onlar bizi inançlarına davet etmiyorlardı. Ayrıca üzerinde bulunduğumuz inancımızı bâtıl ve zelil görmüyorlardı. Bilakis bizi sosyal yönden evlat, mal ve ilimde kendilerinden üstün görüyorlardı. Dinimizi onlara telkin etmemizi de kötü görmüyorlardı. Fakat Muhammed'e gelince o, dinimiz konusunda yoldan çıktığımızı söylüyor, atalarımızın kitabımızı tahrif etmesiyle bizi delalette görüyordu. Nebileri kanunsuzluk yapma, anlaşmaları bozma, öldürme ve haram yeme gibi hususlardan dolayı geçmişimizi karalıyordu. Eğer müşriklere karşı davetinde başarılı olursa, Araplar üzerinde etkili olacak ve onların inancımıza ve üstün konumumuza itibarı kalmayacaktır. Eğer ona tâbi olup ahdine bağlanırsak, bize ihanet etmez ve bizimle savaşmaz. Dolayısıyla toplum karşısında ona karşı duracak hiçbir gerekçemiz olmaz. Kavminden ayrıldıktan sonra bizimle savaşması ve bize aykırı davranması nasıl olur?"(Rıza, I/186). Ayetlere ve peygambere karşı gelişlerinin altındaki ana etkeni bütün açıklığıyla ortaya koyan başka olaylar da mevcuttur. Hicret'in dokuzuncu yılında Medine'ye Hz. Muhammed'le görüşmeye gelen Haris b. Alkame'nin kardeşi Kürz b. Alkame, müslüman olduktan sonra yolda kardeşi ile aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarır: "Yolda Allah Resulüne hakaret içeren bir söz sarf ettiğimde kardeşim Haris, "Hayır, anan kahrolsun" diye karşılık verdi. "Niçin kardeşim" diye sorduğumda şöyle cevap vermişti: "Vallahi o, bizim beklemekte olduğumuz peygamberin kendisidir. O halde bunu biliyorsun da seni müslüman olmaktan alıkoyan şey nedir?" diye sorunca Ebu Haris şöyle cevapladı: "Çünkü şu krallar, bize birçok servetler verdiler, ikramlarda bulundular. Eğer ona iman etsek her şeyi elimizden alırlar"(Yazır, II/255).

Kitap ehli, müslümanlara karşı kinle dolup taşıdılar. Ahdi yerine getirmedikleri için yoldan sapıp bu nedenle hilafet kendilerinden alınmış olduğu halde bu ahdi ve hâkimiyeti sanki müslümanlarellelerinden almış gibi müslümanları suçlu görüyorlardı. Allah'ın dinine dosdoğru tabi olup bu yeni halifelğe dâhil olacakları yerde, öfkelenip türlü hile ve tuzaklar kurmaya başladılar. Onların müslümanları saptırmaya çalışmaları da şeytani hile ve tuzakları içindedir. Onlar kendilerini her alanda ve her düzeyde yeryüzündeki tüm insanlardan üstün görüyorlardı. Bu nedenle yalnız kendilerini yeryüzünün her türlü hayırlarına layık görüyorlardı. Başka birinin elde ettiği bir hayrı kendilerinden alınmış gibi algılıyorlardı. Dolayısıyla bu hayrı ondan almak için her türlü yola başvuruyorlardı. Şeytani niteliklerinden ötürü onlar, insanlıkla barış içerisinde

yaşayamıyorlardı. Bununla beraber onların en büyük kını Kur'ân'da da belirtildiği gibi İslam'a ve müslümanlara olmuştur(Kutub, II/139, 339).

Yahudiler, müslümanlara ve İslam'a zararlı olabilecek hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Medine'de de bu dinin yeryüzüne yayılmasını engelleyebilmek için bütün güçleriyle çalışmışlardır. Onların ne tür hile ve tuzak kurduklarını şöylece özetleyebiliriz:

-Ona indirilen vahiyle ilgili şüpheler uyandırmaya çalışmışlardır(Bkz; 3 Âl-i İmrân, 3/69, 72, 73, 99, 100; Nisâ, 4/44, 51).

-Onun ahlakı, doğruluğu, güvenilirliği ve adaleti etrafında şüpheler uyandırmaya çalıştılar.

-İki defa Hz. Peygamberi öldürmeye teşebbüs etmişlerdir.

-Müslüman saflarına ayrılık sokmaya, Evs ve Hazrec'i karşılıklı kışkırtmalarında olduğu gibi, aralarında kını yaymaya çalıştılar.

-İslam'a son verme çabalarında münafıklarla bir oldular, onlarla birlikte pusuya girdiler.

-Müslüman saflarını gevşetmek ve sarsmak amacıyla kasıtlı olarak uydurulmuş haberler yaydılar.

-Mümkün olan her türlü hıyaneti yaptılar. Bütün kinlerini ve hınçlarını olduğu gibi açığa vurdular(Kutub, II/410- 411).

-Müşriklerle anlaşıp onları müslümanlarla savaşa hazırladılar.

Her ne kadar müşrikler peygambere ve müminlere karşı Mekk kurmuş olsalar da kitap ehlinin Mekki kadar tehlikeli olmamıştır. Mekk-i Sü'da bulunanlardan önemli bir kesimini oluşturan Yahudi ve Hristiyanlar, müminleri her daim sırtından vurmaya çalışmış, oyun, entrika ve hilelerini sürdürmüşlerdir.

4.3. Mahiyet Yönünden Mekrin Çeşitleri

Mekk çeşitlerini sınıflandırırken bu başlık altında belirtmeye çalıştığımız husus Mekki, herhangi bir durum, vakıa ve olguyu içinde barındırdığı nitelik ve değere göre değerlendirmektir. Bu değerlendirme neticesinde mevcut olayın, insan ve toplum üzerinde bıraktığı hayr ve şer etkisi, bu başlık altındaki Mekk tasnifimizin kıstasını ortaya koymaktadır. Mekk olayını, barındırdığı nitelik ve değere göre sınıflandırma yapacağız. Mekk olayında, neticesi hayr olanı "Mekk-i Hasen" ve neticesi şer olanı da "Mekk-i Sü" şeklinde isimlendirerek ayıracağız.

4.3.1. Mekk-i Hasen

Mekk kavramı "hasen" kavramıyla biraya geldiğinde bir anlam bütünleşmesi yaşamaktadır. Hasen, "iyi ve güzel olan" anlamına gelmektedir(İsfahâni, 284). Bu kavram aslında derinliği olan ve geniş anlamlar barındıran bir terim olsa da biz sadece genel anlamıyla yetineceğiz. Mekk-i Hasen, iyi ve güzel olan plan, tedbir, ceza gibi anlamlar taşımaktadır. "Bir kimseyi iyi niyetlerle kötü maksadından vazgeçirmek üzere yapılan hiledir"(Develioğlu, 605). veya "Güzel bir fiile uygun düşen şeydir"(Fırûzâbâdi, IV/516; Zebîdî, VII/494; İsfahâni, 772). şeklinde tarif edilmiştir. "Mekk-i Hasen" teribinden de anlaşılacağı üzere olumlu, iyi, güzel, plan anlamına gelmektedir. Bazı kelimeler vardır ki içerisinde barındırdıkları güzel ve olumlu manalarından dolayı beraberinde kullanıldıkları kavramları da güzelleştirir. Hasen kavramı da Mekrin anlamını güzelleştirmiş ve olumlu kılmıştır. Şüphesiz bir kavram Allah'a isnad edilmişse tamamen lütfâ dönüşmüş olur. Nitekim Yüce Allah, bütün mahlûkatı merhametiyle kuşatmıştır. Elbette insanoğlu sahip olduğu birikimi ve basireti bu hayatın ancak bir kısmını idrak etmeye kâfi gelmektedir. Bu yüzden zahiren olumsuz görünen olaylar netice itibarıyla rahmet olmaktadır. Allah'a isnad edilen her olgu ve sıfatın tecellisi netice itibarıyla güzel ve merhamet membardır. Mekk-i Hasende de niyet, eylem ve netice iyi ve de güzeldir. Bu Mekrin tam zıddı ise Mekk-i Sü'dur. İyi ve güzel olan Mekk genellikle kötü Mekrin akabinde gelir. Burada Mekk kavramının Türkçe karşılığını değil de Arapça okunuşunun Latin harfleriyle kullanımını tercih etmemizin sebebini, tercümeyle dair dilde oluşan sınırlılığa, edebi sanata ve mecaza bağlamak gerekir. Keza araştırmamızda "müşâkele" sanatından bahsederek bu bahisteki yanlış anlaşılabilirlik muğlaklıkları aydınlatmaya çalıştık.

Mekr-î Hasen'in sadece Allah'a bakan ve müminlere bakan yönleri vardır. Allah'ın Mekri Küllî, Müminlerin Mekri ise Cüz'î olduğundan ayrı değerlendirilmelidir. Bu takdirde ortak gayeler olsa da Küllî ve Cüz'î olanı birbirinden farklı değerlendirmek elzemdir. Zira insan merkezli olan tüm işlerde noksanlıklar ve yanılmalar söz konusudur. Ancak Allah'ı Teâlâ bütün sıfatlarıyla noksanlıklardan münezzehtir. Küllî ve Cüz'î olan Mokr, uygulama alanı, etki alanı ve sonuç açısından birbirinden farklı olabilmektedir. Buna binaen Allah'ın Mekri ile müminlerin Mekrini ayrı bir şekilde değerlendirmek daha doğrudur. Araştırmamızda kullandığımız ve değindiğimiz Allah'ın Mekrini Küllî Mokr, müminlerin Mekrini ise Cüz'îMokr olarak sınıflandırdık. Böyle bir tasnif ve isimlendirme yapmamızın temelini Küllî irade ve Cüz'î irade kavramları teşkil etmektedir. Hâkimiyet açısından da ilahi mukadderat ve otoritenin her şeyi kuşattığını idrak etmekteyiz.

Araştırmamızın bu bölümünde belirtmeye çalıştığımız konunun anlaşılması açısından bir hususu açıklamakta yarar vardır. Bizim, bölüm başında tasnifini yaptığımız Mokr çeşitleri aynı zamanda birbiriyle ilişkilidir. KüllîMokr olarak ifade ettiğimiz ilahi Mokr, mahiyeti açısından bütünüyle mutlak Mokr-î Hasen'dir. Yine kapsayıcılığına göre Cüz'îMokr olarak değerlendirdiğimiz Müminin Mekri, mahiyet açısından Mokr-î Hasen içerisinde değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak yukarıdaki açıklamaları da dikkate alarak,Mokr-î Hasen ile amaçlanan hedefleri aşağıdaki birkaç maddeyle özetlememiz mümkündür.

- Sünnetullah'ın gereğini yerine getirmek
- Allah Teâlâ murat ettiği hikmeti tamamlamak
- Kulları dünya ziynetlerine esir olmaktan kurtarmak
- Müminleri kötülerden ve tuzaklarından korumak
- Müminleri neticesi kötü ve tehlikeli işlerden korumak
- Kötü tuzakları bertaraf etmek için tedbir almak
- Islahı mümkün olmayan inkârcı ve suçlu toplulukları cezalandırmak
- Islahı mümkün asi ve yoldan sapmış kullarını uyarmak

4.3.2. Mokr-î Sû'

Mokr kavramının dilimizde tek başına karşılığı olabilecek bir sözcük bulamadık. Bu sebeple bir sıfat tamlaması olan bu ikili kavramı “kötü Mokr” olarak ifade etmekteyiz. Bu Mokr farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. “Bir kimsenin, kötü niyetlerle birini maksadından vazgeçirmek için başvurduğu hiledir”(Develioğlu, 605).“Çirkin/kötü işe uygun/muvafık düşen şeydir”(Fîrûzâbâdi, IV/516; Zebîdî, VII/494; İsfahânî, 772). şeklindetarifler yapılmıştır. Genel olarak bu konunun esas meselesi ve karmaşıklığı Mokr-î Sû'dan sadır olmaktadır.

Kur'ân ayetlerine bakıldığında farklı karakterlere atfedilen ve kötülenen Mokr, bu tuzak ve hiledir. Bu Mokr, yalanı, tuzağı, desiseyi, kötülüğü, hileyi, zararı, Hak davasına engel olmayı ve ondan saptırmayı, vahye karşı koymayı, peygamberleri katletmeyi, insanların haklarını çeşitli entrikalarla gasp etmeyi ve benzeri bütün kötülükleri içinde toplamaktadır(Bağdadi, II/439). Allah'a, onun Resullerine, ayetlerine, velilerine karşı sergilenen habis davranışları özünde taşıyan Mokr-î Sû', faili ve yöntemi açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Bundan dolayı kötü Mekri, şeytanın Mekri, münafığın Mekri, müşrik ve kâfirin Mekri ve Ehl-i Kitab'ın Mekri şeklinde başlıklar altında inceledik. Her ne kadar kötü Mokr sahipleri netice itibarıyla aynı amaca hizmet ediyor olsa da, uygulamalarındaki farklılıklar dolayısıyla birbirinden ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Esasta ise aynı hedef ve amaca sahiptirler.

Yukarıdaki başlıklarda belirtmeye çalıştığımız değerlendirmelerle beraber bu bölümünde açıklamaya çalıştığımız konunun anlaşılması açısından bir hususu ifade etmekte yarar vardır. Bölüm başında sınıflandırmasını yaptığımız Mokr çeşitleri aynı zamanda birbiriyle ilişkilidir. Mokr-î Küllî olarak ifade ettiğimiz İlâhi Mokr, mahiyeti açısından mutlak Mokr-î Hasen'dir. Kapsayıcılığına göre Mokr-îCüz'î olarak değerlendirdiğimiz Müminin Mekri, mahiyet açısından Mokr-î Hasen içerisinde değerlendirilmelidir. Ancak kapsayıcılık açısından Mokr-îCüz'îolarak belirttiğimiz bölümdeki, şeytanın Mekri, müşrik ve kâfirlerin

Mekri, münafıkların Mekri, Ehl-i kitabın Mekri başlıklarındaki Mekk konusu mahiyet olarak mutlak Mekr-i Sü' olarak değerlendirilmelidir.

Buna karşılık konuya dair yukarıdaki açıklamaları dikkate alarak, Mekr-i Sü' ile amaçlanan hedefleri aşağıdaki birkaç maddeyle özetleyebiliriz.

- Ayetleri inkâr etmek
- Nebevi davete engel olmak
- Ayetlerle alay ederek ve ciddiyeti bozarak ayetleri değersizleştirmek
- Vahyin ve davetin anlaşılır bir şekilde insanlara ulaşılmasını engellemek
- Tevhit dininin ortaya koyduğu her türlü oluşumu engellemek
- Allah'ın nurunu söndürmeye çalışmak
- Nebileri ve Müminleri toplum nezdinde zelil kılmak
- Allah'ın elçilerini ve onlara inananları katletmek
- Kötülerin suçlarını gizlemek için tedbir almak

Mekr-i Hasen ile Mekr-i Sü' başlığı altında ele aldığımız tutumlarla ilgili daha önceki bölümlerde Kur'an'dan birçok örnek vermeye çalıştık.

4.4. Mekr Örnekleri

Mekri meydana getiren etkenleri tespit etmek, tarihi serüven içerisindeki Mekrin seyrini netleştirmektedir. Kur'an'da anlatılan kıssalar hak-batıl mücadelesindeki Mekri, etkenlerini ve seyrini bize göstermektedir. Geçmişte yaşanan kıssalarla ilgili kesin ve net bilgi ancak insanları ve toplumları en iyi bilen muhakkak ki Allah'u Teâlâ'dan vahiy aracılığıyla öğrenilmektedir. Yüce Allah, nur gibi aydınlatan vahiyyle bizlere hak ve batılın karakteristik özelliklerini tanıtmaktadır. Vahiy çeşmesinden içmiş münevver insanlar da bu bilgilerden yola çıkarak küffarın tuzaklarını ortaya koyacak kimi hikmetli tespitlerde bulunmaktadır. Geçmişten günümüze despot, diktatör, zalim ve zelil insan ve toplumların karakterlerinde tıpkıya yakın benzerliklerin olduğunu görmekteyiz. Bunlar ellerindeki otorite ve gücün aleyhine dönüşmemesi için ellerinden gelen her zulmü yapmışlardır. Biraz tefekkür edildiğinde, baskıcı zalimlerin tepkilerinin sebebi net bir şekilde anlaşılmaktadır. "Her yeni fikir, mevcut durumun duvarlarında bir gedik açmaktadır. Bu itibarla vazifeleri var olan durumu devam ettirmek olan hükümetler ve bilhassa diktatörler, hiçbir yeni fikirden hoşlanmazlar" (Meriç, 37). Buna bağlı olarak "kendilerinden fazla mala ve imkânâ sahip olanları daima kıskanırlar. Daha az şeye sahip olanlardan ise "mallarıma ve imkânlarıma göz dikecekler" diye ile korkarlar" (Fromm, 9). Bu korku ve endişe psikolojisi ile hareket eder ve yeni olan her şeyi ve herkesi, etkisiz ve işlevsiz bırakmak için türlü yollara ve hilelere başvururlar.

Tarih yazgısında bir hakikat net bir şekilde ortaya çıkar. Bütünüyle batıl ve zulme meyleden hayata ve yönetimlere karşı, en etkili ve en köklü duruş, düşünce ve mücadeleyi hiç şüphesiz peygamberler başlatmışlardır. Bundan dolayı da orantısız tepkilerle karşılaşmışlardır. Türlü türlü hile, tuzak ve desiselerle en çok onlar muhatap olmuşlardır. Peygamberlere iman edip bu uğurda mücadelede yer alanlarda kötü tuzaklara uğramışlardır. Bu tuzaklar sadece elebaşları tarafından kurulmamıştır. Mekr tezahüründe, iblisin yardımcıları hükmündeki bir takım aristokratlar da yerini almışlardır.

Kur'an'ın tanımlamasına göre Firavuni sistemlerde yer alıp bu zulümden nemalanan seçkinler "mele" (kalemiye-ilmiye-danışman) denmektedir. (Bkz; Bakara, 2/246-247; A'râf, 7/60, 66, 75, 88, 90, 103, 109, 127; Yûnus, 10/ 75, 83, 88; Hûd, 11/27, 38; Yûsuf, 12/43; Mü'minun, 23/24, 33, 46; Şuarâ, 26/34; Neml, 27/29, 32, 38; Kasas, 28/ 20, 38). Bazı ayetlerde ütf (zengin) denmektedir (Bkz; Hûd, 11/116; İsrâ, 17/16; Enbiyâ, 21/13; Müminûn, 23/33, 64; Sebe', 34/34; Zuhurf, 43/23). Başka ayetlerde de ekâbir (Bkz; En'am, 6/123; Ahzâb, 33/37). yani yöneticiler anlamına gelmektedir. Sinsi karaktere bürünmüş bu yardımcıları, tarihin her döneminde bulundukları yerin nimet ve imkânlarını en verimli şekilde kullanmasını bilmişlerdir. Gasp ettikleri imkânların kaybolacağını anladıklarında Mekre

yönelmişlerdir. Değişim ve dönüşüm, önderlerini içinde bulundukları toplum karşısında etkisiz ve işlevsiz hale getirmeye çalışmışlardır.

4.4.1. Hz. Âdem ve Şeytan Mücadelesinde Mekk

Âdem-İblis kıssasında net olarak gözükken husus iblisin Âdem ve Havva'yı cennetten kovdurma ve intikam alma hırsıdır. Şeytanın kurguladığı Mekk, insanı düşman olarak görmesinden ötürüdür. Şeytanın Mekri, Allah'a isyan etmesine sebep olarak algıladığı insanı Allah'ın cennetinden ve O'nun belirlemiş olduğu hayattan kovduruluşunu hedeflemektedir.

“Ey Âdem sen ve eşin Cennette otur, ondan dilediğiniz yerden bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zulmedenlerden olursunuz”(Bakara, 2/35; A'râf, 7/19). şeklinde belirtilen, sınırlandırılan ve iskâna sunulan bahçeden Âdem ve eşi, şeytanın hilesi ve ayartması ile kendileri bu nimetler yurdundan atılmışlardır. *“Derken şeytan onların ayağını oradan kaydır, içinde bulundukları nimet yurdundan çıkardı”*(Bakara, 2/36). *“Kan dökecek, fesad çıkaracak birisi”*(Bakara, 2/30). olarak insanı eğilimlerinden tanıyan iblis, Âdem ve Havva'yı vesvese vererek ve eğilimlerini dikkate alıp bir fısıldama ile onların meraklarını, eğilimlerini ve iştahını kabartabilmektedir. *“Rabbimiz, sırf ikiniz de melekleşir yahut ta ebedileşirsiniz diye sizi şu ağaçtan men etti”*(A'râf, 7/20). İşte melekleşme, ebedileşme ve “yok olmayacak bir hükümlanlık”(Tâhâ, 20/120). kisvesiyle şeytanın süslü gösterdiği “Allah'ın yasak meyvesi”, “nasihat ve öğüt” masumluğuyla sunulunca, yasak daha cazip ve çekici hale geliyor(Bkz; A'râf, 7/21). “Ve diyenin dediği gibi, “öyle bir zamanda/durumda/şekilde teklif et ki reddetmek mümkün olmasın”(Toprak, 97). Üstelik şeytanın, “apaçık düşman” olduğu Yüce Allah tarafından kendilerine daha önceden bildirilmiş olmasına rağmen Âdem ve Havva yasak ağaçtan yediler(Bkz; A'râf, 7/22; Tâhâ, 20/117). Şeytanın muradı ve planı/mekri Âdem ve Havva'nın Allah'ın haram dediği ağaçtan yemelerini sağlayarak Allah'ın cennetten kovulmasını sağlamaktır. Bu noktada kurduğu planını, iyilik kisvesiyle bezeyerek “melekleşme ve sonsuza kadar cennette yaşamak üzere ebedileşme” adına kuruyor. Tuzağını, Âdem'in zaaflarından faydalanarak sinsi bir şekilde örüyor. İblis, insanlık tarihi sahnesine kurguladığı bu Mekk ile çıkmaktadır.

İncelediğimiz Mekk-î Sû', şeytanın buradaki taktiğinde filizlenip ortaya çıkmıştır. Kökü tuzak, yalan ve hile olan bu mekk, öğüdün ardına gizlediği zehrini dayatmaktadır. Bunu da değer kazanmak, yücelmek, ebedileşmek ve sonsuz bir hükümlanlık sahibi olmak gibi saiklerle sunmaktadır. Bu vaat ile insanı baştan çıkarmaya çalışmaktadır.

4.4.2. Hz.Nuh'un Kavmiyle Mücadelesinde Mekk

İnsanlık tarihi boyunca gönderilen peygamberler, gönderildikleri topluluklar tarafından mutlaka tepkiyle karşılaşmış, istihza edilmiş ve münkirlerce tuzaklara ve hilelere uğramışlardır. Bu tepki Yüce Allah'ın iyileri imtihan etme yasağıdır diyebiliriz.

“Onlara hiçbir peygamber gelmezdi ki onunla alay etmesinler”(Hicr, 15/11).

Bu karşı çıkışların hakikat adına hiçbir geçerli sebebi yoktur. Bazen atalarından gelen örf, adet, gelenek ve inançlardan elde ettikleri menfi çıkarları korumak adına tepki vermişlerdir. Kimi zaman nefsanî arzuları, fahşa derecesinde yaşamak adına karşı gelmişlerdir. Kimi kavimler kutsallaştırılan cisimlerden ilahlara tapınma adına, kimisi de toplumda edinmiş oldukları sosyal-siyasal statü ve elde ettikleri dünyevi çıkarları koruma adına peygamberlere karşı gelmişlerdir(Zuhayli, VII/243). Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki; karşı çıkışlar bütün toplumun içinden gelen bir talep değildir. Kimi insanlar, zalim aristokratların baskısıyla Allah'ın elçilerine karşı gelmek zorunda kalmışlardır. Tabi ki bu, insanların hakka karşı durmalarına geçerli bir sebep değildir.

Allah'ın gönderdiği elçiler bu yolda, alaya alınıp hakarete uğramış, tehdit edilmiş, tecrit edilmiş, hapsedilmiş, sürgün edilmiş, taşlanmış ve daha da ilerisi katledilmişlerdir. Kısacası peygamberi, davette bulundukları vahyi insanlara ulaştırmaktan men etmeye çalışmışlardır. Nebileri bu mücadeleden alıkoyabilmek için her türlü hile ve entrika ile pusu kurmuş ve onlarasaldırmışlardır.

Nuh kıssası, peygamberlerin diğer kıssaları gibi Mekrin sosyal yansımaları konusunda bize rehberlik etmektedir. Hayata ve sosyal yaşama ve sosyal ilişkilere dair bazı ibret ve öğütler vermektedir. Aynı zamanda Mekkî hadisesiyle ilgili olarak geçmiş dönemlerde yaşanmış olaylara dair ipuçları vermektedir. Ozamana ait bazı çıkarımlarda bulunmamızı sağlamaktadır. *“Andolsun Nuh'u da kavmine gönderdik: ‘Ey kavmim Allah'a kulluk edin, ondan başka tanrınız yoktur’ dedi(Bkz; A'râf, 7/59; Yûnus,10/71; Hûd, 11/25, 26; Mü'minun, 23/23; Şuarâ, 26/105-109).* Nitekim bütün elçiler, tebliğ etmek ve uyarmak ile görevlendirildikleri toplumlara *“Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur”* mesajıyla gönderilmişlerdir. Hz. Nuh'un kavmine teklif ettiği bu hakikatekarşılık olarak kavminden tekzip, istihza, tehdit ve inkâr gibi tepkiler aldığını görmekteyiz. Daha sonra bununla da yetinmeyip Hz. Nuh'a karşı türlü hilelere başvurmuşlardır. Diğer peygamber kıssalarında da rastladığımız gibi bu topluluğun azgın elebaşlarının ilk kurguladıkları tuzak, peygambere karşı insanları kışkırtmak ve düşmanlaştırmak olmuştur. Hz Nuh ile kavminin müstekbirleri arasında yaşananlar ve münkirlerin ona gösterdiği tepkiler Kur'ân'da farklı surelerde haber verilmektedir.

“Kavmine can yakıcı bir azap gelmezden önce onları uyar” diye Nuh'u kavmine gönderdik”(Nuh, 71/1). Yüce Allah'ın Nuh'a kavmini uyarması için vahyettiği mesaj; öteden beri yürürlükte olan inkâra ve azgınlığa karşılık gelecek helakın bildirilmesidir. Allah'ın elçisinin Kur'ân'da bildirilen çağrısı ayetlerde şu şekilde bildirilmiştir; *“Ey Kavmim! Şüphesiz ben, size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin; O'ndan sakının ve bana itaat edin ki Allah günahlarınızı size bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin, doğrusu Allah'ın belirttiği süre gelince geri bırakılamaz, keşke bilseniz!”(Nuh, 71/1-4).* Nuh'un kavmine olan daveti; dünya ve ahiret hayatında kurtuluş ve saadetin yegâne yoludur. Lakin şeytanın saptırdığı bir toplumun bunu görmesi ve idrak etmesi çok zordur. *“Fakat benim çağırمام, sadece benden uzaklıklarını artırdı. Doğrusu ben Senin onları bağışlayan için kendilerini her çağırışında, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, direndiler, büyüklendikçe büyüklendiler”(Nuh, 71/6-7).*

Hz. Nuh'un kavminin davetine karşılık bulamayışı ve kavminin bu davete karşı takındıkları tavrı belirten ayetlerde şöyle bildirilmiştir; *“Nuh dedi ki: Rabbim! Doğrusu ben, milletimi gece gündüz çağırdım”(Nuh, 71/5).* *“Sonra, doğrusu ben onları açıkça çağırdım. Sonra onlara açıktan açığa, gizliden gizliye de söyledim”(Nuh, 71/8, 9).* Hz Nuh'un kavmine tebliğde bulunurken onların kurtuluşu için planlamış olduğu gece/gündüz, açık/gizli, fert/topluluk metotlarıyla davette bulunması mahiyet olarak Mekri hasene örneklik teşkil etmektedir.

“Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsın. Sizi, mallar ve oğullarla desteklesin; sizin için bahçeler var etsin, ırmaklar akıtsın”(Nuh, 71/8-12). Bu ayetlerde bakıldığında Peygamber kavminin çağrıya olumlu cevap vermesi için Allah'ın vaat ettiği mükâfatları sunmuştur. Bu durum ise insanların hayra yönelmelerini sağlamaya dair mahiyet ve mana açısından olumlu mekre dair örnektir.

“Size ne oluyor ki Allah'a büyüklüğünü yakıştıramıyorsunuz. Oysa sizi merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. Allah'ın, göğü yedi kat üzerine nasıl yarattığını görmez misiniz? Aralarında aya aydınlık vermiş ve güneşin ışıık saçmasını sağlamıştır. Allah sizi yerden bitirir gibi yetiştirmiştir. Sonra sizi oraya döndürür ve yine oradan çıkarır. Yeryüzünde dolaşabilmeniz, orada yollar ve geniş geçitlerden geçebilmeniz için, onu size yayan O'dur”(Nuh, 71/13-20). Buradaki ayetlerde Hz. Nuh'un Allah'ın kendilerine lütfettiği nimetleri hatırlatarak ve kevnî ayetlerden örnekler sunarak şeytanın gaflete düşürdüğü kavmini uyandırmaya çabalaması mana yönünden olumlu mekrin bir tezahürüdür.

Allah'ın peygamberinin bütün çabalarına rağmen az bir topluluk dışında kavminden olumlu bir karşılık alamadığı gibi kavmi tarafından isyan ve düşmanlık gördü.

“Biz seni de bizim gibi insan görüyoruz ve sana bizim basit görüşlü ayak takımlarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz, tersine sizi yalancı sayıyoruz”(Hûd,11/27). *“Biz seni açık bir sapıklık içerisinde görüyoruz”(A'râf, 7/60).* *“Ey Nuh, bizimle mücadele ettin, hem de çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen haydi bizi tehdit ettiğin şeyi bize*

getir”(Hûd,11/32).“Sana bayağı kimseler uymuşken biz sana inanır mıyız?”(Şuarâ, 26/111).“Rabbim! Doğrusu bunlar bana başkaldırdılar ve malı, çocuğu kendisine sadece zarar getiren kimseye uydular; birbirinden büyük tuzaklar kurdular”(Nuh, 71/21-22).“Ey Nuh, (bu dediklerinden) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın.”(Şuarâ, 26/117). Ya taşlanarak öldürüleceksin, ya da her yandan hakaret yağmuruna tutulacak ve her nereye gitsen lanet ve küfürle karşılaşacaksın(Mevdûdî, IV/47).Bu ayetlerde belirtildiği gibi; Nuh Kavmi peygamberlerini davetinden vaz geçiremeyince ona tuzaklar kurmaya başladılar. Halkı peygambere karşı uyararak saptırmaya ve kışkırtmaya kalkıştılar. İnsanlara “Sakin tanrılarınızı bırakmayın, Ved, Suva, Yağus, Yeuk ve Nesr putlarından asla vazgeçmeyin”(Nuh,71/23),telkinlerinde bulundular.“Bu da sizin gibi insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah(elçi göndermek) dileseydi, melekleri indirirdi. Biz, ilk(evvelki) babalarımızdan böyle bir şey işitmedik. O, kendisinde delilik bulunan bir adamdan başka bir şey değildir. Hele bir süreye kadar onu gözetleyin”(Mü’minün, 23/24-25).Peygamber “Böylece birçoğunu saptırdılar; Rabbim! Sen bu zalimlerin sadece şaşkınlığını artır”(Nuh,71/24).yakarışında bulundu. Bu ayetlerde belirtilen müşrikin mekri/münkirlerin engel olma çabası diğer peygamber kıssalarında da karşılaştığımızMekri sû’ ya hem kavramsal hem de mana yönüyle örnek olarak gösterilebilir.

Allah’ın sünnetinin gereği olarak her topluluk yaptığıının dünya ve ahiret karşılığını mutlaka almaktadır. Nuh kavmi de tüm uyarılara rağmen inkârlarından ve tuzaklarından vazgeçemediler. Nihayetinde helak emri geldi; “Onlar, günahları yüzünden suda boğuldular; ateşe sokuldular, kendilerine Allah’tan başka yardımcı bulamadılar. Nuh dedi ki: Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma. Doğrusu Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar. Sadece ahlaksız ve çok inkârcıdan başkasını doğurup yetiştirmezler. Rabbim! Beni, anamı, babamı, evime inanmış olarak gireni, inanan erkek ve kadınları bağışla; zalimlerin de yalnız helakını artır”(Nuh, 71/25-28). Nuh kavminin uğramış oldukları ve verdiğimiz ayetlerde belirtilen bu son, Yüce Allah’ın kanunu olan ilahi/Küllî/hasen/olumlu Mekre örnektir.

Genel olarak ayetlere dikkat edildiğinde, kavmin elebaşlarının inkârcı tavırlarının iki muhatabı ve iki ayağı olduğu görülmektedir. Bir ayağı peygambere diğer ayağı ise halka yöneliktir. Tavırlarının peygamber ayağında onu davasından vazgeçirmek, sindirmek, korkutmak, tehdit ve alay vardır. Halk ayağında ise onları kışkırtma, yanıltma, aldatma, saptırma ve sonuçta peygamberden ve getirdiği hakikatten uzaklaştırma bulunmaktadır(Derveze,IV/78).

Nihayetinde “ayetleri ve peygamberi yalanlamalarına” yukarıda sıraladığımız birtakım tuzaklar kurarak, kılıflar uydurarak birçok kimseyi yoldan çıkardılar. Peygamberden uzaklaştırdılar. İşte bunu yapanlar kötü mekhar, yaptıkları da büyük Mekrdir.

4.4.3. Hz İbrahim ve Nemrut Mücadelesinde Mekk

Hiz. İbrahim’in Nemrut ile mücadelesi insanlık için ibretler içeren bir kıssadır. Tarihi süreç içerisinde insanlık bu tür olaylarla karşılaşacaktır. Ancak burada mühim olan ibret ile dersler çıkarıp tarihin olumsuz tekerrüründen uzak kalmaktır. Hiz. İbrahim’in davetçisi olduğu toplum ve yönetim bağnaz, cahilane ve zalimane bir nitelikteydi. Putları ve putçuluğu yaşam tarzı haline getiren ve bunu kazanç kaynağı olarak gören bir toplumdur. Hiz. İbrahim, Allah’ın verdiği hükümler ve gücün sarhoşluğuyla şımaran (Bakara, 2/258). ve de idaresi altındaki insanları cehalete ve zulme mahkûm eden bir topluluk ve bir despotla mücadele etti(Toprak, 100).

Hiz. İbrahim de diğer peygamberler gibi kavmini Tevhid çağırı. Bu çağrı Kur’ân’da şöyle vahyedildi: “Allah’a kulluk edin. Ondan korkun bilesiniz bu, sizin için daha hayırlıdır.” (Ankebût, 29/16). Bu davet görünüşte bir cümlelik bir çağrı gibi gözükmektedir. Lakin taşıdığı mana, mesaj ve sorumluluk açısından bakıldığında bir hayat nizamına tekabül etmektedir. Kelime-i Tevhid olarak isimlendirdiğimiz bu çağrıman eden bir toplumda her şeye dair hayat standardını değiştiren, yaşam tarzlarına müdahale eden, batıl kabulleri terk ettiren bir etkiye sahiptir.Bu hakikatin inkâr edilmesi ve

reddedilmesinin temel sebebi tekelleştirmiş oldukları imkânları kaybetme korkusundan kaynaklanmaktadır.

Hız. İbrahim'in mücadelesiyle ilgili olarak Kur'an'dageçen ayetler toplumun inancı ve peygamberin daveti konu edinilmektedir. Hız. İbrahim, yıldızlara, güneşe, ateşe ve putlara tapan sapkın bir kavme gönderilmiştir. Kavmine olan çağrısına bakıldığında; taptıkları şeylerin kendilerini görmeyen, işitmeyen, konuşmayan, çağrılarına cevap vermeyen, fayda veya zararı dokunmayantaştan yontulmuş putlar olduğunuanlatmaya çalışmaktadır.(Bkz; Enbiyâ, 21/52-57; Şuarâ, 26/69-82; Ankebût, 21/16-18, 24-26; Sâffât, 37/85-87; Zuhruf, 43/26-27). Hız. İbrahim'in bu davetine kavminin tepkileri ayetlerde şöyle anlatılmaktadır.

"(Babası), Ey İbrahim, sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer (onlara dil uzatmaktan) vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım, uzun süre benden ayrıl, git!" (Meryem, 19/46).

"Babalarımızı onlara tapar bulduk (da onun için biz de onlara tapıyoruz)."

"Sen bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle alay mı ediyorsun?"

"Eğer bir iş yapacaksan onu (İbrahim'i) yakın, tanrılarınıza yardım edin."

"Ona bir tuzak kurmak istediler."(Enbiyâ, 21/53, 55, 68-69; Sâffât, 37/98).

"Putlara tapıyoruz, onların önünde ibadet ediyoruz."

"Babalarımızın böyle yaptıklarını gördük" (Şuarâ,26/71, 74).

"Onu öldürün yahut yakın." (Ankebût, 29/24).

"Onun için bir bina yapın da onu ateşe atın." (Sâffât, 37/97).

Bu kıssada da görüldüğü gibi zaman, dönem ve kişiler değişse de hakka karşı verilen tepki hiç değişmemektedir.Münkirler her peygambere aşağı yukarı aynı veya çok benzer tepkiler vermektedir. Zira küfür insan ve kalp temelli olunca çağın bir önemi kalmamakta ve tepkiler; iftira, tekzib, tehdit, ölüm, hapis, ateş, sürgün, istihza vs. şeklinde olmaktadır. Bu kavmin tepkilerini mekr olayı açısından daha iyi anlamak içino döneme ait sosyolojik yapılarını incelemek bizidaha doğru bir kanaate ulaştıracaktır.

Hız. İbrahim günümüzde Irak'ın güneyinde Basra'nın yaklaşık yüz kilometre kuzeyinde bulunan Ur şehrinde dünyaya geldiği bilinmektedir. İbrahim'in doğduğu yer olarak bilinen Ur kenti, birçok açıdan gelişmiş bir şehirdi. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen kitabeler onların maddeci bir inanç sistemine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.Hayatlarının temel gayesi daha çok mal, servet ve kudret sahibi olmaktır. Şehvet ve eğlenceye dayalı yaşam tarzları onları pragmatik bir anlayışa sürüklemiştir. Bununla beraber güçlünün güçsüzü olabildiğince kullandığı ve ezdiği bir toplumsal yapıya sahipti. Güçlünün haklı olduğu bir hukuk sistemine sahip olan bu yapıda riba, kazanç elde etmenin en kolay yoluydu. Dolayısıyla güven duygusunun olmadığı ve herkesin birbirine endişeyle baktığı çıkarıcı bir sosyal yapıya sahipti.

Güç simgesi olan kralların heykellerinin putlaştırıldığı inanç sisteminin bunun üzerine bina edildiği bir din anlayışı hâkimdi. Diğer putperest toplumlarda olduğu gibi bunlarda da tapınma çıkar temeli üzerine kurulmuştu. Putlara yakarıştta bulunulur mal, servet, izzet, sağlıklı uzun hayat vb. taleplerle tapınırlardı.Tabi onlar tanrılarından menfaat dilenirken tanrılarının sahipleri cahil halktan diledikleri gibi faydalanırlardı. Toplum, konumlarına göre üç sınıfa ayrılmıştı. Amelu (ordu mensupları, din adamları ve sistemin memurları), Nuşkenu(tacirler, zanaatkârlar ve çiftçiler) ve Ardu(işçi ve köleler) olmak üzere üç sınıfa bölünmüştü.Bakıldığında bu yönüyle günümüzde ki kast sisteminin andırmaktadır. Dikkatli bakınca diğer putperest toplumlarda aynı tasniflerle karşılaşmak mümkündür. Amelu grubu güçlülerden oluşan üst tabakadan olduğu için tüm kanunlar onların çıkarlarını korumak üzere belirlenmişti. Dolayısıyla bunlar kutsal ve dokunulmaz idiler. Hız. İbrahim'in ailesi bu gruba dâhildi ve babası put yapan bir heykeltıraştı. Nuşkenu grubu ise orta tabakada bulunan insanlardı. Amelu'da arta kalan menfaatlere ise bunlar saldırırdı. Ardu grubunda olanlar da alt tabakada olup üstteki sınıflara hizmet eden ezilmişlerden oluşmaktaydı.

Hız. İbrahim döneminde oldukça fazla put ve tanrı vardı. Bu tanrılar arasında da farklılıklar vardı. İnsanlar arasındaki tabaka sınıflandırılması gibi putlar arasında da seviye farkı bulunmaktaydı. Her şehrin kendine ait büyük ve küçük putları mevcuttu. Ur şehrinin tanrısının adı ise ay tanrısı manasına gelen Nennar'dı. Bir başka putun adı ise güneş tanrısı anlamına gelen Şems'ti. Yüce kabul edilen bu putların alt tabakasında ise yıldız, gezegen vebazı cisimlerden oluşan çok sayıda küçük putlar/tanrılar bulunmaktaydı. İnsanlar ufak tefek taleplerde bulunacaksa bu küçük putlara yakarır ve bunların kendi dualarını kabul edeceklerine inanırlardı. Dikilen her puta metafizik bir boyut katmışlardı. Her bir put metafizik bir yönü temsil ediyordu. Büyük put olan Nennar'ın müşterisi bol olduğundan bulunduğu yer bir tapınağa dönüşmüş ve hemen yanı başına da bir mabet inşa edilmişti bu puta her gece bir kadın gelin olarak sunulurdu. "Böylece tapınakta puta adanmış kalabalık bir kadın topluluğu oluşmuştu, bunların durumu adeta din fahişeleri şeklindeydi. Bakireliğini, tanrı adına feda eden kadın çok saygın görülürdü. Her kadının kurtuluşa ermesi için en az ömründe bir kez "tanrı yolunda" bir başka erkeğe kendini teslim etmesi gerektiği şeklinde ortak bir inanç vardı. Bu din fahişeliğinden en çok yaralananlar da bizzat "erkek din adamları" idi." (Mevdudi, I/564). Nennarput/tanrı olmaktan ötedevletin en büyük mülk sahibi, en büyük tüccarı, en büyük ülkeyöneticisi olduğundan üst tabaka da bulunanların zevk ve zenginlik kaynağıydı. Zira tarla, altın veya mülk adayanı çoktu. Bu kaynaklardan gelen gelirin yanı sıra çiftçiler, toprak sahipleri ve tüccarlarda mısır, süt, altın, kumaş vs. oluşan adaklarını tapınağa getirirlerdi. "Tapınak adına çok sayıda atölye çalıştırılıyor ve geniş düzeyde bir iş çevriliyordu. Tapınakta adalet yüksek mahkemesi kurulmuştu ve yargıçları oluşturan din adamlarının hükümleri "Tanrı'nın hükmü" kabul ediliyordu. Kraliyet hanedanı da egemenliğini gerçek egemen Nennar'dan alıyordu. Kral ülkeyi onun adına yönetiyordu ve bu bakımdan tanrılık mertebesine yükselmiş olup kendisine diğer tanrılar gibi tapınılıyordu" (Mevdudi, I/566). Görüldüğü gibi İbrahim peygamber zamanında Ur şehrine hâkim olan hanedan gücü ve ismi Ur-Nammu'dan geliyordu. Zamanla devlet hanedanı Ur-Nammu nedeniyle "Nammu" adını aldı. Arapça'da da buna Nemrut denmişti (Çakan, 58-62).

Yukarıda verdiğimiz bilgileri dikkate aldığımızda Allah'a ortak koşmak olan şirkin, akli bir hakikatin dışında ve uzağında başka gayelerle ortaya çıkan bir inanç düzeni olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplumu sosyal, ekonomik ve kültürel yönden kullanan sömürü düzeninin ana omurgasıdır. Dolayısıyla Hız. İbrahim'in Tevhid çağrısı putları kıran bir davet olmanın ötesinde bu sömürü düzeninin ana omurgasını yıkmayı ve adaleti tesis etmeyi sağlamaktadır. Bu davet aristokratların ve Nemrut'un inanç sömürüsüyle elde ettiği egemenlik, güç ve otoriteyi tehdit ediyordu. Bunların yanı sıra, sihir ve büyü kisvesine bürünüp sapkınlıklarına metafizik bir boyut kazandıran din adamlarının sosyal, ekonomik ve siyasal statülerine ve tüm ülkenin kolektif hayatını da imha etmeyi amaçlıyordu. Bunun için bu çağrının kabul edilmesi radikal ve kapsamlı değişiklikleri gerektiriyordu. Toplumun var olan sistem ve sosyal dogmaları bırakıp tevhid temeli üzerinde yeniden adil bir düzen kurmayı hedefliyordu. Bu sebeple Hız. İbrahim Allah'tan başka ilah olmadığını davete başlayınca ilk olarak din adamları, aristokratlar ve Nemrut onu engelleyip susturmak için harekete geçti. Kur'an'da anlatılan zorlu mücadele bu davetle başladı (Mevdudi, I/567).

Hız. İbrahim'in daveti sonrasında ilk tepkiler ailesinden gelmişti. Babası onu taşlamakla tehdit ettikten sonra evden kovdu. Çağrısı duyuldukça tepkilerin dozu artmaya başladı. Ellerindeki gücü kaybetme korkusu arttıkça tepkinin de şiddeti artmaya başladı. Daha sonra öldürülmekle ve ateşte yakılmakla tehdit edildi. Nihai olarak İbrahim adındaki bu genci biran önce durdurabilmeleri için Mekk/planlar/hileler/tuzaklar kurulmaya başlandı. Bundan dolayı "eğer bu davadan vazgeçmezsen taşlanırsın", "onu ateşe atarak tanrılarınıza yardım edin" gibi ifadelerle bu alanlarda hükümler olanlar/önde gelenler halkı İbrahim'e karşı kıskırtmışlardır (Toprak, 102).

İzahına çalıştığımız bu konuya dair Barnabas İncilinde de bazı bilgilere rastlamaktayız. Hız. İbrahim döneminde putların ve putperestliğin bir çeşit çıkar sağlama ve sömürü aracı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususla ilgili olarak Hız. İbrahim ile babası arasında putlarla ilgili bir diyalog geçmektedir.

“Ey baba, tanrılar neye benzer?” Yaşlı adam cevap verdi:

“Budala, her gün bir tanrı yontuyor ve ekmek almak için başkalarına satıyorum. Sen ise henüz tanrıların neye benzediğini bilmiyorsun! Bu palmiye odunundan, şu zeytin ağacından, şu küçük olan ise Fildişindendir”(Barnabas İncili, 26/90).

İbrahim sormaya devam eder:

“Baba, dünya da hiç insanın bulunmadığı zaman oldu mu?”

Evet, neden soruyorsun?” diye cevap verdi adam. İbrahim:

“Çünkü ilk tanrıyı kimin yonttuğunu bilmek istiyorum” dedi.

“Şimdi evimden defol!” dedi yaşlı adam. “Beni bırak da şu tanrıyı çabucak yapayım ve bana bir şey söyleme; çünkü acıkınca ekmek istiyorsun, laf değil” dedi. İbrahim:

“Güzel bir tanrı gerçekten, onu istediğin gibi kesiyorsun da, kendisini koruyamıyor.” Yaşlı adam kızarak:

“Bütün dünya onun bir tanrı olduğunu söylüyor,deli herif sen ise tanrı değil diyorsun. Tanrılarımı yemin ederim ki, bir adam olmuş olsaydın seni öldürebilirdim” dedi ve böyle deyip yumruk ve tekmelerle İbrahim’e girişti ve onu evden kovdu.”(Barnabas İncili, 26/91).

İncil’de anlatılan bu olayın Kur’ân’daki ilgili ayetlerle örtüştüğünü müşahade etmekteyiz. Bu benzerlikle ilgili olacak kimseleri ilgili ayetlere havale ediyoruz.

Bu verilerin akabinde, bu kıssadaki olayların perde arkasındaki etkenleri tespit etmeye çalışacağız.

Hiz. İbrahim’in yaşadığı Ur kentinde, Nennar (ay tanrısı) ve Şemes (güneş tanrısı) adında kent ilahlarına tapılırdı. Bunlarla beraber yıldızlardan ve çeşitli cisimlerden temsili küçük putlar vardı. Kent tanrılarının bulunduğu yer, saray ve tapınak olarak kullanılıyordu. Bu tapınağa bağlı yüzlerce atölye, kırılan ve eskiyen putların yerine isteyenlere satılmak üzere üretim yapan puthaneler vardı. Ciddi bir gelire sahipti. Çiftçiler ve zanaatkarlar vergiye bağlanmıştı. Tüm bu gelirler, tapınak ve tanrılar adına yönetimi elinde tutan Nemrut ve onun yardımcılara aitti. Bu gelirlerden nemalanan biri de Hiz. İbrahim’in heykeltıraş olan babasıdır. Daha da aşağılık olanı ise tanrılar adına kendini tapınağa adayan bakire bayanlar olmasıydı. Bakireliklerini tapınakta bozmayı kutsal sayan anlayış ve bunlardan her tür faydayı sağlayan din adamlarının olması zulüm ve cehaletin doruğu niteliğindedir. İnsanların sadece emeklerini değil aynı zamanda bedenlerini de sömürüyorlardı. Böyle işleyen ve bu işleyişten fayda sağlayan aristokratların olduğu bir toplumda Hiz. İbrahim, bu sömürünün esas aleti olan putların, fayda ve zarar veremeyen birer taş olduklarını haykırıyordu. İşte İbrahim’i ateşe atmaya kadar götüren Mekrin, temelinde yatan gerçek, toplumun dini ve insani duygularını istismar ederek her tür imkânlarını sömüren bu seçkin tabakadır. Bu seçkin tabakanın intikam hırsı, tapınağa akan kazancın kesilmesi ve orada rahatça yaşadıkları şehvetperest hayatın engellenmesi ya da bitecek olmasındandı. Sorgulanamaz güvenlikte yaşayan Nemrut, yordakçıları ve iktidarın nimetlerini sömürerek palazlananlar, bu imkânların kaybolacağını sezince halkı Hiz. İbrahim’e karşı kışkırtarak öldürme ve ateşe atma tuzakları kuruyorlardı. Bu yolla hem düşman gördükleri bu kutlu gençten kurtulacaklardı hem de kimsenin böyle bir başkaldırıya teşebbüs edememelerini sağlayacaklardı. Bu hevalarıyla Mekrlerini kuruyorlardı. Lakin Hiz. İbrahim, Allah’ın lütfuyla onların Mekrinden kurtulmuştu.

Genel olarak peygamberlerin kıssalarına bakıldığında bu ve benzeri tepkiler, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı şekillerde kendini göstermiştir. Sonuçta görülen ise tarihin tekerrür etmesidir.

4.4.4. Hiz.Musa ve Firavun Mücadelesinde Mekr

Mısır, Hiz. Yusuf ile beraber Tevhidin nuruyla aydınlanmış ve hak ile batıl birbirinden ayrılmıştı. Nitekim her peygamberden sonra hak din, kirli ellerin devreye girmesiyle ayırt edilemez bir duruma gelmişti. Hiz. Yusuf ile beraber İsrailoğulları buraya yerleşmişti. Hak ile batılın ve zulmün ortadan kalkması adına Hiz. Musa, Hiz. Harun ile beraber İsrailoğullarına ve o bölgeye elçi olarak gönderildi.İsrailoğullarının yanı sıra Firavunu ve onun kavmini de uyarmakla gönderilmişlerdi. Tıpkı

diğer elçiler gibi kendilerine ilahi vahyi ve hak yolu sunduğu kavmi tarafından türlü entrikalarla karşılaştı.

Hız. Musa hem Firavun ve dalkavukları tarafından tepkiyle karşılanmış, çeşitli entrikalara maruz kalmıştır. Bununla beraber Firavun ve dalkavuklarının esaretinden kurtarmaya çalıştığı kavmi tarafından yeterli ilgiyi görememiştir. Öyle ki hürriyete kavuşturduğu İsrailoğulları tarafından hor görüldüğünü ve ihanete uğradığını bilmekteyiz.

Hız. Musa ve Firavun arasındaki mücadele de Firavun ve kavminin ne tür tepkiler gösterdiklerini, nasıl oyun/hileler planladıklarını ve Mekk olayının tezahürlerini tahlil edebilmek için bu kıssa ile ilgili ayetlere bakmak gerekir. Kur'ân'daki bu konuya dair ayetleri olay bağlamında kronolojik olarak aktaralım.

İnanan bir topluluk için, sana Musa ve Firavun kıssasını olduğu gibi anlatacağız(Kasas, 28/3).

Bildiğimiz üzere Kur'ân'daki hitabın ilk muhatabı peygamberimiz Hız. Muhammed(s.a.s)'dir. Bu ayette Hız. Muhammed'e Musa ve Firavun arasında cereyan eden mücadelenin hak olarak olduğu gibi anlatılacağını Yüce Allah bildirmektedir. Tenzilin gayesi ise özelde peygambere genelde ise iman edenlere dersler ve ibretler göstermek ve inkârcıların sonunun ne olacağını bildirmektir. Böylece müminler, Musa ve Firavun arasında gerçekleşen mücadelenin hak olduğunu bilsinler. Peygambere karşı gelenlere ve münkirlere uygulanan cezanın, sana karşı aynı tavrı sergileyen müşriklere de uygulanacağını bilsinler(Taberî, 6/305).

Firavun ve Saltanatı:

Ayetlerde Firavun ve saltanatı hakkında bir takım bilgilere rastlamaktayız.

"Firavun ülkenin başına geçerek halkını fırkalara ayırdı. İçlerinden bir topluluğu güçsüz bularak onların(İsrailoğulları) oğullarını boğazlıyor, kadınları sağ bırakıyordu; çünkü o, bozguncu biriydi"(Kasas, 28/4).

Firavun İsrailoğullarından köle ve hizmetçi olarak faydalanmaktaydı. Onları gruplara ayırıp bir grubu inşaat ve yapı işlerinde, bir grubu tarla ve bahçe işlerinde, bir grubu datemizlik işlerinde çalıştırmaktaydı. Her hangi bir zanaatı olmayıp işe yaramayanları da orada yaşayabilmeleri için vergiye tabi tutar ve işkenceye maruz bırakırdı(Taberî, I/199). Ayetlerde bu durum şöyle zikredilmektedir;

"Biz, memlekette güçsüz sayılanlara iyilikte bulunmak, onları önderler kılmak, onları varis yapmak, memlekete yerleştirmek; Firavun, Haman ve her ikisinin askerlerine, çekinmekte oldukları şeyleri göstermek istiyorduk"(Kasas, 28/5-6).

Bu ayete bakıldığında; Firavunun yanında Haman ve ordularının olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gücünü bu dayanaklardan aldığını anlamak güç olmasa gerektir. Ayetlerin devamına baktığımızda Yüce Allah'ın takdiriyle Firavunun kurmayı planladığı tuzağı yine Firavunun eliyle boşa çıkaracağı ilk hadiseleri müşahade etmekteyiz.

"Musa'nın annesine: "Çocuğu emzir, başına gelecekte korktuğun zaman onu suya bırak; korkma, üzülme; Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız" diye bildirmiştik. Firavun'un adamları onu almışlardı. Firavun, Haman ve askerleri, suçlu olduklarından, o onlara düşman ve başlarına da dert olacaktı. Firavun'un karısı: "Benim de senin de gözün aydın olsun! Onu öldürmeyiniz, belki bize faydalı olur yahut onu oğul ediniz" dedi. Aslında işin farkında değillerdi. Musa'nın annesi, gönlü bomboş sabahı etti, oğlundan başka bir şey düşünemiyordu. Allah'ın vaadine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı. Musa'nın ablasına: "Onu izle" dedi. O da, kimse farkına varmadan, Musa'yı uzaktan gözetledi. Önceden, sütannelerin memesini kabul etmemesini sağladık. Musa'nın ablası: "Size, sizin adınıza ona bakacak, iyi davranacak bir ev halkını tavsiye edeyim mi?" dedi. Böylece onu, annesinin gözü aydın olsun, üzülmesin, Allah'ın verdiği sözün gerçek olduğunu bilsin diye, ona geri çevirdik. Fakat çoğu bilmezler"(Kasas, 28/7-13).

Gerçekten de büyük ibretler içeren bu kıssada Firavun, kendisini ve saltanatını yok edecek Musa'yı kendi elleriyle kendi sarayında büyötmektedir. Bu durum kapsayıcılık açısından Külli Mekri

gözler önüne sermektedir. Yüce Allah'ın Mekri olarak tanımladığımız bu Sünnetullah'ın hiç engelleyicisi olmadığını ve olamayacağını görmekteyiz.

Kıssanın devamında Musa'nın kendi eliyle ilk düşeceği bir tuzağa şahitlik ediyoruz.

"Musa erginlik çağına gelip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. İyi davrananları böyle mükâfatlandırırız. Musa, halkının haberi olmadığı bir zamanda, şehre girdi. Biri kendi adamlarından, diğeri de düşmanı olan iki adamı dövüşür buldu. Kendi tarafından olan kimse, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa, onun düşmanına bir yumruk vurdu; ölümüne sebep oldu. "Bu şeytanın işidir; çünkü o apaçık, saptıran bir düşmandır" dedi."(Kasas, 28/14-15).

Büyüyüp güç sahibi olan Musa şehirde dolaşırken İsrailoğulların'dan biriyle mısırlı bir Kıpti kavga ediyorlardı. İsrailoğulların'dan olan kişi haksızlığa uğradığını söyleyerek Musa'dan yardım istedi. Musa istemeyerek Kıpti'yi öldürdü. Şüphesiz bu şeytanın tuzağıydı. Musa bu tuzağın şeytandan geldiğini fark ederek Allah'tan bağışlanma diledi.

"Musa: "Rabbim! Doğrusu kendime yazık ettim, beni bağışla" dedi. Allah da onu bağışladı. O, şüphesiz bağışlayandır, merhamet edendir"(Kasas, 28/16). Buradaki tuzak, bizim tasnif ettiğimiz kapsayıcılık açısından Cüzi Mekkî, mahiyet açısından Mekkî-î Sû' yani şeytanın mekridir. Kıssanın devamında şeytanın Musa için tuzaklar kurmaya devam ettiğini müşahade etmekteyiz.

"Musa: "Rabbim! Bana verdiğin nimete and olsun ki, suçlulara asla yardımcı olmayacağım" dedi. Şehirde, korku içinde etrafı gözetip dolaşarak sabahladı. Dün kendisinden yardım isteyen kimse bağırarak ondan yine yardım istiyordu. Musa ona: "Doğrusu sen besbelli bir azgınsın" dedi. Musa, ikisinin de düşmanı olan kimseyi yakalamak isteyince: "Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi bana da mı kıymak istiyorsun? Sen ıslah edenlerden olmak değil, ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun" dedi"(Kasas, 28/17-29).

Şeytan aynı kişi aracılığıyla tekrardan tuzak kurmaya yelteniyor lakin Musa bu defa tuzağa düşmüyor. Zaten o kişinin Musa'yı askerlere ispiyonlaması şeytanın yaveri olduğunu göstermektedir. Zira kötü tuzak kuranların çıkar ve menfaat elde etmek adına yaptıkları kötü bir eylem olduğunu daha önce beyan etmiştik.

Firavun ve yandaşlarının Musa'nın davetine karşı verdikleri tepkiler ne gibi tuzaklar hazırladıklarını göstermektedir.

"Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk dediler ki: Musa'yı ve kavmini bırakıyorsun ki, seni ve tanrılarını terk edip, yeryüzünde bozgunculuk mu yapsınlar? (Firavun): Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız, biz daima onların üzerinde eziciler olacağız, dedi."

"(Ey Musa), sen bize gelmezden önce de, geldikten sonra da işkence edildi."

"Onlara bir kötülük ulaşırsa, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı"(Bkz; A'râf, 7/103, 109, 127-132).

"Bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

"Firavun ve adamları böbürlendiler ve suç işleyen bir topluluk oldular."

"Bu, apaçık bir büyüdür."

"Sen bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çeviresin de yeryüzünde büyüklük yalnız ikinize kalsın diye mi bize geldin? Biz size inanacak değiliz." "Firavun, yeryüzünde çok büyülenen, çok aşın gidenlerden oldu."(Bkz; Yunus, 10/75-83; Mü'minun, 23/46; Neml, 27/13).

"Ey Musa, ben seni büyülenmiş sanıyorum."(İsrâ, 17/101).

"Sen bizi büyüyle yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin ey Musa!"

"Bunlar, iki büyüçüden başka bir şey değildir. Büyüleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu (üstün dininizi) gidermek istiyorlar."

"Ben size izin vermeden ona inandınız ha! O, size büyü öğreten büyüğünüzdür. Öyleyse ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım, hangimizin azabı daha çetin ve sürekli imiş bileceksiniz."

"Firavun toplumunu saptırdı, doğru yola iletmedi."(Bkz; Tâhâ, 20/57, 63, 71, 79; Şuarâ, 26/49).

“Şu iki adamın kavmi bize kölelik ederken, şimdi biz kalkıp bizim gibi iki adama mı inanacağız”(Mü’minun, 23/47).

“Size gönderilen bu elçiniz, mutlaka delidir.”

“Andolsun ki benden başka tanrı edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım.”

“Bu, bilgin bir büyücüdür.”

“Büyüsüyle sizi toprağımızdan çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?”(Bkz; Şuarâ,26/27-29, 34-35).

“Bu,uydurulmuş büyüden başka bir şey değildir. İlk atalarımız arasında böyle bir şey işitmedik.”(Kasas, 28/36).

“Bu, yalancı bir büyücüdür.”

“Onunla beraber inananların oğullarını öldürün, kadınlarım sağ bırakın.”

“Bırakın, Musa’yı öldüreyim de rabbine yalvarsın. Çünkü ben, onun dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum.”

“Ben size yalnız (doğru) gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi ancak doğru yola götürüyorum.”(Mümin, 40/24-26, 29).

“Onlara ayetlerimizi getirince, ayetlerle alay edip gülmeye başladılar.”

“Ey kavmim, Mısır mülkü ve şu altından akıp giden ırmaklar benim değil mi, görmüyor musunuz?”

“Yahut ben, şu aşağılık, neredeyse söz anlatamayacak dununda olan adamdan daha iyi değil miyim?”

“(Eğer o doğru söylüyorsa) üzerine altın bilezikler atılmalı yahut yanında (kendisine yardım eden, onu doğrulayan) melekler de gelmeli değil miydi?”(Bkz; Zuhurf, 43/47, 51-53).

“Bu, ya büyücü, ya da cinlidir.”(Zâriyât, 51/39).

“Ben sizin en yüce rabbinizim.”(Nâziât, 79/24).

Yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde, Musa’ya karşı sergilenen tavırlar ve tutumlar bu şekilde ifade edilmektedir. Tabi bu ifadeler Firavun’a, yöneticilerine ve İsrailoğullarına dairdir. Genel olarak Firavun’un ifadelerinde Musa’yı tahkir, tehdit, tekzip ve halkı tahrik, yordakçılarının ifadelerinde ise Firavun’u tahrik etmektedir. İsrailoğullarının ifadelerinde ise Musa’nın gelişine pek sevinmemiş, iki arada kalmış, bulanık bir durum gözlemliyoruz. Firavun ve yancılarının Musa’ya karşı geliştirdikleri tepki, bunların karşı duruşlarının ve inkârlarının altındaki asıl sebepleri ortaya koyuyor. Şunu da belirtmek gerekir ki, “ben sizin en yüce rabbinizim”, “ben, sizin için benden daha büyük bir tanrı bilmiyorum” diyen bir zalimin, Allah’tan başka beşeri hiçbir gücü olmayan iki adamla mücadelesinde, geçmiş ve geleceğin serüvenini bütün açıklığıyla anlamamız kaçınılmazdır(Toprak, 106).

Yukarıda zikrettiğimiz bilgilere dikkatle bakıldığında Firavun, daha öncekilerin nebilerine gösterdiği tepkinin benzerini sergilediğini görüyoruz. Peygamberi deli, sihirbaz/büyücü, divane, mecnun gibi aşağılayıcı ifadelerle karşı gelmektedir. Halkı tarafına çekmek için “sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor”, “dininizi değiştirmek istiyor”, “yurdunuzda fesad çıkararak sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor” benzeriiftiralarlahalkı nebiye karşı kışkırtıyor. Firavun daha önce nice insanı katleden biri olmasına rağmen Musa’nın fesad çıkararak halkı katletmeyi düşündüğünü dillendirerek“Katliamaışaret ediyor”(Mukatıl, 23). Hâlbuki Firavun ve dalkavukları, saltanatlarını devam ettirmek için insanları katletmeyi meşru sayıyorlardı. Bunun için Firavun, halkın sıkıntıya uğramamaları ve içinde bulundukları refahı kaybetmemeleri için Musa’ya karşı çıkmalarınıistiyordu. Peygambere iman edenleri ise işkenceyle öldüreceğini açık bir şekilde ifade ediyordu. Firavun’un saltanatınıntemeline halkazulüm ile boyun eğdirmeyöntemi olduğundan toplumu ancak bu şekilde sindirebilirdi.Firavun’un feryatlar kopararak iftira etmeye çalıştığı kimseler ise hiçbir orduya sahip olmayanMusa ve Harun idi. Döneminin en güçlü hükümdarına karşı duran bu iki kişinin öğüt verme dışında hiçbir silahları ve orduları yoktu. Mensubu oldukları topluluk ise korkutulmuş ezik bir topluluktı. Bunlarkülkenin hiçbir köşesinde ayaklanma çıkarma gibi bir güce sahip olmadıkları gibi diğer ülkelerden de herhangi bir destek almıyorlardı.

Mısırda usta sihirbazlık örnekleri sergileyen pek çok büyücü vardı. Fakat Firavun, bunların yalnızca mükâfat ve ücret için sihirbazlık yapan ucuz kimseler olduğunu biliyordu. Musa'nın gösterdiği mucizelere karşı sihirbazları sahaya süren Firavun Musa ve Harun'u yenilgiye uğratıphalkın gözünde küçük düşürmeye çalışmıştı. Elindeki usta sihirbazlara güveniyor ve vaatlerde bulunuyordu. Bununla beraberMusa ve Harun'un tek dayandıkları mutlak güç sahibi olan Allah'tı. Dolayısıyla bir emriyle Musa'nın elindeki asa ejderhaya dönüşmüş ve onların bütün hile/sihir/tuzaklarını yutmuştu. Bu manzara ve yenilgi karşısında Firavun“Bu iki adam iktidarı ele geçirmek ve sizi mahrum etmek istiyor” şeklindeiftiraya başvurmuştu.Hâlbuki dünyanın hiçbir yerinde sihir gücüyle ne siyasal bir devrim olmuş değildir(Mevdûdî, IV/23).

Mevzu bahis kıssada Firavun'un Hz. Musa'yı öldürmeye kalkışıp bu zulmünü meşru göstermeye çalıştığını müşahade ediyoruz. İnsanları etkileyecek çeşitli kılıflar ve bahaneler hazırlıyordu. Kendince “ben bunun bir ayaklanma çıkaracağından veya bozgunculuğa sebep olacağından tehlikeli buluyorum” şeklinde iddialar ortaya atıyordu. Gerçi kendi zulüm sultasını kaybetme konusunda tedirginliği yersiz değildi. Bundan ötürü Firavun Hz. Musa'nın öldürülmesi gerektiğini söylüyordu. Firavun gibi aristokratlar da, Mısırda yürürlükte olan sistemleri, medeniyet, kültür, siyaset ve ekonomi sistemini dini bir hüviyette görüyorlardı. Firavun, Musa'nın yaptığı davet sonucunda, söz konusu sistemin değişeceğinden ve saltanatının sona ereceğinden telaşa kapılıyordu. Ancak sinsi ve çok ikiyüzlü bir siyasetçi gibi Firavun, “Ey kavmim, Musa'nın daveti, dininizi yıkmaya ve huzurunuzu bozmaya sebep olacağından onu öldüreceğim. Yani ben kendimden öte sizin için endişeleniyorum. Eğer benim iktidarım yıkılırsa sizde yıkılıp hüsrana düşersiniz. Bundan dolayı Musa'nın öldürülmesi gerekir. Zira o, bir ülke ve halk düşmanıdır”(Mevdûdî, V/143). Görüldüğü gibi Firavun,halkıülke elden gidecek endişesine düşürüp Musa ve iman edenlere karşı halkın zihnine şüphe düşürmeye,halkı kıskırtmaya ve ayaklandırmaya gayret ediyordu. Aristokratlar da Firavun gibi hareket ederek peygamberleri siyasi birer sihirbaz, mucizelerini de birer sihir kabul ediyor ve halkında böyle kabul etmesini istiyorlardı(Yazır, IV/17-18).

Bu kıssada, Firavun ve yardımcılarının Hz. Musa'ya karşı gelmelerinde de bazı hususlar göze çarpmaktadır. Kendisini yalnızca Allah'a kulluğa ve zulümden vazgeçmeye davet eden Hz. Musa'ya, Firavun'un verdiği tepki geçerli gerekçelere dayanmıyordu. “Dininizi değiştirecek, sizi yurdunuzdan edecek, fesat çıkaracak ve bölücülük yapıyor” gibi mesnetsiz iftiralarla Hz. Musa karşı karşıya bırakılıyordu. Oysa öyle bir iddiası da yoktu. Hâlbuki onu suçlayanlar, ordusu, gücü ve danışma kurulu olan ve ilahlık iddia edecek kadar azgın bir azınlıktı. Aslında onların Hz. Musa'ya karşı çıkmaları, iktidatlarını ve onun sağladığı nimetleri kaybetmekten korkuyor olmalarıydı. Hz. Musa'nın getirdiği mesajlarla toplum uyanırsa bu onlar için bir yenilgi olacaktı. Buna binaen Hz. Musa'yı ve getirdiği mesajları, sömürdükleri toplumun nezdinde küçük düşürecek ve hakikati bulandıracak her tuzağı deniyorlardı.

4.4.5. Yahudilerin Hz İsa'ya Karşı Mekri

Yüce Allah her topluluğa bir uyarıcı göndermiştir. Neredeyse bütün peygamberler mensubu oldukları kendi kavimlerine gönderilmişlerdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bazı kavimlere bir peygamber gönderilmişken bazı kavimlere de birden fazla peygamber gönderilmiştir. Milattan hemen önce İsrailoğullarına Zekeriya peygamber gönderilmiştir. Hz. Zekeriya hayattayken Hz. Yahya ve Hz. İsa aynı topluma gönderilmiş peygamberlerdendir. Hz. İsa Mesih henüz diğer peygamberler İsrailoğullarının içindeyken “Resul” olarak görevlendirildi. Kendisine Tevrat'ı doğrulayıcı yeni bir kitap olan İncil nazil oldu. Gelişi çok farklı ve mucizevi olmasına rağmen kavminin azgınları tarafından tepki ve inkârla karşılandı. Sözde Tevrat hükümlerine sınıksıkı sarılıp bununla yaşadığını iddia eden Yahudiler, Tevrat'ı tasdik etmesine rağmen Hz. İsa'ya indirilen kitabı, dinlerini koruma adına İsa Mesih'i ve gelen vahyi inkâr ettiler(Bkz; Mâide, 5/46). Lakin bu iddialarının içinin boş olduğunu kendileri de biliyorlardı.

İsrailoğullarının Hz. İsa'ya karşı olan tepkilerinin birkaç maddeyle beyan etmek yeterli olacaktır. Genel olarak bakıldığında Hz. İsa'yı peygamberliği ötesinde bir vasıf yüklenmiştir. Normal bir beşer olmanın dışında metafizik bir nitelikle vasıflandırılarak insanlar ondan uzak tutulmaya çalışılmıştır. Allah'ın elçisine karşı sergilenen bu davranışlar zahiren sevgi ve yücelik atfetme olsa da perde arkasında ilahi vahyin hayata dokunmasını engelleme gayesi taşımaktadır. Tabi bu engelleme, çıkarları tehlikeye giren kâhinler, din adamları ve yöneticiler tarafından tezgâhlaniyordu. Çünkü doğru bir inanç ve dinin insanlarca kabul edilmesi nemalandıkları bütün şer ağaçlarının kökünü kesecektir.

İsrailoğullarının arasında kurtarıcı Mesih'in gelmesiyle ilgili kesin bir kanaatin olması, zulüm ve hileyle insanları sömüren azgınları tedirgin ediyordu. Bu yüzden Mesih olma ihtimaliyle dünyaya gelecek her kimse için mutlaka bir tuzak kurmaları gerekiyordu. Mesih gelse bile toplum ona iman etmeden önce insanlar nezdinde Mesih'i değersizleştirip uyulmaması gereken bir kişi konumuna düşürmek istiyorlardı. Aynı dönemde yaşayan iffetli Meryem'in olağandışı gebe kalması, sinsi karakterli Yahudi din adamlarının uykularını kaçırıyordu. Bu durum Mesih'in gelebileceğini hissettiren bir delil olarak görüldü. Olağan dışı ve mucizevi bir şekilde babasız dünyaya gelmesini ve henüz kundaktayken insanlarla konuşmasını doğru okuyamayarak, iftira yoluna sapıp onun gayri meşru olduğunu iddia ettiler. Hz. İsa'nın engellenmesi için Meryem'e iftira etmeleri kurultuzaklardan (Mekr) biridir. Yüce Allah, Hz. İsa ve Meryem'in uğradıkları iftiraları ve kavmiyle olan mücadelesini Kur'an'da bildirmektedir.

“Melekler demişti ki: Ey Meryem! Allah seni, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor; adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir; dünyada da, ahirette de yüzde (şerefli) ve (Allah'a) yakın olanlardandır. Beşikte ve yetişkinlikte insanlara konuşacak ve iyilerden olacaktır. Dedi ki: Rabbim, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur? Allah, böylece dilediğini yaratır, bir şeyin olmasını istedi mi, ona ol der, o da olur, dedi” (Âl-i İmrân, 3/45-47,59).

“Benim nasıl çocuğum olur, bana bir insan eli dokunmadı ve ben iffetsiz de değilim. Nihayet ona gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu, bir hurma dalı(nın altı)na getirdi. “Keşke bundan önce ölseymdim, unutulup gitseydim.” dedi. Meryem bebeği kucağında kavmine getirdi. Kavmi ona “Ey Meryem, sen, tuhaf bir iş yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü bir adam değildi, annen de fahişe değildi, (sen ne yaptın böyle?) dediler. “(Meryem) çocuğu gösterince “Beşikteki çocuk nasıl konuşur” dediler. (Çocuk): Ben Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı verdi, beni peygamber olarak seçti. Beni bulduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti. Beni anneme iyilik eder kıldı. Beni başkaldıran bir zorba yapmadı. Doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırılacağım günde bana selam olsun, dedi” (Bkz; Meryem, 19/18-34; Enbiyâ, 21/91).

Hz. İsa'nın mucizevi doğumu ve henüz kundaktayken konuşarak peygamberliğini ilan etmesi inkârı mümkün olmayan bir hakikattir. İsrailoğullarının önde gelenleri bu mucizevi hakikatleri sabote etmeye yeltenseler de insanlar nezdinde kabul görmeyeceği açıktı. Onun için daha farklı bir yolla hakikati ortadan kaldırmaya giriştiler. Bu yeni yol haritası kurguladıkları yeni bir tuzak ile kendini gösterdi.

Hz. İsa'nın peygamberliği reddedilemeyecek mucizevi bir hakikattir. İnsanlar nezdinde de durumun böyle olduğunun farkında olan müfteri ve münkirler, O'nu yücelterek ve ilahlaştırarak insanın idrak edemeyeceği ve örnek alamayacağı bir konuma çıkarttılar. Bundan dolayı İsa'yı insanüstü ve ulaşılamaz bir varlık olarak görüp O'nu kutsamaktan öteye geçemediler. Bu durumla ilgili Kur'an'da şöyle bildirilmektedir; *“Allah ancak Meryem oğlu Mesih'tir”, “Allah, üçün üçüncüsüdür”* dediler (Bkz; Mâide, 5/70-75,117). Barnabas İncilinde ise konuyla ilgili olarak şu ifadeler geçmektedir; Hz. İsa kendisine, *“Sen Allah'ın oğlu Mesih'sin”* diyen Petrus'a kızarak *“Defol, ayrıl benden. Çünkü sen, şeytansın ve beni günaha sokmaya çalışıyorsun”* dedi ve havarilerine de dönerek *“Eğer sizde böyle düşünüyorsanız yazıklar olsun”* dedi (Barnabas, 70/157). Buna rağmen Hz. İsa'yı olduğundan farklı göstererek Allah'ın kendisine lütfettiği mucizelerinin, bir nimet olarak değil de Hz.

İsa'nın kendiyüceliğinden ve ilahlığından dolayı gerçekleştiği yanlışını düştüler. Böylece Allah'ın itaat edilsin ve örnek alınsın diye gönderdiği peygamberden ne ahlak ne de örneklik alamadılar.

İsrailoğullarının kurguladıkları bir diğer tuzak ise Peygambere gönderilmiş vahye karşı gelerek ve kendisini öldürmeye teşebbüs etmektir. Bunlar da önceki kavimlerin peygamberlerine gösterdiği tepkiye benzer bir tutum sergilediler. Onun getirdiği delillere, *"bu açık bir büyüden başka bir şey değildir"* (Mâide, 5/110) dediler. *"Ona tuzak kurdular"* (Âl-i İmrân, 3/54; Bkz; Mevdûdî, II/103-104). İsrailoğullarının kâhinlerinin ve din adamlarının tuzak kurmalarının ve ilahi vahye karşı çıkmalarının temelinde sömürü ve menfaatleri vardır. Daha öncede dinlerini ve Tevrat'ı kazanç elde etmek adına kendi lehlerine tahrif etmişlerdi. Bundan dolayı hak bir mesajla gelen Hz. İsa'yı açık ve kesin bir dille inkâr ediyorlardı. İnsanların gafletten uyanmamaları için peygamberi eleştirmekte ve halkın gözünde küçültmeye çalışmaktaydılar. Bu hak daveti engelleyebilmek adına dönemin kralını tahrik etmeye çalıştılar. Gayeleri iktidar hırsına sahip kralı ve yönetimini peygambere karşı kışkırtmaktı. Yalan ve iftiraya başvurarak peygamberin yönetimi ele geçirmek istediğini söyleyerek Hz. İsa'yı ve yönetimi karşı karşıya getirmeye çalışıyorlardı. Tarihi vukuatlar bu konuda başarılı olduklarını görmekteyiz. Ayetler onların genel durumlarını şöyle açıklamaktadır:

"Onlardan çoğunun haram işlerde, düşmanlıkta ve haram yemede koşuştuklarını görürsün. Ne kötüdür yaptıkları!"

"Rabbâniler ve ahbar onları haram olan sözlerinden ve haram yemelerinden nehyetmeli değil miydi? Ne kötüdür işledikleri!"

"İsrailoğullarından küfredenler, Davud ve Meryemoğlu İsa'nın diliyle lanetlendiler. Bu, isyan etmelerinden ve aşırı gitmelerindendi. Yaptıkları kötülükten vazgeçmiyorlardı. Ne kötüydü yaptıkları!" (Bkz; Mâide, 5/62-63, 78-79).

"Ey iman edenler, Ahbar ve Ruhbandan çoğu, insanların mallarını batıl olarak yerler ve Allah'ın yolundan alıkoyarlar" (Tevbe, 9/34).

Lakin Hz. İsa bu güruhun hakkı batılla kirl ettiklerini, Allah'ın ayetlerini tahrif edip kendi çıkarları uğruna bir din uydurduklarını ortaya çıkarmıştı. Rezilliklerini ortaya çıkaran bu durum karşısında öfkeleri bir kat daha artmıştı. İncil'de de Hz. İsa'nın onlara karşı mücadelesini ve tepkisini görmekteyiz.

"Din bilginleri ve Ferisiler Musa'nın kürsüsünde otururlar. Bu nedenle size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin ama onların yaptıklarını yapmayın. Çünkü söyledikleri şeyleri kendileri yapmazlar."

"Ağır ve taşınması güç yükleri bağlayıp başkalarının omuzlarına koyarlar da kendileri bu yükleri taşımak için parmaklarını bile kıpırdatmak istemezler." "Yaptıklarının tümünü gösteriş için yaparlar. Örneğin, muskalarını büyük, giysilerinin püsküllerini uzun yaparlar."

"Şölenlerde başköşeye, havralarda da en seçkin yerlere kurulmaya bayılırlar." "Meydanlarda selamlanmaktan ve insanların kendilerini "Rabbi" diye çağırmasından zevk duyarlar."

"Yeryüzünde kimseye "Baba" demeyin. Çünkü bir tek Babanız var, o da göksel babadır."

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Göklerin egemenliğinin kapısını insanların yüzüne kapıyorsunuz; ne kendiniz içeri giriyorsunuz ne de girmek isteyenleri bırakıyorsunuz!"

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Tek bir kişiyi dininize döndürmek için denizleri ve kıtaları dolaşırsınız, dininize döneni de kendinizden iki kat daha cehennemlik yaparsınız."

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Siz nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını verirsiniz de Kutsal Yasa'nın daha önemli yönleri olan adalet, merhamet ve sadakati ihmal edersiniz."

"Ey kör kılavuzlar! Küçük sineği süzer ayırır, ama deveyi yutarsınız!"

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Siz dıştan güzel görünen, ama içi ölü kemikleri ve her türlü pislikle dolu badanalı mezarlara benzersiniz."

“Dıştan insanlara doğru kişilermiş gibi görünürsünüz ama içte ikiyüzlülük ve kötülükle dolusunuz.”

“Sizi yılanlar, engerekler soyu! Cehennem cezasından nasıl kaçacaksınız?”(Bkz; Matta, 23/ 1-7, 13-15, 24-36).

Hakikati görüp Allah’ın resulüne iman etmek yerine saltanatlarını sarsan Hz. İsa’ya savaş açmayı kendilerine hak sayıyorlardı. Kendilerini hakkın koruyucuları gösterip peygamberi bozguncu göstermeye çabalıyorlardı. Nihayetinde Hz. İsa’yı ortadan kaldırmayateşebbüs ederek O’na tuzak kurmuşlardı.Onu öldürmek için planlarını yapmışlardı. Bu yollaHz. İsa’yıöldürüp davetinin de sonunu getireceklerdi. Çünkü esas olarak düşman gördüklerive yok etmek istedikleri Hz. İsa değil onun getirdiği Tevhidve kitaptı.Bunu yapmak için ise mekre başvurmuşlardı(Yazır, II/331).

Bu mücadeleye dair Kur’ân’da ve İncillerde, Hz. İsa’ya ve davetine karşı sergilenen tuzaklaraçık bir şekilde anlatılmaktadır. Yahudilerin peygamberi öldürme ve davetini boşa çıkarma çabalarının altında diğer kıssalara benzer hususlar görülmektedir. Başkahinler, ferisiler ve yazıcılar Tevrat ile gelen dini çıkarları uğruna tahrif etmekte ve ondan kazanç sağlamaktaydı. Bunların bu tahribatlarını Hz. İsa, hakkı göstererekaçığa çıkarmaktaydı. Diğer bir ifadeyle “siz sineği süzer deveyi yutarsınız” gibi sözlerle dini kullanarak palazlananları ortaya çıkarmaktaydı.

Sonuç olarak İsrailoğullarından, iktidar nimetinden faydalananlar, gelecek kaygısı, ata kültürü, mevcut din anlayışı, iktidar ve toplum adına tehlike ve yıkım çanları çalarak Hz. İsa’ya ve getirdiği mesajlara karşı çıkmışlardı. Vahyi yok etmek için çeşitli mekr/tuzaklar kurmuşlardı(Toprak, 113). Ancak bütün bunlara rağmen Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi veya öldürülmesi gibi tuzaklarla yüz yüze getirilmiş olmasına rağmen tuzakları boşa çıkmıştı.

4.4.6. Hz.Muhammed ve Müşriklerin Mücadelesinde Mekr

Son peygamber Hz.Muhammed (s.a.s) kendinden önceki nebiler gibi aynı mesaj ve gaye ile gönderilmiş bir elçidir(Bkz; Bakara,2/252; Âl-i İmrân, 3/144; Nisâ, 4/79, 174). Kur’ân’da kıssaları anlatılan peygamberlerin küfürle mücadelesinde gördükleri ve karşılaştıkları tepkilerle Hz. Muhammed (s.a.s) de karşılaşmıştır. Bu benzer durumların tarihi dönemlerin değişmesine rağmen tekrar etmesi, insanın taşınmış olduğu karakteristik niteliklerin hiç değişmediğini göstermektedir. Bir şair şiirinde hayatı, “bakışa göre değişen bir hercümerç veya nizam” olarak değerlendiriyor. Yaşanan olaylara dair duygu ve düşüncesini şu sözlerle özetliyor: “Söylenmedik ne kaldı şu gök kubbenin altında, Eğer yaşanan olayları önemsiyorsak, bilmeliyiz ki ayrıcalıklarla aynı olaylar yaşanmış çok az farklılıklarla aynı olaylar yorumlanmıştır.”(Ünaldı, 106).

Geçmişten bugüne yaşanan olaylara baktığımızda her konunun, bütünüyle aynı olmasa da umumi bir tekerrürünü görmekteyiz. Mekr kavramının anlam serüvenine baktığımızda, aynı benzerliğin olduğu görülmektedir. İtirazlar, entrikalar, öneriler, kıskırtmalar, karşı koyuşlar vs. yaşananlar hep benzerdir. Bu benzerliklerine rağmen her peygamber kıssasında insanların ve toplumların benzer yönlerinden ziyade zaafalarını ve yanlış adımlarını müşahade etmekteyiz. Dolayısıyla Hz. Muhammed’e karşı yapılan Mekr/tuzak/hile olaylarını değerlendirdiğimizde konuya dair farklı davranışların sergilendiğini müşahade etmekteyiz. Özellikle de münafıkların hile ve tuzaklarının önceki kavimlerin tepkilerinden farklı olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Mekr kavramı hakkında değerlendirme yapılacak her konunun kaynağına inmek ve geçmişinden yola çıkmak elzemdir. Her ne kadar Kur’ân vahyinin inişi ve Resulün gelişi bize göre asırlarca önce ise de o günkü bir olayı kavramak için o günün geçmişine bakmak gerekir. Bunun için peygamberlikten önce Arap bölgesindeki inanç ve düşünce sisteminin ana hatlarıyla özetlenmesi, münkirleri peygambere karşı Mekr kurmaya sevk eden fiilleri ve sebepleri doğru tahlil açısından önemlidir.

Hz. İbrahim’in Hacer ve İsmail’i Kabe’nin temelini bulduğu yere yerleştirmesiyle beraber o bölgede bir yerleşke oluştu. Zamanla başka kabileler buraya yerleşerek Mekke şehrini meydana getirdi. Bu şehrin ilk doğuşu Hz. İbrahim ile beraber Tevhid inancı ile gerçekleşti. Dolayısıyla Mekke, temeli

tevhid olan güvenilir bir beldeydi. Lakin İbrahim'den sonra gaflete düşen insanlar çıkarları ve menfaatleri gereği Tevhid inancını tahrif etti. Mekke'ye putlar getirilerek Tevhid inancı, şirke ve putperestliğe dönüştürüldü. Peki, nasıl olur da bir toplum bütünüyle zıt olan bir inanca evirilebilir? Bu evirilmenin sebeplerinin başında insanların bir ilaha yönelme arzusu gelmektedir. Fıtrattan gelen bu duygunun güdüsel kuvvelerine baktığımızda çeşitli etkenlerle karşılaşmaktayız. Bu etkenlerden ilki; insanın, ihtiyacını giderecek dua ve isteklerine cevap verebilecek bir ilaha gereksinim hissetmesidir. İnsanın kendi cahilliğinden ötürü tüm ihtiyaçlarını bir ilahın gidermeyeceği yanılgısı, onu birden çok tanrıya tapınmaya sürüklemiştir. Tapındıkları bu ilahlar ise güç simgesi olabilecek cisimlerden müteşekkildir. Buna rağmen en tepede de Allah inancı vardır. Ve putlara, Allah'a yakınlaştırsınlar diye tapınıyorlardı (Zuhayli, XII/245-248). "... Biz bunlara (putlara, ilahlara), sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar, diye tapıyoruz..." (Zümer, 39/3). Ayeti bu hususa dikkat çekmektedir. Tapındıkları bu putlar bir hayvan figürü olmanın yanı sıra geçmişte yaşamış ve belli yönleriyle öne çıkmış atalarının figürleri de olabilmektedir. Putperestliğin tarihine bakıldığında ilahlaştırılan bu putların salih kimselerin heykelleri de olabildiği görülmektedir (Sâbûnî, 309-312). Konuyla ilgili olarak bir Hadis-i Şerif'te Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmektedir: "*Allah'ın Resulü ve fatına yakın hastalandığında hanımlarından bazıları "Mariyete" isminde bir kiliseden bahsettiler. Ümmü Seleme ve Ümmü Habibe, hicret dolayısıyla Habeşistan'a gittiklerinde orada bir kilise görmüşlerdi. Kilisede gördüklerini ve içindeki suretleri anlattılar. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (s.a.s) başını kaldırarak "Onlardan salih bir kişi öldüğü zaman onun yanı başında bir tapınak yaparlar ve içine de ölen kişinin suret ve heykellerini koyarlar. Kıyamet günü onlar, şanı yüce olan Allah katında yarattıklarının en şerlisidirler" buyurdu*" (Buhârî, Libâs, 48, 54; Müslim, Libâs, 16, 18; Nesâî, Zînet, 13). Müşriklere göre, ölen bir kimsenin iyi yanlarını mübalağa etmek ve kutsamak normal bir durumdu. Dolayısıyla ölen bir kimsenin geride kalan yakınları tarafından ilahlaştırılması ve putlaştırılması kaçınılmazdı. İlahlaştırmaya ve putlaştırmaya dair diğer bir etken; insanın, müsebbibini kavrayamadığı çok kuvvetli ve mahlûka göre olağanüstü tabiat olaylarına karşı çaresizlik hissetmesidir. Zira insan kudretinin çok ötesinde gerçekleşen ve nâsı etkileyen bu olaylar tedirginlik, endişe ve korkuya sebep oluyordu. Bu korku insanları daha güçlü birine sığınma ihtiyacı doğurmaktaydı. Şayet kişinin ruh hali yeterince dayanıklı değilse acı çekmek ve faciayı yaşamak sürpriz olmazdı. Böyle durumlarda olayın gerçek yaratıcısı olan Allah'a yönelmek yerine yaratılmış olan tabiat kuvvetlerine ve cisimlere tapınmaya yöneliyorlardı. Konuya ilişkin bir diğer etken ise Allah'ı ve bir olduğunu hakkıyla bilip insanları uyandıran bilginlerin olmamasıydı. Allah'ın varlığına ve birliğine inanan hanifler varsa da toplumu uyandıracak ve uyaracak bir etkiye sahip değillerdi (Derveze, IV/78-79). Bölgede yaşayan Yahudiler de her ne kadar tevhid anlayışına sahip gözükseler de aslında dinlerini tahrif etmiş ve şirk bulaştırmışlardı. Allah'a ait vasıfları insana indirgeyerek ve Üzeyr Allah'ın oğludur diyerek şirk koştular. İsrailoğullarını üstün gören ırkçı söylemleri dinlerine de yansımış ve sadece kendilerine ait olduklarını iddia ettikleri "Milli Tanrı" inancı uydurmuşlardı. Dolayısıyla Yahudilerin insanları tevhide çağırmaları bir yana dursun isteyen bir kimse Yahudi bile olamıyordu. Bu durumda insanlara selamet ve güven verecek bir ilahı anlatmaları mümkün değildi. Hakkı söylemeye ihtimal olan diğer topluluk ise Hristiyanlardı. Onlar da sözde Hz. İsa'ya olan sevgilerinden dolayı onu yüceltmek istediler. Bu yüceltmenin sonucunda tasavvurlarındaki tanrıları çocuk edindi ve meleklerde ilahlık makamına sözüm ona terfi etti. Tevhidi teslis inancı ve kutsal ayinlerle çok tanrıcılığa dönüştürdüler. Hristiyanlar da Yahudilerin aksine bir insanı ilahlık vasfına çıkararak İsa Allah'ın oğludur diyerek şirk koştular ve kâfir oldular. Dolayısıyla bunlardan sağlıklı bir Tevhid anlayışı sâdır olmayacağı kesindir. Nitekim İlahi bir sünnetullah gereği inanç, doğruluğu ayırt edilemeyecek düzeyde tahrif olunca yeni bir elçi görevlendirilmiştir. İslam ile beraber insanlar berrak bir tevhid inancıyla kuşanınca çevresindeki olayları sorgulamaya başladılar. İslam'ı kabul eden ilk Müslümanlar, nereye döndülerse hak inancın bağlamından koparılarak tahrif edildiğini gördüler. Tevhidi ve hakkı gören müslümanlar bu hakikate sınırsız sarıldılar. Lakin münkirler buna engel olmaya çalıştı. Bu engellemeyi yapan Araplar, sürekli komşuları tarafından cesaretlendiriliyorlardı. Bunu yapanlar ise Kâbe'deki putları satarak gelir elde

eden Bizanslı komşularıydı(İbn Hişam, I/79).

İslam'dan önce Arapların dini hayatı genel olarak heva ve heveslerin esareti altında şekillenmiştir. Arapların cahiliye dönemindeki çirkin davranışlarına kaynaklarda “Arapların ayıpları” (Mesâlibü'l-Arab) denilmektedir. O dönemde yaşayan Arapların hepsi olmasa da çoğu bu kötü işleri yapmaktadır. Bu kötü hasletlerin başında ise cahiliye asabiyeti, içki, fuhuş, kumar, gasp, kibir, intikam arzusu, hırsızlık, kan dökme, riba, yetim malı yeme gibi şeyler gelmektedir. Güncel bir kavramla ifade etmek gerekirse hedonist bir anlayış hâkimdi. Bu bölgede yaşayan bir kişi materyalist ve şehvetperest birhayatı önceleyen,Kur'ânî ifade ile hevasını ilah edinen karaktere sahiptir. Arabistan bölgesi çöllerin olduğu bir yerdir ve bu çöllerde yaşamak bir hayli zordu. Bu zorluklar da nefsi azdırıp şehvet katacak şarap, kadın ve şiirle kolaylaştırılmaya çalışılıyordu. Evlat sahibi olmak, birden fazla eş edinmek, arkadaş ortamları, develer ve atlar, koyun ve keçi sürüleri, yüklü altın kazandıran ticaret, yağmalar ve kadın mutlu bir hayatın olmazsa olmazıydı(İbn Kuteybe, I/358).Diğer bir yönelim ise günümüzdeki anlayıştan farklı bir anlayışa sahip romantizmdir. Araplarda bu mürüvvet, cesaret ve cömertlik değerleri olarak ifade edilirdi. Bunlarda romantizmin, savaşta cesurluk, yoksullukta bile misafirperverlik ve güzel söz söyleme sanatını kapsadığı görülmektedir(Farukî, 80). İçinde bulundukları bu düzen ve anlayış güçlülerin korumaya çalıştığı bir sistemdi. Bu saltanatın öylece devam etmesi ve herkesin kendi konumunu yükseltmesi için arada bir kabile savaşları bile olurdu. Çıkarları ve zenginliği tehlikeye giren bir kabile her şey yapabilirdi. Böyle bir topluma gönderilen Hz. Muhammed(s.a.s) tevhide davet emrinden sonra tepki almaya başladı. Çünkü bu davet Mekkeli aristokratların bu düzenini yerle bir edecek bir davetti. Üstelik zengin ve güçlülerin aksine mazlumun ve fakirin hakkını gözetken bir çağrıydı. Bu davetin karşılık bulması ve gündün güne güçlenmesi müşriklerin buna karşı tedbirler almasını gerektirdi. Bu tedbir ve tuzaklar şiddetlenerek devam etti. Müşriklerin bu mekr/tuzaklarını birkaç örnekle aktarmak tasnifini yapabilmeyi sağlayacaktır.

Diğer peygamberlerde olduğu gibi peygamberimiz Hz. Muhammed'e karşıda müşrikler ve münafıklar tarafından tuzak ve hileler kuruldu. Bunların başında vahyin anlaşılmasını engellemek ve okunup dinlenmesine mani olmak gelmektedir. Çeşitli kötü yakıştırmalar yaparak insanları uzaklaştırmaya çabaladılar. Gelen vahye “Muhammed'in uydurması, şiir, büyü ya da eskilerin masalları” şeklinde iftiralar atıyorlardı(Bkz; Hakka, 69/42; Tur, 52/29; Yasin, 36/69; Hakka, 69/41). Kimi zaman ayetlerin yerine lehve'l hadisi(Lokman, 31/6).satın alıyorlardı.Perslilerin uydurma hikâyelerini anlatıyor ve zihinleri bulandırmak için rakkase kadınlar getirerek topluma sefih bir hayat dayatıyorlardı(Vahidi, 391; Alûsi, XI/67). Bu yolla insanların ilgisini farklı bir yöne çekerekvahyin işitilmesini, anlaşılmasını ve peygamber iman edilmesini engellemiş oluyorlardı.

Müşriklerin entrikalarından bir diğeri ise direkt peygamberin konumuna, hayat şartlarına ve varlığına karşı uygulamaya çalıştıkları tertiplerdir. Hz. Muhammed'in fakir, yetim ve öksüz oluşunu peygamber olarak seçilemeyeceğini iddia etmişlerdi.Kur'ân'da müşriklerin bu çabası ve söylemi farklı ayetlerde bildirilmektedir.

“Allah bunu mu elçi olarak göndermiş?”(Furkan, 25/41). *“Bu Kur'ân iki kentten, büyük bir adama indirilmeli değil mi?”*(Zuhruf,43/31).*“Sizin tanrılarınızı diline dolayan bu mu?”*(Enbiyâ, 21/36). *“O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır.”*(Tevbe, 9/61).*“Busizi, atalarınızın taptığından döndürmek isteyen adamdan başka bir şey değildir.”*(Sebe', 34/43).Müşriklerin burada belirtilen bu söylemlerinin temel gayesi peygamberi insanlar nezdinde küçük düşürmek ve kıymetsiz göstermektir. Buna rağmen ona olan rağbet her geçen gün artıyordu. Özellikle Mekke'nin ileri gelenlerinden biri ona iman ettiğinde öfkeleri artıyordu. Hz. Muhammed'i bu konuma layık görmüyor ve iman etmeyi içlerine sindiremiyorlardı. Bakıldığında bu davete karşı, belli bir konum ve güce sahip olan kimseler tarafından tepki verildiği görülmektedir. Bu kimselerin konum ve statülerinikaybetme endişesi,onları bu tür davranışlara ve tuzaklara sevk etmektedir.Bu kimselerin başında Ebu Cehil gelmektedir. Hz. Muhammed(s.a.s) peygamberliğini ilan edip insanları İslam'a davet etmeye başlayınca Ebu Cehil; *“Abdimenaf oğulları bizimle şerefte yarışa tutuştular, sonunda tam eşit iki at gibi baş başa olduğumuz*

bir sırada, “Bizden bir nebi var, ona vahyolunuyor.” dediler. Vallahi, ona geldiği gibi vahiy, bize de gelmedikçe biz ona asla inanmayız ve tabi olmayız” diyerek tepki gösterdi(Yazır, II/449).Diğer bir müstekbir olan Velid b. Muğire ise “Peygamberlik hak/gerçek olsaydı kesinlikle ben ona senden daha layığım çünkü ben yaş bakımından senden daha büyük, mal bakımından da senden daha zenginim” diyerek tepkisini ortaya koydu(Beğavi, II/439).Bunların tepkilerini Yüce Allah bir ayette şöyle haber vermektedir: “Onlara bir ayet gelince Allah’ın Resulüne gelen şeyin benzeri bize de gelmedikçe asla inanmayız, dediler”(En’âm, 6/124).

Ayetlerden ve tarihi rivayetlerden anlaşıldığı gibi nübüvveti Abdullah oğlu Muhammed’e yakıştıramıyorlar. Kureyş’e göre toplumda her bakımdan önde gelen kimseler olarak kendilerini peygamberliğe daha layık görüyorlardı. Oysa “*Peygamberliği kime vereceğini Allah iyi bilir*”(Âl-i İmrân, 3/74; En’âm, 6/88; İbrahim, 14/11; Nahl, 16/2; İsrâ, 17/55). İşte bu şekilde Velid b. Muğire ve Ebu Cehil gibi insanlar Muhammed’i, kendisine peygamberlik verilemeyecek kadar basit ve düşük bir kişilik olarak topluma arz ediyorlardı. Bu ise onların en büyük tuzaklarından birisiydi. Çünkü bile bile böyle davranıyorlardı.

Müşriklerin diğer bir tuzağı ise peygamberlerini katleden İsrailoğulları gibi peygamberi öldürmektir. İslam karşıtları peygamberimizin davetine engel olunamayacağını anlayınca direkt kendisini öldürmeye teşebbüs ederek tuzak kurmuşlardır. Öldürmeye kalkışma olayı farklı zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Münkirler tüm taraflarla beraber bu tuzak ve hileye kalkışmışlardır. Küfür tek millettir sloganının tezahürü olarak Yahudiler, münafıklar ve müşriklerin ileri gelenleri birleşerek güç birliği sağlamışlardır. Bu hususa dair bilinen en açık örnek hicret zamanında gerçekleştirilmeye çalışılan mekr olayıdır. Daru’n Nedve’de bir araya gelen müşrikler Hz. Muhammed’i nasıl öldürebileceklerine dair istişarede bulunarak tuzakları ile ilgili fikir birliğine varmışlardır. Bu olayın gerçekleştirilme, tuzak ve hilelerinin boşa çıkma süreci günümüze kadar ulaşmıştır. Bu hadisenin günümüze kadar gelmesi münkirlerin tuzak ve hilelerinin ibret verici bir şekilde bertaraf edilmesinden dolayıdır. Peygambere yönelik uygulanmaya çalışılan bu kötü mekr, insanlık ve dünya var oldukça iyi ve kötü arasındaki mücadelenin devam ettiğinin en bariz örneğidir. Bu hadisenin ayrıntılarını aktarmak konuyu idrak etmek açısından faydalı olacaktır.

Mekke Hz. İbrahim’den bu yana kutsal kabul edilen bir şehirdir. Her yıl insanlar hac dolayısıyla buraya ziyarette bulunur ve ciddi bir ticari kazanç sağlardı. Hz. İbrahim’den sonra insanlar hak dini tahrif etmiş ve Mescid-i Haram’a putlar getirilmişti. Her kabile kendine ait putlar edinmişti. Bazı putlar da büyük ilahlar olarak kabul görmüştü. Her yıl gerçekleştirilen hac ziyaretiyle müşriklerce elde edilen kazanç pay ediliyordu fakat bundan sadece müstekbirler faydalanıyordu. Mekke’deki bu şirk inancı ve düzeni devam ettiği sürece saltanatlarının devam edeceğine inanıyorlardı. Lakin kitap ehlinin gelmesini beklediği son peygamber gelince saltanatları yok olacaktı. 610 yılında Kureyş’ten biri olarak peygamber olarak görevlendirilen Hz. Muhammed ile beraber saltanatları sarsılmaya başladı. Peygambere vahyedilen “Yakınlarından başlayarak insanları uyar.” ilahi emriyle birlikte peygamber insanları şirki terk edip tevhit dinine inanmaya davet etti. İlk etapta bir yetim olan Hz. Muhammed’i küçük görmüş ve bu daveti geçici bir çağrı olarak nitelemişlerdi fakat vahyin çağrısı ve etkisi her dinleyeni etkiliyordu. Davetin akli başında insanlar tarafından kabul görmesine rağmen ileri gelenler tarafından reddedilmesi diğer zayıf insanların da sinmesine neden oldu. Son derece makul olan bu davet müstekbirlerin taassup ehli olmalarından ve çıkarlarının tehlikeye girmesinden dolayı tepki ile karşılandı. Vahyin insanlar üzerindeki etkisini gören müşriklerin ileri gelenleri çareler aramaya ve bu daveti engellemeye çalıştı. Yıllarca devam eden engelleme çabası fayda vermeyince öfkeleri doruğa ulaştı. İlahi daveti engellemek için kesin çözüm olacak bir plan bulmak ve uygulamak amacıyla toplanan Kureyş’in müstekbirleri, peygamberi tecrit etme veya sürgün etme fikrini görüştü. Lakin tecrit etmenin veya sürgün etmenin bu çağrıyı engelleyemeyeceği genel kabuldü. Öfkenin büyüklüğü daha büyük ve etkili tuzaklar kurmaya sevk etmişti. Öldürmek hepsine göre en makul yoldu. Ancak Haşimoğullarından çekindikleri için kimse böyle bir şeye kalkışmaya cesaret edemiyordu. Sonuç olarak “Onu her kabileden bir kişi toplu ve tek

vuruşla öldürsün.” görüşünde anlaştılar(İbn Kesir, VII/3281-3284). Bu plan ile Hz. Muhammed’in kabilesi bütün Kureyş ile savaşmaya kalkışamayacaktı. Bu rivayetle ilgili olarak ilginç olan bir başka husus ise “Şeytan” olduğu belirtilen bir ihtiyarın da orada hazır bulunmasıdır. Necidli şeytan olduğu da söylenen bir ihtiyar, öne sürülen ilk iki görüşü şu şekilde reddediyor: “Eğer bunu yaparsanız(tecrit ve sürgün) sonunda sizi topraklarınızdan çıkarır ve büyüklerinizi öldürür.”(Yazır, IV/131).

Müşriklerin ve ehli kitabın Hz. Muhammed’e(s.a.s) karşı kurguladıkları Mekrin, önceki peygamberlere kurulan Mekre benzer yapıda ve mahiyette olduğu görülmektedir. Peygamberliğe seçilmesiyle beraber Mekke'nin aristokratları toplumdaki üstün olma konumunu kaybetme korkusuna kapıldılar. Bu korku yersizde değildi. Bununla beraber kitap ehli de Araplara karşı vahye dayalı bir üstünlük taşıyordu. Yeni peygamberin gelmesiyle beraber ehli kitap bu üstünlük konumunu kaybetti. Bundan dolayı vahye dayanarak elde ettikleri toplumsal konumları, sosyal ve ekonomik çıkarları günden güne tükenip bitti. Dünya hayatının vazgeçilmez nimeti olarak gördükleri bu güç araçlarının kaybı onları Allah’ın elçisine tuzak/mekr kurmaya sevk etti. Bunu bariz bir şekilde ortaya koyan birçok mekr olayının günümüze rivayet edildiğine rastlamaktayız. Bu rivayetlerden biri, Yahudilerin önde gelen isimlerden Ka’b b. Eşref ile ilgili bir rivayettir. Ka’b b. Eşref kinini ve içindeki fitneyi açığa şöyle vuruyor; “Biz ancak ıslah edicileriz. Muhammed’in aleyhinde mücadele ederek onun kavmine yardımcı oluyoruz. Çünkü biz Araplardan korkmadığımız hususta Muhammed’den korktuk. Biz, dinimizin konusunda onlarla hiçbir tartışmaya girmeden nesiller boyu beraberce yaşıyorduk. Zira onlar bizi inançlarına davet etmiyorlardı. Ayrıca üzerinde bulunduğumuz inancımızı bâtil ve zelil görmüyorlardı. Bilakis bizi sosyal yönden evlat, mal ve ilimde kendilerinden üstün görüyorlardı. Dinimizi onlara telkin etmemizi de kötü görmüyorlardı. Fakat Muhammed’e gelince o, dinimiz konusunda yoldan çıktığımızı söylüyor, atalarımızın kitabımızı tahrif etmesiyle bizi delalette görüyordu. Nebileri kanunsuzluk yapma, anlaşmaları bozma, öldürme ve haram yeme gibi hususlardan dolayı geçmişimizi karalıyordu. Eğer müşriklere karşı davetinde başarılı olursa Araplar üzerinde etkili olacak ve onların inancımıza ve üstün konumumuza itibarı kalmayacaktır. Eğer ona tâbi olup ahbine bağlanırsak bize ihanet etmez ve bizimle savaşmaz. Dolayısıyla toplum karşısında ona karşı duracak hiçbir gerekçemiz olmaz. Kavminden ayrıldıktan sonra bizimle savaşması ve bize aykırı davranması nasıl olur?”(Rıza, I/185). Allah’ın kitabına ve Resulüne karşı tuzaklar kurmalarının nesas gayesini ortaya çıkaran ve haber veren başka rivayetler de kaynaklarda bulunmaktadır. Allah Resulü Medine’ye hicret ettikten sonrakendisiyle görüşmeye gelen Kürz b. Alkame müslüman oldu. Daha sonra peygamberin yanından ayrılan Kürz, kardeşi Haris b. Alkame ile aralarında geçen diyalogu aktarmaktadır. “Yolda giderken peygambere hakaret içeren bir söz sarf ettim. Kardeşim Haris; “Hayır, anan kahrolsun” diye tepki gösterdi. “Neden kardeşim” diye sorduğumda şöyle dedi: “Vallahi o bizim beklemekte olduğumuz peygamberin kendisidir.” Kürz: “O halde bunu biliyorsun da seni müslüman olmaktan alıkoyan şey ne?” diye sorunca Haris kendini şöyle savundu: “Çünkü şu krallar, bize birçok servetler verdiler, ikramlarda bulundular. Eğer ona iman edersek gücümüzü kaybederiz ve her şeyimizi elimizden alırlar”(Yazır, II/255). Bu rivayet Mekrin esas sebebinin toplumsal konum, siyasi güç ve maddi imkânları kaybetme endişesi olduğunu göstermektedir. Hz. Muhammed’e karşı Mekre teşebbüsün perde arkasında da bu endişe yatmaktadır.

Özet olarak, bir toplumda yeniliğe, değişime, dönüşüme ve bunların önderlerine mekr kuranlar, oranın seçkinleridirler. Bu tavırlarının altında da ya sosyal statü ya siyasi nüfuz ya da haksız kazanç kaybı vardır. Bu durum tarih boyu böyle olagelmıştır yarın da böyle olacaktır. Ancak bunlar doğru tespit edilmediği takdirde mekr kurucularının yönlendirme ve şaşırtmalarıyla masum insanlara haksızlık yapılabilmektedir. Hatta durumlar ve şartlar ters yüz edilerek haklı olanlar haksız, faydalı olanlar zararlı, iyi olanlar kötü gösterilebilmektedir. İşte büyük olan mekr de (tuzak) budur”(Toprak, 68).

Sonuçta Allah da düzenlerine karşı düzen kurmuş, tedbirini almış ve böylece planları akamete uğramıştır.

5. SONUÇ

Kâinatta var olan bütün kanunları hala çözememiş ve de bütününü çözemeyecek olan insanoğlu, anlamakta aciz kaldığı birçok durumla karşı karşıya kalmaktadır. Kur'ân'da bahsi geçen geçmiş toplumları ayetler ışığında incelendiğimizde, o toplumun psikolojisi biraz daha anlaşılmaktadır. Allah'ın takdiri ve kanunlarıyla toplumun muhatap olduğu musibetler, vaziyetin kavranamadığı bir konudur. Hayata dair insanoğlunun kurduğu planlar bir şekilde etkisiz kalmaktadır. Bu husus kavramlarda karşılık bulmaktadır. Bu kavramlardan biri de Mekk kavramıdır. Mekk kavramı ve türevleri, Kuran'da 14 surede geçmektedir. Sınıflandıracak olursa, bu lafız 11 mekki, 3 medeni surede yer almaktadır. Mekk- المکر, kelime kökü bakımından Kuran'da 42 defa zikredilmektedir. Bu kavramın 13 farklı formda yer aldığı görülmektedir. Mekk kavramının geçtiği ayetlerin ekseriyetinin, mekki ayetlerde zikredilmektedir. 3 medeni surede yer alan Mekk kavramının bulunduğu ayetlerin nüzul yerinin Mekke olduğuna dair de görüş belirtilmektedir. Mekk- المکر lafzının ekseriyetinin Mekke'de nazil olan ayetlerde yer alması, taşınması gereken manaya dair bir takım ipuçları vermektedir. Genel olarak kritiğini yaptığımız bu kavramın anlam çerçevesi Mekke dönemine ve Mekke ahalisine uygun bir idrak yolu çizmektedir.

Dilbilimciler المکر (el-Mekk) kavramı için birçok anlama yer vermektedir. Her kavramda olduğu gibi Mekk kavramı da başka formlarda, beraber kullanıldığı farklı sözcük ve cümlelerle başka anlamlar yüklenmektedir. Dildeki kullanımından dolayı yüklenmiş olduğu yeni manalara, Türkçede de kullandığımız “yan anlam” tabirini kullanmayı doğru bulduk. Mekk kelimesi, birinci babın dışındaki (مکر يمکر مکر) tüm kullanımlarında, gerek geldiği form, gerek kullanıldığı cümleler farklılaştıkça tuzak, hile, aldatma, aldanma, entrika, plan, tedbir, takdir ve ceza gibi yeni manalar yüklenmektedir. Bütün kullanımlar olmasa da Arap dili içerisinde her ayrı kullanımda yeni bir mana yüklenmiştir. Bu yönüyle belirtmeye çalıştığımız yan anlam Mekke, dildeki çeşitli kullanımlardan kaynaklanan mana oluşumu, mana çeşitliliği ve mana derinliği katarak kavramı mana bakımından zenginleştirmektedir. Bu bilgiler ışığında Mekk, Külli iradenin gözetimi, tedbiri ve kontrolü altında, cüz-î irade sahibi bedbaht insanların hakikate karşı kendilerine fayda sağlayacağını düşündükleri hile, oyun, plan, tuzak, entrika ve aldatma kurgusuna denmektedir.

Kur'ân'ın bazı ayetlerinde Mekk, Allah'ın tuzak kurması olarak meallendirilmektedir. Allah'ın tuzak kurup kurmayacağı kadim ilim geleneğimizin mütemadiyen tartışılan konulardan biridir. Bazı âlimler, Allah'a izafe edilen Mekk, müteşabih ayetlerden olup hakkında yorum yapmaktan kaçınmışlardır. Bazıları ise, şer fiillerinde hile yapmak anlamına geleceğinden Allah'a izafe edilmesini doğru kabul etmemektedirler. Tercih edilen görüşe göre Mekk; tam ve muhkem tedbir almaktır. Aslında bu mananın Allah'a izafe edilmesinde bir sakınca gözükmemektedir. Mekkin bu tanımlamada mana genişlemesinin ortaya çıkması, aynı kavramın, şerrin başkasına ulaştırılması anlamını da yüklenmesini sağlamaktadır.

Mekk, çift tarafı keskin bir kılıç gibidir. Bir tarafı adaleti, hakkı, hürriyeti, dünyaya kölelikten kurtulmayı, şeref, onur ve haysiyeti temsil etmektedir. Mekkin bu yönü iyi Mekk yani Mekk-î Hasendir. Mekk-î Hasen ise Allah ve Müminlerden tezahür eder. Bu kılıcın öte tarafı ise zulmü, şerri, zilleti, hüsrânı, kötülüğü, Allah'a ve ayetlerine karşı entrika ve hileleri temsil etmektedir. Bu nitelikteki tuzak kurmaya, kötü Mekk yani Mekk-î Sû'' denilmektedir. Bu Mekk ise Allah düşmanları, kâfirler, müşrikler, münafıklar, inkârcı kitap ehli ve şeytan tarafından icra edilmektedir.

Farklı dönemlerde yaşanmış kıssalardaki iman ve küfür mücadelesine dair olaylar, Mekk kavramının sahip olduğu anlam çerçevesinin genişliğini göstermektedir. Her kıssada yeni anlam dereceleri kazanmaktadır. Kur'ân perspektifinden bakıldığında yeni bir mana alanının varlığı ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan da verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı gibi Mekk, Allah (c.c.) ve onun dostlarına karşı, Allah'ın düşmanlarının tarih boyu sürdüre geldikleri bir tavır olarak belirginlik kazanmaktadır. Emsal olarak belirlediğimiz ve özünü anlatmaya çalıştığımız, peygamberlere ve onlara gelen vahye karşı oluşturulan Mekk düzeni bu şekildedir. Her ne kadar bu tuzaklar halk üzerinde tesirini gösterse de istenilen anlamda Allah'ın dinini engellemekten acizdirler. Bu kanun, dün olduğu gibi bugün de yürürlüktedir. Gelecekte de bu hüküm sürecektir. İman eden insana düşen sorumluluk, karşı cepheyi

iyi tanımak ve tanıtmaktır. Arz ettiğimiz çıkarımlar, kötü tuzak kurucularını bütün yönleriyle tanıtmış olmasa da, sergiledikleri tavır ve kullandıkları argümanlar ortaya koymaktadır. En azından bu konuda zihinlerde bir tasavvur oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdolvahhab, F.*El-Mekr*, Dirâsatul Kuraniyye,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Filistin, 2012.
- Akdemir, H.*Belağat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir, 1999.
- Albayrak, H.*Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*. İstanbul, 1992.
- Alûsi, Ş. *Rûhu'l-Meâni*. (Tsh.: A. Abdülbari Atıyye). 1996.
- Âsım E. Mütercim. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu. İstanbul, 2013.
- Bağdadi, Ş. *El'lübabu Fi Meâni't-Tenzil*. Beyrut, 1995.
- Barnabas İncili, Kültür Basın Yayın Birliği. (Çev.: Mehmet Yıldız), İstanbul, Ty.
- Beğavi, M. *Meâlimü't-Tenzil*. Beyrut, 1995.
- Buhârî, M.*El-Câmiu's-Sahih*. (Thk. Muhammed Fuâdabdulbâkî Ve Muhibbuddîn El-Hatîb), El-Matbaatu's-Selefiyye Ve Mektebetuhâ.Kâhire. 1400.
- Cevheri, İ. *Tâcü'l-Luga Ve Sîhâhu'l-Arabiyye*. Beyrut, 1990.
- Cündioğlu, D. *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul, 1999.
- , *Kur'ân'ı Anlamanın Anlamı*. İstanbul, 1995.
- Cürcânî, A.*Et-Ta'rifat*, (Thk. İbrahim El-Ebyarî), Daru'l- Kitâbü'l Arabi, Beyrut, H.1405.
- Çakan, İ. *Kur'ân-I Kerim'e Göre Peygamberler Ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul, 1994.
- Develioğlu, F.*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1997.
- Doğan, D. *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1988.
- Derveze, İ.*Et-Tefsiru'l Hadis*, İstanbul, 1998.
- Ebû Dâvûd, S.*Es-Sünen*, Umman, 2009.
- Ebu'l-Bekâ, E. *El'külliyyât (Mu'cemun Fî Mustalahâti Ve'l-Furuku'llugaviyye)*, Beyrut, 1992.
- El-Cessâs, E.*Ahîkâmü'l-Kur'ân*,(Thk: Muhammed Sâdikkamhâvî), Beyrut,1985.
- El'cezâirî, E. *Zikr'alâkil Ve Tenbih'ülğâfil*, (Thk: Memduh Hakkı), Beyrut, Ty.
- Esed, M.*Kur'ân'ın Evrensel Mesajı*, İstanbul, 1999.
- Ezherî, E.*Tezhîb'il-Luga*, Beyrut, 2000.
- Farukî, İ.*İslam Kültür Atlası*, (Çev.: Kibaroglu, M. Okan Ve Zerrin), İstanbul, 1999.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (Çev.: Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 1993.
- Ferahidî, H.*Kitâbü'l-Ayn*, (Thk: Şeyh Muhammed Hassan Al Yassin), Beyrut,1994.
- Firuzabadi, M. *Besâiru Zevi't-Temyiz Fi Letaifi'l- Kitabi't-Aziz*, (Tah.: M. Ali En-Neccar), Beyrut, Ty.
- El'kamusu'l-Muhit*, Beyrut, 1994.
- Fromm, E.*Olmak Ya Da Sahip Olmak* (Çev.: Aydın Arıtan), İstanbul, 1993.
- Hasîrîzâde, E. *En-Nûru'l-Furkân Fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, İstanbul, 2015.
- Havva, S.*El'esas Fi't-Tefsir*, İstanbul, 1989.
- Hicazî, M.*El'mu'cemu'l-Veciz*, Kahire, 1980.

- İbn Hanbel, A. *Müşnedü'l-İmâm Ahmed B. Hanbel*, (Thk. Şuayb El-Arnâvut), Beyrut, 1995.
- İbn Hişam, E. *Sîre*, İstanbul, 2014.
- İbn Kesir, E. *Tefsîrû'l-kur'ânî'lâzim*, Mısır, 1980.
- İbn Manzûr, E. *Lisânü'l-Arab*, Kahire, 2003.
- İbni Seyyide, E. *El'muhakkeme Ve'l Mehiti 'la'zam*, (Thk. Abdulhamithendavi), Beyrut, 2000.
- İbnu'l Esir, M. *En-Nihâye Fi Garibi'l Hadis Ve'l Eser*, Kahire, Ty.
- İsfehânî, H. *El'müfredât Fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Mekke, 1996.
- Karahisârî, A. *Ahter-İ Kebir*, İstanbul, 1978.
- Kermî, H. *El'hadi İlâ Lügati'l Arab*, Beyrut, 1991.
- Karaman, H. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir*, Ankara, 2016.
- *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2000.
- Kurtubi, İ. *El'camiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, İstanbul, 2019.
- İbn Kuteybe, E. *Eş-Şi'rve'sşuarâ*, Beyrut, 1985.
- Kutub, M. *Kur'ân Araştırmaları*, İstanbul, 1981.
- Kutub, S. *Fi'zilali'l-Kur'ân*, İstanbul, 2003.
- Matta, *İncil*, İstanbul, 1993.
- Mâverdi, E. *En-Nüketü Ve'l Uyûn*, Beyrut, Ty.
- Meriç, C. *Sosyoloji Notları Ve Konferansları*, İstanbul, 1995.
- Mevdûdî, E. *Tefhimü'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991.
- *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi Ve Hz. Peygamberin Hayatı*, İstanbul, 1985.
- Molla Câmi, *El'fevaîd Ez-Ziyâiyye*, İstanbul, 1987.
- Muhammed Fuat, A. *Kur'ân Lafızlarının Uyumu*, Beyrut, 1987.
- Mukatil, B. *Kitabü'l Vücûh Ve'n Nezâir*, İstanbul, 1993.
- Nesâî, A. *Es-Sünen*, Riyad, 1999.
- Nesefî, E. *Tefsîru'n-Nesefîmedâriku't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl*, (Thk. Yûsuf Ali Bedeyûy), Beyrut, 2013.
- Râzî, F. *Tefsir-İ Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, İstanbul, 1991.
- Rıza, R. *Tefsîrû'l Menâr*, Beyrut, Ty.
- Sâbûnî, M. *Safvetü't-Tefâsîr*, İskenderiyye, 2016.
- *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 2003.
- Süyûtî, E. *Ed-Dürri'l-Mensûr*, Beyrut, 2002.
- Şihabuddin, E. *Et-Tibyan Fi Tefsiri Garibi'l-Kur'ân*, Beyrut, 2003.
- Taberî, E. *Câmi'ulbeyân Fi Tefsir'il Kur'ân*, İstanbul, 2018.
- *Tarih-İ Taberî*, İstanbul, 2007.
- Tâhiru'l Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul, 1973.

- Talkani, Y. *El'mehitufi 'l-Lügat*, Filistin, 2003.
- Tirmizî, E. *El'camiü 's-Sahih*, Beyrut, 1995.
- Toprak, M. *Kuran-I Kerim 'de Mekk Kavramı Ve Sosyopsikolojik Arka Plan*, Sivas, 2001.
- Toshihiko, I. *Kuran 'da Allah Ve İnsan*, İstanbul, Ty.
- Ünal, A. *Kur 'ân 'da Temel Kavramlar*, İstanbul, 1986.
- Ünaldı, C. *Ölüm Bile Aşk İle*, Konya, 1994.
- Vahidi, İ. *Esbab-I Nüzul*, (Trc.: Necati Tetik, Necdet Çağıl), Erzurum, Ty.
- Yazır, E. *Hak Dini Kur 'ân Dili*, İstanbul, 1993.
- *Kur 'ân-I Kerim Ve Yüce Meali*, İstanbul, 1994.
- Zebîdî, M. *Tâcu 'l-Arûs Min Cevahiri 'l-Kamus*, Beyrut, 1994.
- Zemahşerî, E. *El-Keşşâf An Hakâiki 't-Tenzîl Ve Uyûni 'l-Ekâvil Fî Vücûhi 't-Tenzîl*, Beyrût 2009.
- Zuhayli, V. *Et-Tefsirü 'l-Münir*, İstanbul, 2019.